

ISSN 1995-6134 (ONLINE)

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ФАХОВЕ
ВИДАННЯ

ФОРУМ ПРАВА

2021
№ 4

ЯКІСНО НОВИЙ РІВЕНЬ ПОВНОТИ ТА ОПЕРАТИВНОСТІ
ЗАДОВОЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ СУСПІЛЬСТВА
В СУЧАСНИХ ЗНАННЯХ У ГАЛУЗІ ПРАВА

journals@meta.ua
forumprava.pp.ua
nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

«Форум права» – рецензоване електронне наукове фахове видання з вільним доступом, що засноване та видається Харківським національним університетом внутрішніх справ з 2005 року.

Рекомендовано Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ до публікації та до поширення через мережу Інтернет,
протокол № 11 від 30.11.2021 р.

Підписано до публікації та до поширення через мережу Інтернет **30.11.2021 р.**

УДК 34+35 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529509>

Мета журналу:	досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства в сучасних знаннях в галузі права.
Тематика:	згідно з галуззю "юридичні науки" за науковими спеціальностями (12.00.01–12.00.12) відповідно до чинного переліку галузей наук МОН України зі спеціальностей 081 Право, 262 Правоохоронна діяльність, 293 Міжнародне право
Періодичність видання:	5 разів на рік
ISSN	1995-6134 (Online)
Має статус видання категорії "Б"	Переліку наукових фахових видань України відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 р. № 1643 (додаток 4).
Внесено	до Переліку наукових фахових юридичних видань постановою президії ВАК України від 18.01.2007 р., № 3-05/1 (Бюлетень ВАК України. 2007. № 2. С. 5), перереєстровано відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 04.07.2013 р., № 893 (Додаток 6)
Відповідає	Національному стандарту України ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості»
Журнал індексується у 14-ти міжнародних і вітчизняних наукометричних базах, репозиторіях, бібліотеках, каталогах та пошукових системах	Academic Resource Index (ResearchBib) Bielefeld Academic Search Engine (BASE) Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD) Directory of Research Journal Indexing (DRJI) Elektronischen Zeitschriftenbibliothek (EZB) Eurasian Scientific Journal Index (ESJI) Google Scholar Index Copernicus International InfoBase Index Open Access Infrastructure for Research in Europe (OpenAIRE) Scientific Indexing Services (SIS) Scientific Journal Impact Factor (SJIF) Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського Харківський національний університет внутрішніх справ
Науковим публікаціям	присвоюється міжнародний ідентифікатор цифрового об'єкта DOI (digital object identifier) .

Фото з обкладинки за CC0 ліцензією

Редакційна колегія

Головний редактор:

Музичук О.М. д-р юрид. наук, проф.

Відповідальний секретар:

Зозуля І.В. д-р юрид. наук, проф.

Члени редколегії:

Вишновецька С.В. д-р юрид. наук, доц.

Головка О.М. д-р юрид. наук, проф.

Клочко А.М. канд. юрид. наук, доц.

Комзюк А.Т. д-р юрид. наук, проф.

Литвинов О.М. д-р юрид. наук, проф.

Матія М. д-р филос. наук, проф.

(Швейцарія)

Мічурін Є.О. д-р юрид. наук, проф.

Павленко С.О. канд. юрид. наук, доц.

Пивовар Ю.І. канд. юрид. наук, проф.

Джагер М. д-р филос. наук, проф.

(Республіка Словенія)

Резнік О.М. д-р юрид. наук, доц.

Слінько С.В. д-р юрид. наук, проф.

Терецький В.І. д-р юрид. наук, проф.

Розглядаються

концептуально-методологічні засади, теорія і практика права

Технічна група

Технічний редактор: **І.В. Зозуля**

Коректор: **О.І. Довгань**

Комп'ютерна верстка та оформлення:

А.О. Зозуля

Мінімальні системні вимоги: операційна система MS Windows 98/2000/XP/2003, браузер MS Internet Explorer версії 5 та вище, Adobe Acrobat (Adobe Reader).

Адреса редколегії журналу

61080, м. Харків, пр. Л. Ландау, 27.
ХНУВС. Редакція наукового журналу
«Форум права»

Тел. **+38-050-30-39-118**

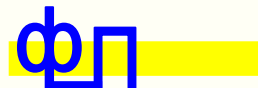
E-mail: **journals@meta.ua**

Веб-сайт журналу: **forumprava.pp.ua**

Режим доступу

до публікацій журналу:

http://nbuv.gov.ua/j-tit/FP_index.htm

Автори статей несуть усю відповідальність за зміст статей і за сам факт їх публікації.

Редакція журналу не несе ніякої відповідальності перед авторами і/або третіми особами й організаціями за можливий збиток, викликаний публікацією статей.

«Forum prava» – peer-reviewed electronic scientific professional edition with open access, founded and issued by Kharkiv National University of Internal Affairs since 2005.

Recommended by the Academic Council of the Kharkiv National University of Internal Affairs for publication and dissemination through the Internet, **protocol number 11 dated November 30, 2021**

Signed for publication and distribution to the Internet **30.11.2021**

UDC 34+35 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529509>

Purpose: Achievement of a qualitatively new level of completeness and efficiency of meeting the information needs of society in modern knowledge in the field of law.

Subject: according to the branch of science "**Legal Sciences**" on scientific specialties (12.00.01-12.00.12) according to the current list of branches of science of the Ministry of Education and Science of Ukraine on specialties 081 Law, 262 Law-enforcement activity, 293 International law

Frequency of publication: 5 times a year.

ISSN **1995-6134 (Online)**

Has the status of the category "B" in List of scientific professional editions of Ukraine in accordance of the Ministry of Education and Science of Ukraine order of 28.12.2019 No 1643 (Annex 4)

Added to the List of scientific professional legal editions by the resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine from 18.01.2007, No 3-05/1 (Bulletin of the VAC of Ukraine. 2007. No 2. P. 5), **re-registered** to the List of scientific professional editions of Ukraine by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 04.07.2013, No 893 (Annex 6)

Corresponds with the National Standard of Ukraine DSTU 7157:2010 «Information and documentation. Electronic edition. Basic Types and Output Details»

The journal is abstracted and indexed in the 14 international and domestic scientometric databases, repositories, libraries, search engines, and catalogues Academic Resource Index (ResearchBib) Bielefeld Academic Search Engine (BASE) Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD) Directory of Research Journal Indexing (DRJI) Elektronischen Zeitschriftenbibliothek (EZB) Eurasian Scientific Journal Index (ESJI) Google Scholar Index Copernicus International InfoBase Index Open Access Infrastructure for Research in Europe (OpenAIRE) Scientific Indexing Services (SIS) Scientific Journal Impact Factor (SJIF) Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського Харківський національний університет внутрішніх справ

Scientific publications are assigned the international identifier of the digital object **DOI (digital object identifier)**.
Title photo under CC0 license

Editorial

Chief Editor:

Oleksandr Muzychuk LL.D., Professor

Executive Secretary:

Ihor Zozulia LL.D., Professor

Members of the Editorial Board:

Svitlana Vyshnovetska LL.D., Ass.Professor

Oleksandr Golovko LL.D., Professor

Alyona Klochko Ph.D. in Law, Ass.Professor

Anatoly Komzyuk LL.D., Professor

Olexey Litvinov LL.D., Professor

Miroslaw Matyja Ph.D., Professor.

(Switzerland)

Yevhen Michurin LL.D., Professor

Serhii Pavlenko Ph.D. in Law, Ass.Professor

Yuriy Pyvovar Ph.D. in Law, Professor

Matjaz Jager Ph.D., Professor

(Republic of Slovenia)

Oleg Reznik LL.D., Ass.Professor

Serhiy Slinko LL.D., Professor

Vladyslav Teremetskyi LL.D., Ass.Professor

Considered

conceptual and methodological principles, theory and practice of law

Technical group

Technical editor:

Ihor Zozulia

Corrector:

Olena Dovhan

Layout and design on Computer:

Antonina Zozulia

Minimum system requirements: MS Windows 98/2000/XP/2003 operating system, MS Internet Explorer version 5 and above, Adobe Acrobat (Adobe Reader).

Address editorial board

61080, Kharkiv, ave. L. Landau, 27. Kharkiv National University of Internal Affairs. Editorial Board of the Journal "Forum Prava"

Tel. **+38-050-30-39-118**

E-mail: **journals@meta.ua**

Journal website: **forumprava.pp.ua**

Access mode

to journal publications:

http://nbuv.gov.ua/j-tit/FP_index.htm

Authors bear full responsibility for the content of the articles and the fact of their publication.

The editorial staff is not liable to the authors and / or third parties and organizations for possible damage caused by the publication of articles.

ЗМІСТ

Гнітій А.О.	
Функції берегової охорони FRONTEX	6
Маліновська І.М., Комаровський М.Д.	
Сучасні тенденції регулювання відносин за договором комерційної концесії	19
Стебляно А.В., Шевцов Я.А.	
Легалізація віртуальних активів в Україні: правовий аспект і загальна концепція	29
Кушніренко О.Г., Мічківський Р.В.	
Проблемні аспекти дотримання права на конфіденційність, приватність в умовах карантинних обмежень	37
Moiseienko O.M.	
The History of the Mediation Institute in International Public Law in the Pre-Westphalian Period	48
Borodina I.V.	
The Image of a Judge in Ukraine: Preconditions and Essence	56
Зозуля І.В., Голуб В.А.	
Правові засади розширення Державною службою України з надзвичайних ситуацій кола суб'єктів державного нагляду (контролю) за об'єктом порушення	62

CONTENT

Hniti A.O.	
FRONTEX Coast Guard Functions	6
Malinovska I.M., Komarovskiy M.D.	
Current Trends in Relationship Regulation of the Commercial Concession Agreement	19
Steblianko A.V., Shevtsov Ya.A.	
Legalization of Virtual Assets in Ukraine: Legal Aspect and General Concept	29
Kushnirenko A.G., Michkivskiy R.V.	
Problematic Aspects of Compliance with the Human Right to Confidentiality, Privacy in Quarantine Restrictions	37
Moiseienko O.M.	
The History of the Mediation Institute in International Public Law in the Pre-Westphalian Period	48
Borodina I.V.	
The Image of a Judge in Ukraine: Preconditions and Essence	56
Zozulia I.V., Golub V.A.	
Legal Basis for Expansion by the State Emergency Service of Ukraine of the Range of Subjects of State Supervision (Control) Over the Object of the Violation	62

УДК 341.213.5

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075710>
А.О. ГНІТІЙ,

аспірант кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна;

 e-mail: andreygnitij95@gmail.com;

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2991-5613>

ФУНКЦІЇ БЕРЕГОВОЇ ОХОРОНИ FRONTEX

А.О. ГНІТІЙ,

 Postgraduate Student, Chair of European Union law, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine; e-mail: andreygnitij95@gmail.com;

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2991-5613>

FRONTEX COAST GUARD FUNCTIONS

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Морські простори навколо держав-членів Європейського Союзу (ЄС) є місцем проведення активної промислової, торгівельної, туристичної діяльності, а також осередком транскордонної злочинності і нелегальної міграції. У зв'язку із цим забезпечення дотримання права ЄС субсидіарно покладається на компетентні агенції Союзу, важливе місце серед яких займає FRONTEX. Але у праві ЄС відсутній чіткий перелік функцій берегової охорони та обсяг повноважень FRONTEX під час оперативної діяльності на морі. **Метою** статті є проведення аналізу та встановлення взаємозв'язків між функціями берегової охорони, які закріплені у Регламенті 2019/1896; виокремлення функцій, які безпосередньо виконує FRONTEX під час проведення операцій на морі, а також функцій у реалізації яких Агенція відіграє допоміжну роль. **Методи.** Для досягнення мети дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Історико-правовий метод дозволив з'ясувати окремі аспекти еволюції виконання функцій берегової охорони FRONTEX та закріплення їх у нормативній базі ЄС. За допомогою аналізу проведено дослідження кожної з функцій берегової охорони та встановлення взаємозв'язку між ними, а формально-юридичний метод допоміг у проведенні класифікації функцій на групи. **Результати.** Встановлено, що FRONTEX бере участь у виконанні таких функцій берегової охорони: морська охорона, морська безпека, пошук і рятування, прикордонний контроль, контроль за рибальством, митний контроль, загальна правоохоронна діяльність, охорона навколишнього середовища. Із метою надання ефективної підтримки компетентним національним органам влади FRONTEX взаємодіє з іншими агенціями ЄС (EFCA та EMSA) на підставі норм установчого документа, тристоронньої робочої домовленості та інших актів м'якого права. При цьому найбільш оптимальною оперативною формою виконання функцій з берегової охорони є проведення багатоцільових спільних операцій під час яких можливо поєднати досягнення різних цілей (запобігання нелегальній міграції, боротьба із транскордонною злочинністю, врятування мігрантів на морі тощо). **Висновок.** Усі функції берегової охорони, у реалізації яких бере участь FRONTEX можна поділити на 2 групи: основні та допоміжні. До першої з них варто віднести функцію прикордонного контролю, пошуку і рятування, а також здійснення загальної правоохоронної діяльності. Інші функції берегової охорони є допоміжними тому, що вони безпосередньо не охоплюються мандатом FRONTEX, а лише передбачають надання підтримки компетентним національним органам влади та агенціям ЄС.

Ключові слова: *Європейська агенція з прикордонної та берегової охорони; функції берегової охорони; прикордонний контроль; пошук і врятування мігрантів; багатоцільові операції на морі*

Problem statement. The maritime areas around the member states of the European Union (EU) are a place of active industrial, trade, tourism activities, as well as a center of cross-border crime and illegal migration. In this regard, compliance with EU law is supplementary entrusted to the competent EU agencies, the central one of which is FRONTEX. However, EU law lacks a clear list of coast guard functions and the the scope of FRONTEX's powers during operational activities at sea. The **purpose** of the article is to analyze and establish the relationship between the functions of coast guard, which are enshrined in the Regulation 2019/1896; highlighting the functions that FRONTEX directly performs during operations at sea, as well as the functions in the implementation of which the Agency plays a supporting role. **Methods.** To achieve the purpose of the research, a set of general scientific and special research methods was used. The historical-legal method has made it possible to find out certain aspects of the evolution of the FRONTEX coast guard functions and to enshrine them in

the EU regulatory framework. The analysis was used to research each of the functions of the coast guard and to establish the relationship between them, and the formal-legal method helped to classify the functions. **Results.** It is established that FRONTEX participates in the following coast guard functions: maritime safety, maritime security, search and rescue, border control, fisheries control, customs control, general law enforcement, environmental protection. To order to provide effective support to the competent national authorities, FRONTEX cooperates with other EU agencies (EFCA and EMSA) based on the founding document, the tripartite working arrangement and other soft law instruments. At the same time, the most optimal operational form of coast guard functions is to conduct multi-purpose joint operations, during which it is possible to combine the achievement of different goals (prevention of illegal migration, combating cross-border crime, the saving of lives at sea, etc.). **Conclusion.** All coast guard functions in the implementation of which FRONTEX participates can be divided into 2 groups: main and subsidiary. The first of them should include the function of border control, search and rescue, as well as the implementation of general law enforcement activities. Other coast guard functions are subsidiary because they are not directly covered by the FRONTEX mandate, but only provide support to the competent national authorities and EU agencies.

Key words: *European border and coast guard agency; coast guard functions; border control; search and rescue of migrants; multipurpose operations at sea*

Постановка проблеми

Європейська агенція з прикордонної та берегової охорони (далі – Агенція або FRONTEX) є головним органом в інституційному механізмі Європейського Союзу (далі – ЄС), на який покладено обов'язок забезпечити інтегроване управління зовнішніми кордонами. Для цього Агенція наділяється широким комплексом функцій та повноважень, особливої уваги серед яких потребують функції берегової охорони. Це пояснюється наступними обставинами.

По-перше, функції берегової охорони FRONTEX спрямовані на те, щоб зменшити кількість випадків незаконного перетину зовнішніх морських кордонів держав-членів ЄС тому, що переважна більшість нелегальних мігрантів потрапляють до ЄС саме таким шляхом. Так, згідно із даними Аналізу ризиків, проведеного FRONTEX, у 2020 р. така кількість нелегальних мігрантів становила 86,27 тис. осіб (69 % від загальної кількості випадків незаконного перетину зовнішніх кордонів), у 2019 р. – 106,246 тис. осіб (75 %), у 2018 р. – 113,643 тис. особи (76 %), у 2017 р. – 176,211 тис. осіб (86 %) [1, с.49]. Разом із цим, важливим завданням для Агенції залишається удосконалення механізму проведення пошуку та врятування мігрантів, які зазнали лиха на морі тому, що кількість загиблих залишається великою. Відповідно до даних Міжнародної організації з міграції (МОМ), як зазначають С. Карера та Р. Кортіновіс (Carrera and Cortinovic, 2019), за період з 2014 р. по 2018 р. лише на Центрально-середземноморському шляху було зафіксовано понад 15 тис. смертей [2, с.5].

По-друге, нелегальна міграція на зовнішніх морських кордонах нерідко супроводжується торгівлею людьми, контрабандою зброї, наркотиків та акцизних товарів. Тому проведення спільних

операцій на морі, що координуються Агенцією, спрямоване також на боротьбу і запобігання виникненню випадків транскордонної злочинності.

По-третє, морські простори навколо держав-членів ЄС є середовищем активної реалізації різних видів діяльності: міжнародні і внутрішні вантажні та пасажирські перевезення, ведення рибного промислу, видобуток нафти й газу, туристична діяльність тощо. Забезпечення належного, законного та екологічно безпечного здійснення такої різнопланової діяльності потребує узгоджених дій понад 400 цивільних та військових органів влади держав-членів ЄС [3]. Отже, з метою ефективної реалізації Європейського інтегрованого управління кордонами основний тягар відповідальності за координацію дій національних органів держав-членів ЄС під час виконання функцій берегової охорони покладається на FRONTEX (ч.1 ст.7 Регламенту 2019/1896 [4]).

Крім того, варто погодитися з думкою Дж. Ріджпма (Rijpma, 2016), який зазначає, що найменш розробленою частиною установчого документа Агенції є положення про європейську берегову охорону [5, с.24]. Відтак, проблемним питанням залишається відсутність чіткого переліку функцій берегової охорони та обсягу повноважень FRONTEX під час здійснення оперативної діяльності на морі, що може призводити до перевищення повноважень співробітників Агенції та, як наслідок, порушення основоположних прав людини.

У вітчизняній правовій доктрині міжнародного та європейського права відсутні наукові праці, присвячені дослідженню оперативної діяльності FRONTEX, спрямованої на виконання функцій берегової охорони. У зарубіжних наукових публікаціях з досліджуваної проблематики, здебільшого, надається загальна характеристика

співпраці держав-членів з агенціями ЄС та проводиться аналіз окремих напрямків співробітництва. Дж. Рїїджпма (Rijpma, 2016) надає характеристику Регламенту 2016/1624 та визначає місце у ньому функцій берегової охорони [5]. Науковцем вказано на недоліки у правовому регулюванні проведення морських операцій з прикордонного спостереження, що координуються Агенцією. Звертається увага на пошуково-рятувальні операції, обов'язок у проведенні яких завжди виникає на певному етапі патрулювання зовнішніх морських кордонів ЄС. Детальне дослідження проведення операцій з врятування мігрантів на морі, як одного з основних компонентів Європейського інтегрованого управління кордонами, здійснено у наукових публікаціях Ф. Естів (Esteve, 2017) [6] та С. Каррери та Р. Кортіновіца (Carrera and Cortinovic, 2019) [2]. Л. Вітаутас (Vytautas, 2019) [7] досліджує розвиток співпраці між FRONTEX, EFCA та EMSA у контексті виконання функцій берегової охорони на прикладі реалізації пілотного проекту "Створення Європейської служби з берегової охорони". Комплексний аналіз функцій берегової охорони провів І. Ільїна (Iljina, 2019) у праці "FRONTEX як Європейська берегова охорона: оціночний лист суспільної цінності FRONTEX щодо одинадцяти функцій берегової охорони" [8]. Зокрема, узагальнено наукові напрацювання з досліджуваної тематики, проаналізовано статистичні показники вкладу Агенції у виконання функцій берегової охорони та визначено її роль і місце у забезпеченні ефективного управління зовнішніми морськими кордонами ЄС.

Звідси, метою статті є дослідження функцій берегової охорони, які повністю охоплюються мандатом FRONTEX, а також функцій, у реалізації яких Агенція відіграє допоміжну роль. Її новизна полягає в новому погляді на роль FRONTEX у європейській системі співробітництва з виконання функцій берегової охорони. Завданням статті є з'ясування змісту та обсягу функцій берегової охорони FRONTEX, встановлення взаємозв'язків між ними, а також визначення основних напрямків співробітництва FRONTEX з іншими агенціями ЄС у сфері берегової охорони.

Поняття "функції берегової охорони" та його закріплення в установчих документах FRONTEX

На сьогодні у нормативних актах первинного та вторинного права ЄС відсутнє чітке тлумачення поняття "функцій берегової охорони", але

в окремих документах є їхній перелік. Найбільш широкий список таких функцій закріплений у Правилах процедури Європейського форуму відомств з функціями берегової охорони (далі – Форум) [9]. У документі Форуму, як зазначають С. Каррера, С. Блокманс, Ж.-П. Кассаріно, Д. Грос, Е. Гільд (Carrera, Blockmans, Cassarino, Gros and Guild, 2017), відображено широкий підхід до розуміння функцій берегової охорони, який охоплює не лише завдання зі здійснення морського прикордонного контролю чи пошуково-рятувальних операцій на морі, але також забезпечення морської охорони, у тому числі управління рухом суден; безпеки на морі, охорони кораблів і портів; проведення морської митної діяльності; запобігання і припинення торгівлі людьми та контрабанди шляхом здійснення правоохоронної діяльності на морі; проведення моніторингу та спостереження на морі; охорона морського середовища та реагування на порушення; надання послуг з допомоги під час аварії суден та морської допомоги; реагування на аварії та стихійні лиха на морі; нагляд та контроль за рибальством; інша діяльність, пов'язана із вищезазначеними функціями берегової охорони [10, с.30–31]. Оперативна діяльність FRONTEX обмежується виконанням вужчого переліку завдань, ніж той, що передбачений Правилами процедури Форуму.

Вперше поняття "функції берегової охорони" було закріплено в установчому документі Агенції. У п.44 Преамбули Регламенту 2016/1624 [11] зазначалося, що національні органи влади, які виконують функції берегової охорони відповідають за широкий спектр завдань, до яких відносять охорону і безпеку на морі, проведення пошуково-рятувальних операцій, здійснення прикордонного контролю, контролю за рибальством, митного контролю, а також загальної правоохоронної діяльності та охорони навколишнього середовища. Роль FRONTEX полягає у тому, що вона у співпраці з іншими агенціями ЄС, зокрема Європейською агенцією з контролю за рибальством (EFCA) і Європейською агенцією з безпеки на морі (EMSA), надає підтримку компетентним національним органам влади для реалізації покладених на них завдань. Аналізуючи зазначене законодавче положення фінський фахівець з питань берегової охорони І. Ільїна (Iljina, 2019) відзначив, що саме це поняття найбільш детально відображає сутність функцій берегової охорони [8, с.9]. Ми погоджуємося з цим визначенням, зазначивши, що у контексті оперативної діяльності FRONTEX, во-

но є найбільш вдалим з нині існуючих у законодавстві ЄС.

Відсутність прямого закріплення функцій берегової охорони в установчих документах FRONTEX до 2016 року не дає підстав стверджувати, що вони не охоплювалися його мандатом. Від часу створення Агенції однією з основних оперативних форм виконання завдань були спільні операції, що проводилися у тому числі на зовнішніх морських кордонах Союзу. У ході такої діяльності, окрім здійснення координації дій учасників з питань управління кордонами, FRONTEX виконував також інші функції, пов'язані з пошуком і врятуванням мігрантів на морі, попередженням і боротьбою з контрабандою та торгівлею людьми, охороною навколишнього середовища тощо. Фінський науковець Дж. Ізомеца. (Isometsä, 2014) пояснює, що традиційні спільні операції з морського прикордонного контролю розширилися до багатоцільових спільних морських операцій на рівні ЄС внаслідок впливу неофункціонального побічного ефекту, сутність якого полягає у тому, що інтеграція в одній сфері діяльності призводить до вторинної інтеграції в інших. Відтак, закріплення функцій берегової охорони у Регламенті 2016/1624 стало легітимізацією того процесу, який існував у дійсності вже протягом декількох попередніх років [12, с.52].

Розвиток функцій берегової охорони відбувся на основі Регламенту 1052/2013 [13] і Регламенту 656/2014 [14]. Зазначені документи стали відповіддю ЄС на трагедію поблизу італійського острова Лампедуза, унаслідок якої загинуло понад 360 мігрантів [15]. Першим із вказаних документів передбачалося створення Європейської системи спостереження за кордонами (European Border Surveillance System – EUROSUR), використання можливостей якої сприяє досягненню цілей з виявлення, запобігання та боротьби з нелегальною міграцією і транскордонною злочинністю, а також захисту і збереження життя мігрантів, у тому числі під час оперативної діяльності Агенції на морі (ст.1 Регламенту 1052/2013 [13]). Інший документ застосовується до операцій зі спостереження на зовнішніх морських кордонах ЄС, які координуються FRONTEX. Виявлення суден чи осіб, які зазнали лиха на морі встановлює обов'язок надати допомогу відповідно до норм міжнародного права, дотримуючись основоположних прав (ч.1 ст.9 Регламенту 656/2014 [14]).

Характеристика функцій берегової охорони FRONTEX

Відповідно до положень чинного установчого документа Агенції, FRONTEX бере участь у виконанні таких функцій берегової охорони: 1) морська охорона; 2) морська безпека; 3) пошук і рятування; 4) прикордонний контроль; 5) контроль за рибальством; 6) митний контроль; 7) загальна правоохоронна діяльність; 8) охорона навколишнього середовища (п.54 Преамбули Регламенту 2019/1896 [4]). Але у науковій літературі існують також інші підходи щодо тлумачення обсягу функцій берегової охорони, які покладені на FRONTEX. І. Ільїна (Iljina, 2019) зазначає, що Агенція зосереджена на виконанні лише трьох функцій берегової охорони: здійснення правоохоронної діяльності на морі, проведення пошуково-рятувальних операцій і морського прикордонного контролю [8, с.5]. Крім того, дослідник вказує, що лише одна з них повністю охоплюється мандатом Агенції (функція морського прикордонного контролю) тому, що здійснення правоохоронної діяльності на морі є спільним обов'язком FRONTEX разом з Агенцією ЄС із співробітництва у сфері правоохоронної діяльності (Europol), а пошуково-рятувальні операції проводяться за умови виникнення відповідних ситуацій під час здійснення морського прикордонного спостереження [8, с.23]. На нашу думку FRONTEX уповноважений виконувати всі 8 функцій берегової охорони, але участь Агенції в реалізації кожної з них є різною, що пов'язано із комплексом завдань, які покладено на неї установчих документом.

Зміст функції морського прикордонного контролю (maritime border control) не розкрито ні в установчому документі Агенції, ні у Правилах процедури Європейського форуму відомств з функціями берегової охорони. Але у п.3 ст.2 Регламенту 2019/1896 [4] міститься відсилочна норма до Шенгенського кодексу про кордони, у якому надано визначення поняттю прикордонний контроль. Згідно із п.10 ст.2 Регламенту 2016/399 від 09.03.2016 року про Кодекс Союзу щодо правил перетину особами кордонів (Шенгенський кодекс про кордони) [16] прикордонний контроль (border control) – це діяльність, що здійснюється на кордоні відповідно до цілей та у порядку, визначеному цим Регламентом, виключно у відповідь на намір перетнути кордон або його фактичний перетин, незалежно від будь-яких інших переконань. Прикордонний контроль реалізується у двох формах: прикордонні перевірки (border checks) та прикордонні спо-

стерезення (border surveillance).

Під прикордонними перевітками необхідно розуміти перевітки, які проводяться у пунктах перетину кордонів для того, щоб особам, а також транспортним засобам та іншими предметами, що перебувають у їхньому володінні, надати дозвіл для в'їзду на територію держав-членів або виїзду з цієї території (п.11 ст.2 Регламенту 2016/399 [16]). Виходячи з положень цієї норми, як зазначає І. Ільїна (Ilijina, 2019), прикордонний контроль здійснюється лише у пунктах перетину зовнішніх кордонів, тому, враховуючи особливості морських кордонів, морські прикордонні перевітки проводяться, як правило, у портах держав-членів ЄС, а об'єктом їхнього проведення є судна та моряки [8, с.65].

Прикордонні спостереження полягають у здійсненні нагляду за кордонами між пунктами їхнього перетину та/або поза встановлений робочий час цих пунктів з метою перешкодити особам уникати проходження прикордонних перевірок (п.12 ст.2 Регламенту 2016/399 [16]). Особливість морських прикордонних спостережень як різновиду морських спостережень полягає в тому, що ця діяльність проводиться для запобігання уникненню проходження прикордонних перевірок особам, які намагаються потрапити на територію держав-членів або виїхати з неї поза пунктами перетину кордонів.

І. Ільїна (Ilijina, 2019) зазначає, що функціонально морські прикордонні спостереження не відрізняються від інших видів морських спостережень, які проводяться для інших цілей пов'язаних із митною службою, правоохоронною діяльністю, обороною, контролем за рибальством, охороною морського середовища від забруднення тощо [8, с.66]. У більшості випадків розмежування цих цілей не проводиться тому, що вони, як правило, одночасно закріплюються в оперативних планах до багатоцільових спільних операціях, що здійснюються у морських просторах навколо Європи. Наприклад, головними цілями спільної операції "Посейдон", яка проводиться на морському кордоні Греції з Туреччиною та грецькими островами є: забезпечення прикордонного контролю, пошук і врятування мігрантів, виявлення випадків незаконного рибальства і забруднення моря, боротьба з транскордонною злочинністю тощо [17]. Одним із вдалих випадків функціонування цієї операції у 2019 році є перехоплення грецькою береговою охороною вітрильного судна "DURU", на якому знаходилося 75 нелегальних мігрантів та 2 посередника із Росії [18, с.17].

Виконання завдань з морського прикордонного контролю тісно пов'язано із функцією здійснення правоохоронної діяльності, що проводиться під час спільних морських операцій, які координуються FRONTEX. Зміст правоохоронної діяльності Агенції становить сукупність заходів, спрямованих на боротьбу та запобігання транскордонній злочинності, а саме незаконному ввезенню мігрантів, торгівлі людьми, контрабанді вогнепальною зброєю, наркотичними засобами, акцизними товарами, а також тероризму.

Відповідно до п."а" ч.1 ст.3 Регламенту 2019/1896 [4], забезпечуючи виконання прикордонного контролю як одного із компонентів Європейського інтегрованого управління кордонами, можуть вживатися заходи, спрямовані на запобігання і виявлення транскордонної злочинності на зовнішніх кордонах, а також тероризму. Тобто європейський законодавець прямо вказує на можливість одночасного виконання кількох функцій берегової охорони.

Аналізуючи внесок Агенції у боротьбу зі злочинною діяльністю, німецький науковець з Інституту Макса Планка С. Хартвіг (Hartwig, 2020), вказав на важливість проведення співпраці з іншими суб'єктами у цій сфері. Він пояснює це тим, що "сек'юритизація" операцій із прикордонного контролю призвела до того, що їх, насамперед, розглядають як заходи безпеки, а відомості отримані під час таких операцій вважається цінним ресурсом, який необхідно добувати в цілях безпеки [19, с.136]. Як наслідок, серед завдань FRONTEX закріплюється необхідність налагодження і розвитку співпраці з Europol і Eurojust (Європейське бюро судової співпраці) для проведення боротьби з транскордонною злочинністю і тероризмом (п."q" ч.1 ст.10 Регламенту 2019/1896 [4]).

Активна співпраця між FRONTEX та Europol відбувається на підставі двох актів: 1) Угода про оперативне співробітництво від 04.12.2015 року; 2) Заява про принципи співпраці від 04.10.2018 року. Виходячи зі змісту цих документів, агенції зобов'язуються обмінюватися стратегічною та оперативною інформацією, а також інформацією про транскордонну злочинність, у тому числі персональними даними осіб, які підозрюються у вчиненні цих злочинів. Агенції також беруть участь у взаємному оперативному плануванні та проведенні операцій. У Заяві про принципи співпраці 2018 р. звертається увага на важливість подальшого поглиблення співробітництва (п.6) [20]. Зважаючи на сучасний статус FRONTEX, С. Хартвіг (Hartwig, 2020) зазначає,

що від Агенції уже очікують не просто виконання завдань з обміну інформацією, а надання реальної підтримки на місцях для реалізації спільних зусиль двох партнерів у боротьбі зі злочинністю [19, с.136].

У контексті виконання функції з правоохоронної діяльності на морі, значна частина зусиль FRONTEX спрямовується на виявлення випадків нелегального ввезення наркотичних засобів на територію держав-членів ЄС, а також їхнє вилучення. Велика частина наркотичних засобів транспортується на швидкісних катерах із Туреччини через Адріатичне море до південно-східних берегів ЄС та у західному Середземномор'ї від берегів Марокко до Іспанії [1, с.40–41]. Проведення успішних спільних операцій у цих регіонах дозволяє зменшити кількість наркотичних засобів, які нелегально потрапляють до ЄС. У вересні 2019 року під час операції "Посейдон" було виявлено та вилучено 1,172 т канібса і затримано трьох осіб, підозрюваних у контрабанді наркотиків. А результатом спільної операції "Індало", що проводиться поблизу Іспанії, стало затримання чотирьох осіб, підозрюваних у вчиненні злочину і вилучення 3,1 т гашишу [18, с.17].

Отже, доповнення концепції Європейської інтегрованого управління кордонами заходами, спрямованими на попередження та боротьбу з транскордонною злочинністю перетворило FRONTEX в один із основних суб'єктів правоохоронної діяльності. Разом з цим, враховуючи той факт, що велика частина злочинів відбувається на зовнішніх морських кордонах, функція берегової охорони зі здійснення правоохоронної діяльності на морі займає важливе значення в мандаті Агенції.

Держави-члени, які під координацією FRONTEX проводять спільні операції на морі, що спрямовані на здійснення прикордонного контролю, боротьбу та попередження транскордонної злочинності, захист навколишнього середовища та інші супутні завдання зобов'язані негайно надавати підтримку суднам та особам, які зазнали лиха на морі. Це позитивне зобов'язання закріплено у міжнародних договорах (Міжнародна конвенція про пошук і рятування на морі (п.2.1.1) [21], Конвенція ООН з морського права (ч.2 ст.98), [22]), які складають основу правового регулювання міжнародного морського права. Суб'єктами виконання норм, закріплених у зазначених міжнародних документах є держави і не можуть бути такими інституції, органи, агенції ЄС.

Відповідно до положень ч.1 ст.9 Регламенту 656/2014 [14], встановлено обов'язок за державами-членами надавати допомогу будь-якому судну або особі, яка зазнала лиха на морі, і гарантувати дотримання підрозділами, які беруть участь в проведенні операцій на морі, норм міжнародного права та основоположних прав людини. Що стосується зобов'язань третіх країн, які також можуть бути учасниками спільних операцій, то вони повинні дотримуватися зазначених правил згідно із положеннями оперативного плану або норм міжнародних договорів і звичаїв міжнародного права. Виходячи із зазначеного, постає питання щодо ролі FRONTEX у проведенні пошуково-рятувальних операцій на морі.

Ф. Естів (Esteve, 2017) зазначає, що FRONTEX не є центром з координації рятувальних операцій і на нього не покладено обов'язок з пошуку і врятування мігрантів. Але він може надати допомогу у проведенні таких операцій за запитом зацікавленої держави [6, с.113]. Так, одним із завдань Агенції є надання технічної і оперативної допомоги державам-членам і третім країнам, відповідно до Регламенту 656/2014 і міжнародного права, шляхом підтримки пошуково-рятувальних операцій щодо осіб, які зазнали лиха на морі, що може виникнути під час проведення операцій з прикордонного спостереження на морі (п."і" ч.1 ст.10 Регламенту 2019/1896 [4]). Відтак, потреба у проведенні пошуково-рятувальної операції з'являється під час реалізації іншої функції берегової охорони (морського прикордонного контролю). У зв'язку із цим Ф. Естів (Esteve, 2017) називає пошук і врятування мігрантів не функцією Агенції, а її завданням, що виникає під час операцій з прикордонного спостереження на морі [6, с.107]. У цьому контексті варто зазначити, що поняття "функція" та "завдання" не є тотожними. Г.С. Саттарова зазначає, що під функціями міжнародної організації необхідно розуміти зовнішні прояви процесів діяльності міжнародних міжурядових організацій з виконання покладених на неї завдань [23, с.252]. На нашу думку таке пояснення можливо застосовувати для тлумачення функцій Агенції. Натомість завдання FRONTEX становлять конкретний перелік заходів, які мають бути вжиті з метою досягнення цілей її функціонування.

Іншу точку зору висловлює Дж. Ріпма (Rijpma, 2016), вказуючи на необхідність окремого закріплення пошуково-рятувальних операцій серед завдань Агенції. Науковець пояснює це тим, що правові межі для застосування, згід-

но із нормами міжнародного публічного права, не зміняться, але FRONTEX буде забезпечений додатковими інструментами для розширення гуманітарного масштабу його діяльності. Ще одним аргументом, як зазначає Дж. Рїїджпма (Rijpma, 2016) на користь відокремлення пошуково-рятувальних операцій як окремого завдання Агенції є фінансові наслідки цього процесу тому, що технічне обладнання, яке використовується для таких операцій відрізняється від того, яке застосовується у процесі проведення операцій з морського спостереження [5, с.25].

На нашу думку, ефективність виконання пошуково-рятувальних операцій залежить не від відокремлення у самостійне завдання цього напрямку діяльності Агенції, а від підготовки висококваліфікованих фахівців, які здійснюють контроль за зовнішніми морськими кордонами ЄС, забезпечення їх всім необхідним обладнанням для виконання поставлених перед ними завдань та здійсненням зовнішнього незалежного контролю за їхньою діяльністю. Крім того, закріплення пошуку і врятування мігрантів серед одного з компонентів Європейського інтегрованого управління кордонами (п."b" ч.1 ст.3 Регламенту 2019/1896 [4]) створює правові передумови для подальшого розвитку й удосконалення цієї функції берегової охорони.

Успішна діяльність держав-членів, під координацією Агенції, яка спрямована на виконання функції з пошуку і врятування дозволяє зберегти життя великій кількості мігрантів, які намагаються нелегально перетнути зовнішній морський кордон ЄС. Відповідно до відомостей, наданих FRONTEX, за період з 01.01.2017 року по 24.09.2020 року було проведено 350 пошуково-рятувальних операцій, під час яких врятовано 19,651 тис. мігрантів [24].

FRONTEX не є центральною агенцією у виконанні функцій з морської безпеки та охорони (maritime security and safety). Відповідно до ст.1 Регламенту 1406/2002 [25] зазначені напрямки діяльності охоплюються мандатом Європейської агенції з безпеки на морі. Виходячи з цього, роль FRONTEX у їхньому виконанні буде обмежуватися збиранням і обміном інформацією, підготовкою аналізу ризиків, на основі відомостей зібраних з інформаційних систем, проведенням планування спільних багатоцільових операцій та використанням інших форм співпраці, які передбачені ст. 69 Регламенту 2019/1896 [4] і Тристоронньою робочою домовленістю між FRONTEX, EFCA і EMSA від 18.03.2021 року [26].

Разом із цим, у контексті здійснення функції з морської безпеки експерти FRONTEX на регулярній основі направляються до Місії ЄС з прикордонної допомоги в Лівії. Пріоритетним завданням Агенції є налагодження співпраці з місіями та операціями ЄС у сфері Спільної політики безпеки і оборони з таких напрямків діяльності як підготовка персоналу, аналіз ризиків, обмін інформацією та координація оперативною діяльністю. FRONTEX тісно співпрацює з морськими операціями НАТО в Егейському морі для обміну інформацією про міграційну ситуацію у цьому регіоні. У зв'язку з цим співробітники Агенції розміщуються на кораблях НАТО [27, с.5].

Наступною функцією берегової охорони, у виконанні якої бере участь FRONTEX, є функція митного контролю. Вона реалізується на зовнішньому кордоні ЄС або біля нього (наприклад, у портах прибережних держав-членів), тому тісно пов'язана зі здійсненням прикордонного контролю. Розмежовуючи сферу застосування вказаних видів контролю, І. Ільїна (Iljina) зазначає, що прикордонний контроль спрямований на забезпечення дотримання правил, пов'язаних з рухом людей через кордон тоді, як митний контроль передбачає дотримання правил, які стосуються переміщення товарів через кордон [8, с.59].

FRONTEX не здійснює митне оформлення товарів, які ввозяться на територію ЄС або ввозяться з неї і відповідно до нього не застосовуються положення Митного кодексу ЄС. Здійснення митного контролю не є складовим компонентом Європейського інтегрованого управління кордонами, а відповідна стратегія не впливає на компетенцію Комісії і держав-членів у митній сфері (п.14 Преамбули Регламенту 2019/1896 [4]). Разом із цим, здійснюючи функцію з прикордонного контролю, FRONTEX повинен забезпечувати реалізацію митної діяльності. Відповідно до ч.4 ст.68 Регламенту 2019/1896 [4] Агенція зобов'язана співпрацювати з Комісією, державами-членами і Європейською службою зовнішньої діяльності з питань, що стосуються митної сфери, незважаючи на те, що це виходить за межі цього Регламенту. Така співпраця здійснюється без шкоди щодо компетенції Комісії, Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки та держав-членів.

Із метою сприяння у здійсненні митної діяльності FRONTEX разом з Europol і Європейським бюро з боротьби з шахрайством (OLAF) формують Робочу групу з митної співпраці, яка займається питаннями оперативного співробітництва.

тва між національними митними органами для підвищення їхнього правозастосовного потенціалу. Робоча група визначає стратегічні і тактичні цілі спільних митних операцій (наприклад, операція Колумбус), а також виявляє нові загрози, проводить конфіскацію нелегальних товарів та протидію злочинним організаціям [28]. На міжнародному рівні FRONTEX посилює діалог із Всесвітньою митною організацією, яка займається розробленням міжнародних конвенцій та інших інструментів у сфері митної діяльності. Отже, Агенція безпосередньо не здійснює реалізацію митної діяльності, але бере участь у проектах, пов'язаних з нею, для забезпечення ефективного виконання митного контролю.

Здійснення контролю за виловом риби для збереження морського середовища відноситься до компетенції держав-членів ЄС. Координація їхньої оперативної діяльності у цій сфері проводиться Європейською агенцією з контролю за рибальством (EFCA). FRONTEX може лише субсидіарно надавати допомогу в реалізації політики щодо контролю за рибальством. Оперативна співпраця між вказаними агенціями проводиться на основі Тристоронньої робочої домовленості 2021 року. На підставі цього документа відбувається оперативний обмін інформацією, зокрема судна та літаки, які беруть участь у морських операціях FRONTEX, направляють до EFCA відомості, які стосуються рибного промислу для вжиття компетентною агенцією подальших дій. Крім того, співробітники прикордонних відомств, які беруть участь в операціях, що координуються FRONTEX, попередньо проходять спеціальний інструктаж щодо контролю за рибальством для швидкого виявлення і реагування на будь-які ознаки незаконного промислу [27, с.6].

Оперативне співробітництво між FRONTEX і EFCA також реалізується шляхом проведення спільних операцій, метою яких є виявлення та реагування на випадки незаконного рибальства. У серпні та вересні 2020 року було проведено першу повітряну місію у південній частині виключної економічної зони Кіпру. Під час операції розвідувальний літак FRONTEX здійснив 80 часів польоту та виявив кілька суден, що займаються рибним промислом і не передають інформацію про власне місцезнаходження. На підставі отриманої інформації EFCA вжила заходи реагування [29].

Функція охорони навколишнього середовища не охоплюється основним мандатом FRONTEX. Запобігання та реагування на випадки забруд-

нення моря є однією із цілей діяльності Європейської агенції з безпеки на морі (ст.1 Регламенту 1406/2002 [25]). Роль FRONTEX у реалізації цієї функції полягає у повідомленні EMSA про факти забруднення моря, які стали йому відомі під час проведення морських прикордонних спостережень.

Оперативна співпраця з іншими суб'єктами у сфері охорони морського середовища здійснюється через участь у спільних операціях, пілотних проектах та інших формах співробітництва. У 2019 році FRONTEX взяв участь в оперативній діяльності EMPACT (Європейська мультидисциплінарна платформа проти злочинних загроз) щодо екологічних злочинів. Діяльність цієї платформи орієнтована на питання у морській сфері щодо рибальства та охорони навколишнього середовища з метою запобігання і боротьби із транскордонною злочинністю, що проводиться у межах багатоцільових морських операцій та спільних операціях, під координацією FRONTEX [18, с.22]. Варто зазначити, що у цій ситуації виконання функції з охорони навколишнього середовища тісно пов'язано із правоохоронною діяльністю, що є додатковим підтвердженням одночасного виконання функцій берегової охорони та складності у їхньому розмежуванні під час оперативної діяльності Агенції.

Співпраця FRONTEX з іншими агенціями ЄС під час виконання функцій берегової охорони

Комплексний характер гібридних загроз, що виникають у морі як зазначає Л. Вітаутас (Vytautas, 2019), є причиною налагодження тісного співробітництва між агенціями ЄС для виконання функцій берегової охорони [7, с.391]. Установчим документом FRONTEX встановлено, що виконання широкого спектру завдань під час здійснення функцій берегової охорони, передбачає посилення співпраці між FRONTEX, EFCA і EMSA, а також між ними та компетентними національними органами влади для підвищення рівня морської ситуативної обізнаності і для підтримання узгодженої та економічно ефективною діяльності (п.54 Преамбули Регламенту 2019/1896 [4]).

Правові межі проведення співпраці визначені у ст.69 Регламенту 2019/1896 [4], відповідно до якої компетентні агенції ЄС (FRONTEX, EFCA і EMSA) повинні надавати підтримку національним органам влади для ефективного виконання функцій берегової охорони, використовуючи при цьому такі форми співпраці: 1) обмін, об'єднання та аналіз інформації, яка є доступною для

цих агенцій з різних інформаційних систем; 2) надання послуг зі спостережень і зв'язку, використовуючи найбільш сучасні технології; 3) нарощування потенціалу шляхом розроблення керівництв, рекомендацій, впровадження найкращої практики, а також проведення навчання та обміну персоналом; 4) розширення обміну інформацією і співпраця з питань, що стосуються виконання функцій берегової охорони, у тому числі шляхом аналізу оперативних проблем і ризиків, які виникають у морській сфері; 5) спільне використання потенціалу, проводячи планування і реалізацію багатоцільових операцій, спільне використання активів та інших можливостей у тій мірі, наскільки ця діяльність координується зазначеними вище агенціями і узгоджується з компетентними органами зацікавлених держав-членів.

Більш детальна правова регламентація форм співробітництва між FRONTEX, EFCA і EMSA визначена у Тристоронній робочій домовленості, оновлена редакція якої була підписана 18.03.2021 року [26]. Цей рамковий документ містить основні вимоги щодо обміну інформацією (ст.4), захисту персональних даних (ст.6), публічного доступу до документів (ст.7), а також визначає особливості співпраці щодо реалізації різних напрямків діяльності (ст.8). Важливою новелою є закріплення положень про дотримання основоположних прав людини під час проведення оперативної діяльності та переліку заходів, які необхідно вжити у разі їхнього порушення (ст.5). Варто зазначити, що визначені цим документом форми співпраці між агенціями повністю відповідають тим, що закріплені у ч.1 ст.69 Регламенту 2019/1896 [4].

Керівний комітет, який складається з виконавчих директорів агенцій або їхніх представників здійснює управління міжвідомчою співпрацею. Його зустрічі повинні проводитися з періодичністю не менше одного разу на рік. Голозування у Керівному комітеті відбувається на основі принципу черговості та триває протягом року. На підставі рішення Керівного комітету можуть створюватися технічні підкомітети, які виконують роль практичних інструментів для реалізації європейського співробітництва з функцій берегової охорони відповідно до Стратегічного плану дій.

Окремі питання щодо співпраці між агенціями можуть бути встановлені у Меморандумах про взаєморозуміння або Угодах про рівень обслуговування (ч.2 ст.2) [26]. Так, у січні 2016 року між FRONTEX і EFCA була укладена Угода про рівень обслуговування, відповідно до якої

EFCA зобов'язується надавати FRONTEX дані із системи моніторингу суден [30, с.3]. Документи, які додатково визначають сфери інтересів та встановлюють форми співпраці між FRONTEX, EFCA та EMSA і були укладені до набуття чинності Тристоронньої робочої домовленості, підлягають застосуванню у тій частині, що не суперечать їй.

Важливим досягненням стало прийняття у липні 2021 року практичного посібника щодо співпраці між компетентними органами держав-членів та агенціями ЄС у сфері берегової охорони, який містить керівництва, рекомендації та найкращі практики з обміну інформацією [31]. Незважаючи на рекомендаційний характер, цей документ має велике значення для уніфікації правозастосовної діяльності.

Підсумовуючи, зазначимо, що протягом останніх років уже відбувся істотний прогрес у співпраці між FRONTEX, EFCA та EMSA з питань виконання функцій берегової охорони. Разом з цим, збільшення міжвідомчих зв'язків в оперативній діяльності Агенції сприятиме удосконаленню існуючих та впровадженню нових форм співпраці.

Висновки

1. Функції берегової охорони FRONTEX є зовнішніми проявами процесів діяльності Агенції з виконання покладених на неї завдань. FRONTEX у тісній співпраці з компетентними національними органами влади та агенціями ЄС виконує такі функції берегової охорони: 1) морська охорона; 2) морська безпека; 3) пошук і рятування; 4) прикордонний контроль; 5) контроль за рибальством; 6) митний контроль; 7) загальна правоохоронна діяльність; 8) охорона навколишнього середовища. В залежності від ролі, яку виконує Агенція під час реалізації кожної з функцій берегової охорони, їх можна поділити на 2 групи: основні та допоміжні.

2. Основні функції передбачають виконання завдань, які безпосередньо охоплюються мандатом FRONTEX, тобто пов'язані зі спеціалізацією Агенції та направлені на реалізацію інтегрованого управління зовнішніми кордонами держав-членів ЄС. Основні функції берегової охорони FRONTEX не обмежуються лише здійсненням прикордонного контролю тому, що зменшення кількості випадків незаконного перетину зовнішнього кордону ЄС є не єдиною ціллю проведення оперативної діяльності Агенції. Боротьба та запобігання проявам транскордонної злочинності шляхом перехоплення осіб,

які займаються торгівлею людей, незаконним транспортуванням зброї, наркотичних засобів, акцизних товарів, а також врятування життя мігрантів, які зазнали лиха на морі є невід'ємною складовою мандату Агенції. Отже, серед основних функцій берегової охорони FRONTEX доречно виділяти такі: прикордонний контроль, загальна правоохоронна діяльність, пошук і рятування мігрантів.

3. Допоміжні функції передбачають субсидіарну роль Агенції для їхньої реалізації, тобто такі завдання безпосередньо не відносяться до компетенції FRONTEX. Разом із цим, вони передбачають надання підтримки іншим агенціям ЄС або компетентним національним органам влади шляхом проведення обміну інформацією та результатами її аналізу, спільного планування багатоцільових операцій, обміну найкращими практиками тощо. Допоміжними функціями берегової охорони FRONTEX є морська охорона, морська безпека, контроль за рибальством, митний контроль та охорона навколишнього середовища.

4. Найбільш оптимальною організаційно-правовою формою виконання функцій з берегової охорони є проведення багатоцільових спільних операцій, у яких мають брати участь представники компетентних агенцій та міжнародних організацій. Це пояснюється тим, що у процесі виконання однієї з функцій берегової охорони

виникає необхідність у реалізації іншої. Так, проведення операцій з виявлення та запобігання транскордонної злочинності, врятування мігрантів на морі, попередження виникненню ситуацій із забруднення моря тощо, є супутніми завданнями, які можуть виникати під час морських прикордонних спостережень.

5. Реалізація функцій берегової охорони здійснюється у тісній співпраці FRONTEX з іншими агенціям ЄС. Прийняття Регламенту 2016/1624 FRONTEX з одночасним внесенням відповідних змін до установчих документів EFCA та EMSA сприяло посиленню міжвідомчому співробітництву. Наступним кроком стало підписання Тристоронньої робочої домовленості, яка закріпила межі співпраці з різних напрямків діяльності, зокрема обміну інформацією, проведення аналізу оперативних проблем, надання послуг зі спостереження та зв'язку тощо. Реалізація форм співпраці, визначених цим документом, забезпечить комплексний підхід до розвитку європейського співробітництва з питань виконання функцій берегової охорони.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження виконано ініціативно, без будь-якого фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Risk Analysis for 2021.
https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_2021.pdf (дата звернення: 01.09.2021).
2. Carrera S., Cortinovis R. (2019). Search and rescue, disembarkation and relocation arrangements in the Mediterranean. Sailing Away from Responsibility? <https://www.ceps.eu/ceps-publications/search-and-rescue-disembarkation-and-relocation-arrangements-in-the-mediterranean> (дата звернення: 01.09.2021).
3. European Cooperation on Coast Guard Functions. Official site of FRONTEX. <https://frontex.europa.eu/we-support/european-cooperation-on-coast-guard-functions> (дата звернення: 01.09.2021).
4. Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1573722151667&uri=CELEX:32019R1896> (дата звернення: 01.09.2021).
5. Rijpma J. J. (2016). The Proposal for a European Border and Coast Guard: Evolution or Revolution in External Border Management? (Study for the LIBE Committee of the European Parliament). <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/46425> (дата звернення: 01.09.2021).
6. Esteve F. The search and rescue tasks coordinated by the European border and coast guard agency (FRONTEX) regarding the surveillance of external maritime borders. *Paix et Sécurité Internationales*. 2017. No. 5. P. 93–116.
7. Vytutas L. (2019). Frontex role in the development of European cooperation on Coast Guard Functions. P. 381–392. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01984788/document> (дата звернення: 01.09.2021).
8. Iljina I. Frontex as a European Coast Guard: a scorecard of public value generation by Frontex towards the eleven coast guard functions: post graduate thesis. Helsinki, National Defense University, 2019. 164 p. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/172744/YEK_Iljina_Ilja_JULK.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- (дата звернення: 01.09.2021).
9. ECGFF Terms of reference. https://ecgff.emsa.europa.eu/images/terms_of_reference.pdf (дата звернення: 01.09.2021).
 10. Carrera S., Blockmans S., Cassarino J.-P., Gros D., Guild E. The European Border and Coast Guard: Addressing migration and asylum challenges in the Mediterranean? *Report of a CEPS task force*. 2017. 64p.
 11. Regulation 2016/1624 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard and amending Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EC) No 863/2007 of the European Parliament and of the Council, Council Regulation (EC) No 2007/2004 and Council Decision 2005/267/EC. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1624> (дата звернення: 01.09.2021).
 12. Isometsä J. Eteläisten merirajojen vaikutus Euroopan unionin rajaturvallisuuden kehitykselle: Staff Officer Course thesis. Helsinki, National Defense University, 2014. 75 p. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/97476/E4366_Isomets%c3%a4JJ_EUK66.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 01.09.2021).
 13. Regulation (EU) No 1052/2013 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 establishing the European Border Surveillance System (Eurosur). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2013.295.01.0011.01.ENG&toc=OJ:L:2013:295:FULL (дата звернення: 01.09.2021).
 14. Regulation 656/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing rules for the surveillance of the external sea borders in the context of operational cooperation coordinated by the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1585773881992&uri=CELEX:32014R0656> (дата звернення: 01.09.2021).
 15. Lampedusa boat tragedy: Migrants 'raped and tortured'. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-24866338> (дата звернення: 01.09.2021).
 16. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016R0399> (дата звернення: 01.09.2021).
 17. Main Operations. Operation Poseidon (Greece). Official site of FRONTEX. <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/main-operations/operation-poseidon-greece-> (дата звернення: 01.09.2021).
 18. Consolidated annual activity report 2019. Luxembourg: *Publications Office of the European Union*, 2020. 120 p.
 19. Hartwig S. Frontex: From Coordinating Controls to Combating Crime. *The European Criminal Law Associations' Forum*. 2020. No. 2. P. 134–138. <https://doi.org/10.30709/eucrim-2020-010>
 20. Statement of Principles for collaboration between Europol and Frontex of 4 October 2018. https://frontex.europa.eu/assets/Key_Documents/Working_Arrangements/Statement_of_Principles_for_collaboration_between_Europol_and_Frontex_version_for_publication_on_webs.pdf (дата звернення: 01.09.2021).
 21. Міжнародна конвенція про пошук і рятування на морі: від 27.04.1979. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_138#Text (дата звернення: 01.09.2021).
 22. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права ООН: від 10.12.1982. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text (дата звернення: 01.09.2021).
 23. Саттарова Г. С. Компетенція міжправительственных організацій: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Москва, 1987. 252 с.
 24. Frontex responds to Amnesty International organisation's report. https://frontex.europa.eu/assets/Images_News/2020/Frontex_responds_Amnesty_International_report.pdf (дата звернення: 01.09.2021).
 25. Regulation (EC) No 1406/2002 of the European Parliament and of the Council of 27 June 2002 establishing a European Maritime Safety Agency. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002R1406-20161006&qid=1607886670311&from=EN> (дата звернення: 01.09.2021).
 26. Tripartite working arrangement between The European Border and Coast Guard Agency, The European Fisheries Control Agency and The European Maritime Safety Agency of 18 March 2021. https://frontex.europa.eu/assets/Key_Documents/Working_Arrangements/WA_between_Frontex_EFCA_EMSA.pdf (дата звернення: 01.09.2021).

27. The role of Frontex in European Coast Guard Functions. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/83caaecb-af76-11e8-99ee-01aa75ed71a1> (дата звернення: 01.09.2021).
28. Customs Cooperation Working Party (CCWP). <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/customs-cooperation-working-party/#> (дата звернення: 09.12.2020).
29. Frontex teams up with EFCA to support Cyprus in fisheries control. Official site of FRONTEX. <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/frontex-teams-up-with-efca-to-support-cyprus-in-fisheries-control-vn91cv> (дата звернення: 01.09.2021).
30. Frontex report on the functioning of Eurosur - Part II of the General Secretariat of the Council of 15 February 2018. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6215-2018-ADD-1/en/pdf> (дата звернення: 01.09.2021).
31. A practical guide for EU cooperation on coast guard activities. Official site of European Commission. https://ec.europa.eu/oceans-and-fisheries/news/practical-guide-eu-cooperation-coast-guard-activities-2021-07-20_en (дата звернення: 01.09.2021).

REFERENCES

1. Risk Analysis for 2021. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_2021.pdf
2. Carrera, S., & Cortinovis, R. (2019). Search and rescue, disembarkation and relocation arrangements in the Mediterranean. Sailing Away from Responsibility? <https://www.ceps.eu/ceps-publications/search-and-rescue-disembarkation-and-relocation-arrangements-in-the-mediterranean>
3. European Cooperation on Coast Guard Functions. Official site of FRONTEX. <https://frontex.europa.eu/we-support/european-cooperation-on-coast-guard-functions>
4. Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1573722151667&uri=CELEX:32019R1896>
5. Rijpma, J. J. (2016). The Proposal for a European Border and Coast Guard: Evolution or Revolution in External Border Management? (Study for the LIBE Committee of the European Parliament). <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/46425>
6. Esteve, F. (2017). The search and rescue tasks coordinated by the European border and coast guard agency (FRONTEX) regarding the surveillance of external maritime borders. *Paix et Sécurité Internationales*, (5), 93–116.
7. Vytautas, L. (2019). Frontex role in the development of European cooperation on Coast Guard Functions. P. 381–392. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01984788/document>
8. Iljina, I. (2019). Frontex as a European Coast Guard: a scorecard of public value generation by Frontex towards the eleven coast guard functions: post graduate thesis. Helsinki, National Defense University. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/172744/YEK_Iljina_Ilja_JULK.pdf?sequence=1&isAllowed=y
9. ECGFF Terms of reference. https://ecgff.emsa.europa.eu/images/terms_of_reference.pdf
10. Carrera, S., Blockmans, S., Cassarino, J.-P., Gros, D., & Guild, E. (2017). The European Border and Coast Guard: Addressing migration and asylum challenges in the Mediterranean? *Report of a CEPS task force*.
11. Regulation 2016/1624 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard and amending Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EC) No 863/2007 of the European Parliament and of the Council, Council Regulation (EC) No 2007/2004 and Council Decision 2005/267/EC. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1624>
12. Isometsä, J. (2014). Eteläisten merirajojen vaikutus Euroopan unionin rajaturvallisuuden kehitykselle: Staff Officer Course thesis. Helsinki, National Defense University. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/97476/E4366_Isomets%c3%a4JJ_EUK66.pdf?sequence=2&isAllowed=y
13. Regulation (EU) No 1052/2013 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 establishing the European Border Surveillance System (Eurosur). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2013.295.01.0011.01.ENG&toc=OJ:L:2013:295:FULL
14. Regulation 656/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing rules for the surveillance of the external sea borders in the context of operational cooperation coordinated by the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1585773881992&uri=CELEX:32014R0656>

15. Lampedusa boat tragedy: Migrants 'raped and tortured'. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-24866338>
16. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016R0399>
17. Main Operations. Operation Poseidon (Greece). Official site of FRONTEX. <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/main-operations/operation-poseidon-greece->
18. Consolidated annual activity report 2019. Luxembourg: *Publications Office of the European Union*, 2020.
19. Hartwig, S. (2020). Frontex: From Coordinating Controls to Combating Crime. *The European Criminal Law Associations' Forum*, (2), 134–138. <https://doi.org/10.30709/eucrim-2020-010>
20. Statement of Principles for collaboration between Europol and Frontex of 4 October 2018. https://frontex.europa.eu/assets/Key_Documents/Working_Arrangements/Statement_of_Principles_for_collaboration_between_Europol_and_Frontex_version_for_publication_on_webs.pdf
21. *Mizhnarodna konventsiya pro poshuk i ryatuvannya na mori* [International Convention on Search and Rescue at Sea]. (27.04.1979). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_138#Text (in Ukr.).
22. *Konventsiya Orhanizatsiyi Obyednanykh Natsiy z morskoho prava OON* [United Nations Convention on the Law of the Sea]. (10.12.1982). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text (in Ukr.).
23. Sattarova, G. S. (1987). *Competence of intergovernmental organizations* [Competence of intergovernmental organizations]. Candidate's thesis (12.00.10). Moscow (in Russ.).
24. Frontex responds to Amnesty International organisation's report. https://frontex.europa.eu/assets/Images_News/2020/Frontex_responds_Amnesty_International_report.pdf
25. Regulation (EC) No 1406/2002 of the European Parliament and of the Council of 27 June 2002 establishing a European Maritime Safety Agency. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002R1406-20161006&qid=1607886670311&from=EN>
26. Tripartite working arrangement between The European Border and Coast Guard Agency, The European Fisheries Control Agency and The European Maritime Safety Agency of 18 March 2021. https://frontex.europa.eu/assets/Key_Documents/Working_Arrangements/WA_between_Frontex_EFCA_EMSA.pdf
27. The role of Frontex in European Coast Guard Functions. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/83caaecb-af76-11e8-99ee-01aa75ed71a1>
28. Customs Cooperation Working Party (CCWP). <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/customs-cooperation-working-party/#>
29. Frontex teams up with EFCA to support Cyprus in fisheries control. Official site of FRONTEX. <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/frontex-teams-up-with-efca-to-support-cyprus-in-fisheries-control-vn91cv>
30. Frontex report on the functioning of Eurosur - Part II of the General Secretariat of the Council of 15 February 2018. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6215-2018-ADD-1/en/pdf>
31. A practical guide for EU cooperation on coast guard activities. Official site of European Commission. https://ec.europa.eu/oceans-and-fisheries/news/practical-guide-eu-cooperation-coast-guard-activities-2021-07-20_en

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
 Форум права: 69 pp. 6–18 (4).

Related identifiers:
 10.5281/zenodo.5075710
http://forumprava.pp.ua/files/006-018-2021-4-FP-Hnitiy_3.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_4_3.pdf

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 02.09.2021
Accepted: 30.09.2021
Published: 01.10.2021
Available online: 01.10.2021

Cite as:

Гнітій, А. О. (2021). Функції берегової охорони FRONTEX. *Форум Права*, 69(4), 6–18. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075710>

Hnitiy, A. O. (2021). Funktsiyi berehovoyi okhorony FRONTEX [FRONTEX Coast Guard Functions]. *Forum Prava*, 69(4), 6–18. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075710>

УДК 347.4

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075712>
I.M. МАЛІНОВСЬКА,

асистент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, канд. юрид. наук, доц., м. Харків, Україна; e-mail: malinovskaia21@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5945-2042>

М.Д. КОМАРОВСЬКИЙ,

студент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна; e-mail: komarovskiyin@icloud.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8829-8299>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗА ДОГОВОРОМ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ

I.M. MALINOVSKA,

Ass. Professor, Chair of Civil Law Department № 1, Yaroslav Mudryi National Law University, Ph.D. in Law, Associate Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: malinovskaia21@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5945-2042>

M.D. KOMAROVSKYI,

Student, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine; e-mail: komarovskiyin@icloud.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8829-8299>

CURRENT TRENDS IN RELATIONSHIP REGULATION OF THE COMMERCIAL CONCESSION AGREEMENT

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. З прийняттям в Україні у 2003 році нового Цивільного кодексу вперше на законодавчому рівні було врегульовано низку договірних відносин. Однією з таких договірних конструкцій є договір комерційної концесії, основні засади правового регулювання якого були закріплені майже 20 років тому, проте досі існує невизначеність стосовно його окремих елементів. Тому наразі існує потреба в їх вирішенні, оскільки даний договір активно використовується. **Метою** дослідження є виявлення сучасних проблем і дискусійних питань щодо правового регулювання відносин за допомогою договірної конструкції "комерційна концесія", та визначення шляхів їх вирішення. Використано **методи** індукції та дедукції для аналізу правового регулювання відносин за допомогою договірної конструкції комерційної концесії; формально-юридичний метод – для аналізу вітчизняних і іноземних нормативно-правових актів; системно-структурний метод – для з'ясування суперечливих питань щодо предмета договору; герменевтичний – для аналізу положень договору та виявлення його проблемних елементів; формально-логічний – в обґрунтуванні висновків. **Результати.** Встановлено, що в національному законодавстві стосовно договору комерційної концесії проблемною є його назва, що не відповідає позиціям міжнародної практики та міжнародному законодавству, зокрема, країн ЄС. Обґрунтована необхідність прийняття спеціального закону. Досліджено особливості визначення предмету договору та підтримана позиція доцільності регламентації прав та обов'язків сторін. **Висновки.** Шляхи вдосконалення законодавства вбачаються в приведенні назви договору у відповідність до законодавства західних країн. Запропоновано використовувати досвід США у врегулюванні переддоговірних відносин, що дозволить додатково захистити одну зі сторін договору. Встановлено, що до обов'язкової складової комплексу виключних прав за договором належить торговельна марка та комерційне найменування. Звернено увагу на необхідність його закріплення на законодавчому рівні. Також підтримана позиція регуляції прав та обов'язків сторін шляхом визначення в окремому спеціальному законодавстві істотних і звичайних умов із врахуванням основних прав та обов'язків сторін.

Ключові слова: договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності; франчайзинг; ділова репутація; предмет договору; права та обов'язки сторін договору

Problem statement. The adoption of the new Civil Code in 2003 has led to the legislative regulation of several agreements for the first time. One of such agreements is the commercial concession agreement. Even though its basic principles of

legislative regulation have been established almost 20 years ago, there is still some uncertainty to be found in some of its aspects. Thus, there is a necessity to address the problem as the commercial concession agreement is popular and used actively. The **purpose** of the research is to identify contemporary problems and discuss issues of legislative regulation of the commercial concession agreement and proposal of own solutions to help the problems. The following **methods** were used for the research: induction and deduction – which were used to analyze the legal regulation of relations by means of contractual construction of commercial concession; formal-legislative method – used directly in the analysis of regulations, including that of foreign law; systematic-structural method – used to research controversial issues regarding the subject of the agreement; hermeneutic – to analyse specific agreement provisions and identify its general problems; and formal-logical – applied to write conclusions. **Results.** It was found that there are currently several problems in the national legislation regarding the commercial concession agreement naming, which does not correspond with the positions of international practice and international law, including that of the EU. There is also a necessity to adopt an appropriate law. The issues of agreement subject were analysed, as well as the integrity of legislative regulations and obligations of the parties. **Conclusions.** Some positions on the problem were supported, and concrete ways to improve the legislation were suggested. Thus, it is necessary to make the name of the agreement correspond with the laws of Western countries, which will allow avoiding potential problems in juridical practice. It is proposed to use the US practice, particularly the regulation of pre-contractual relations, which will further protect one of the agreement parties. The expediency of adopting a specialized law is substantiated. It was found that the obligatory aspect of the exclusive rights complex under the agreement involves a trademark and a commercial name. The importance of the necessity to adopt this at the legislative level was shown. The regulation of the rights and parties' obligations was supported by defining substantive and customary conditions in separate special legislation, taking into account the basic rights and obligations of the parties.

Key words: *intellectual property agreements; franchising; goodwill; a subject of the agreement; rights and obligations of the parties to the agreement*

Постановка проблеми

Стрімкий розвиток ринкових відносин після розпаду Радянського Союзу зумовив виникнення у національному законодавстві цілого ряду нових договірних конструкцій. Яскравим прикладом цього може слугувати договір комерційної концесії, який іменується в іноземних країнах як франчайзинг. В останній час він став дуже поширеним. За статистикою, станом на 2021 рік тільки в Сполучених Штатах Америки (далі – США) за цією системою працює 753,770 закладів [1, с.2]. Причин такого успіху декілька. Дана модель надає сторонам договору ряд суттєвих переваг, і дозволяє, з одного боку розпочати займатися підприємницькою діяльністю без побудови з нуля власного бізнесу, при цьому отримуючи від іншої сторони допомогу у веденні такої діяльності та певний контроль, а з іншого боку, досить швидко розвинути власну мережу закладів, без виникнення необхідності залучення зовнішнього капіталу. Наразі у світі за такою моделлю працюють такі компанії, як McDonald's, Dairy Queen, Zara та інші. Слід зауважити, що в Україні протягом останнього часу також можна спостерігати тенденцію до швидкого розвитку комерційної концесії.

Це пов'язують із науковими дослідженнями проблеми. Так, Ю.С. Паніна піддала комплексному аналізу комерційну концесію у співвідношенні з франчайзингом, беручи до уваги досвід європейських і пострадянських країн [2].

Р. Аллахвердієв приділив увагу комерційній концесії щодо відсутності необхідності прийняття спеціалізованого законодавства та достатності внесення змін до чинних актів [3]. С.В. Резніченко розкрила права та обов'язки сторін за договором, наголошуючи на необхідності ретельної регламентації прав та обов'язків, адже це потенційно може призводити до зловживань з боку сторін. При цьому найбільш доречно це зробити шляхом прийняття окремого нормативно-правового акту [4]. Дж. Бучан (Buchan 2014) розкриває особливості регулювання договору за законодавством різних держав, при цьому як в країнах континентального, так і загального права. Окремо наводиться аналіз спеціального законодавчого регулювання франчайзингу [5]. С. Фейрман, Д. Дін, К.А. МакВільямс, К. Тайр, Н. Варекі та Б. Стейнбречер (Feirman, Deane, McWilliams, Tyre, Warecki and Steinbrecher, 2021) звертають увагу на особливості правового регулювання франчайзингу за законодавством Сполучених Штатів Америки [6]. В цілому, не зважаючи на достатню популярність і вагомість даних досліджень, можна констатувати відсутність єдиної позиції науковців щодо окремих тенденцій регулювання договору комерційної концесії на сучасному етапі, що породжує дискусії, проблеми правової невизначеності та правозастосування при врегулюванні даного виду відносин.

При цьому, в національному законодавстві

існує ряд теоретичних і практичних прогалин, що потребують вирішення у контексті відповідності їх правового регулювання до сучасних тенденцій правової охорони. Тому метою статті є виявлення сучасних проблем і дискусійних питань щодо правового регулювання відносин за допомогою договірної конструкції "комерційної концесії", а також визначення шляхів їх вирішення. Її новизна полягає у визначенні шляхів вдосконалення правового регулювання відносин за допомогою договірної конструкції "франчайзингу" з урахуванням сучасних тенденцій. А саме: приведення назви договору у відповідність до законодавства західних країн, впровадження правового регулювання переддоговірних відносин, закріпленні у спеціальному законодавстві на законодавчому рівні основних прав та обов'язків сторін, які становлять зміст договору.

Завданням статті є дослідження та обґрунтування наукових і законодавчих концептуальних засад, теоретичних і практичних прогалин, що потребують вирішення у контексті відповідності їх правового регулювання до сучасних тенденцій правової охорони.

Договір комерційної концесії та франчайзинг

Як було зазначено, в міжнародному законодавстві досліджуваний договір іменується франчайзинг. Тому, в першу чергу, потрібно надати відповідь на питання: чи є ці договори за змістом однаковими? З аналізу окремих наукових робіт вбачається, що досліджуючи договір комерційної концесії, автори, розкриваючи зміст самого терміну, розпочинають аналізувати відносини концесії, які виникли ще за часів Стародавнього Риму [7, с.143]. Однак, цілком зрозуміло, що концесійні відносини, де є обов'язковою участю держави, не мають майже нічого спільного з досліджуваним договором. З цього приводу в науковій спільноті наявні різні позиції, які іноді є повністю протилежними. На думку І.П. Смілянця, франчайзинг – це комплекс правовідносин, у яких франчайзер надає комплекс своїх прав франчайзі на певний строк та за певну плату. Основною метою франчайзингу є розширення мережі, і як результат, збільшення прибутку, що є вигідним для обох сторін. Метою ж комерційної концесії є "створення нових підприємницьких структур та забезпечення довгострокового співробітництва сторін" [8, с.494–495]. У свою чергу, В.С. Дмитришин, хоча й доходить висновку, що за змістом ці поняття є різними, однак називає закріплене в Цивільному

кодексі визначення "класичними правовідносинами франчайзингу" [9, с.202]. Т.В. Бачинський відстоює позицію, що поняття є різними. Однак між наведеним автором розумінням комерційної концесії, та законодавчим визначенням, існує невідповідність [10]. Т.В. Маланчук та О.С. Віткова розмежовують дані поняття, наводячи у висновках, чим конкретно вони відрізняються. Наприклад, якщо у франчайзингу протягом усієї дії договору сторони ведуть тісну співпрацю, то у комерційній концесії користувач хоча й діє з дотриманням умов правовласника, але самостійно. Різними на думку авторів є й затрати при веденні діяльності за договорами. Якщо в рамках комерційної концесії передбачається тільки винагорода правовласника, то у франчайзингу сторони роблять витрати на маркетинг, підготовку персоналу, ведення документації тощо. Франчайзинг укладається на певний строк, а комерційна концесія може бути й безстрокова. Комерційна концесія не передбачає фінансову та іншу підтримку. За допомогою франчайзингу можуть просуватися товари та послуги, коли за комерційною концесією лише товари для продажу [11, с.931–932]. Однак, позиція останніх двох авторів є досить сумнівною, оскільки з загальних положень про договір вбачається, що заслуговує на увагу лише відмінність щодо строку договору, яку можна назвати критерієм розмежування в даних договірних конструкціях. В той час коли всі інші позиції суперечать фактично наявному стану речей. На думку певної групи дослідників, комерційна концесія є вужчим поняттям, ніж франчайзинг, і може відбити його лише частково. Деякі науковці стверджують, що ці поняття є тотожними [12].

Так, Ю.С. Паніна зазначає, що комерційна концесія є вужчим поняттям, ніж франчайзинг. Проте таке розмежування існує лише в тих країнах, де на законодавчому рівні окремо визначені ці два види договорів. Так, у законодавстві деяких країн ЄС, наприклад, Бельгії, Франції, комерційна концесія ототожнюється з дистриб'юторськими угодами. Дистриб'юторські угоди дійсно є вужчими, адже за договором франчайзингу передається більший обсяг прав. Однак в Україні зміст комерційної концесії цілком відповідає змісту франчайзингу. На думку автора, збереження назви "комерційна концесія" для позначення по суті договорів франчайзингу в Україні є пережитком минулого, а в майбутньому приведе до труднощів та колізій в рамках євроінтеграційної політики нашої держави та гармонізації вітчизняного законодавства з

законодавством ЄС [2, с.155–156; 13, с.25].

Порівнюючи ці поняття, потрібно визначити, як саме вони врегульовані в національному законодавстві. Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва (наразі цей орган називається Державна регуляторна служба України) у своєму Листі від 11.02.2004 р. № 761 зазначив: "що стосується договору франчайзингу та обсягу правовідносин, які врегульовані цим договором, зауважимо, що Цивільним кодексом України, що набрав чинності 01.01.2004 р., це коло правовідносин отримало назву комерційна концесія, а договір – договір комерційної концесії". Тобто, на законодавчому рівні було підтримано позицію ідентичності цих понять.

Отже, вживання поняття франчайзингу, на нашу думку, є більш доречним з точки зору його використання та безпосереднього вживання у національному законодавстві. Проте, виникають питання і щодо самої назви договору – комерційна концесія. Перш за все, слід підкреслити, що не зовсім доречним є отожднення комерційної концесії з досліджуваним договором. Ось, наприклад, Н.О. Саніахметова зазначає, що використання в законодавстві України терміну "комерційна концесія" поряд з існуванням концесійного договору, що докорінно відрізняється за своїм змістом, може призвести до проблем в практичній діяльності [14, с.297]. В цілому така назва договору є характерною для пострадянських країн. У Російській Федерації договір має аналогічну назву. Однак, у Грузії використовують саме поняття франчайзинг. Щодо європейських країн, як вже було зазначено, актуальним є також саме використання терміну "франчайзинг".

Таким чином, враховуючи викладене, можна зробити висновок про доцільність заміни в національному законодавстві поняття "комерційна концесія" на термін "франчайзинг". При цьому наразі актуальним є внесення відповідних змін до Глави 76 Цивільного кодексу, шляхом її перейменування з "Комерційної концесії" на "Франчайзинг". На цьому також наголошують ряд вчених [2, с.184; 3, с.74; 15; 16, с.168; 17, с.372].

Необхідність спеціального законодавчого регулювання комерційної концесії

Важливим є акцентування уваги на наявність наступного дискусійного питання: чи потрібен окремий закон для регулювання договору комерційної концесії (франчайзингу)? Станом на сьогодні вбачається відсутність єдиної думки серед науковців. Дехто з них наголошують на

необхідності прийняття такого нормативно-правового акту [15; 17]. Інші дослідники притримуються діаметрально протилежної думки. Так, Ю.С. Паніна з аналізу законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) дійшла висновків, що за загальним правилом відносини досліджуваного договору регулюються в рамках цивільних та комерційних кодексів. При цьому, країни учасниці ЄС в цілому не приймають спеціалізовані нормативно-правові акти. Далі авторка зазначає, що такий підхід є цілком обґрунтованим та раціональним, оскільки динамічність відносин у сфері франчайзингу роблять прийняття такого законодавства недоречним [18, с.93]. На думку Р. Аллахвердієва, який також досліджував досвід іноземних країн, достатнім є внесення змін до Цивільного та Господарського кодексу. Автор зазначає, що окремий закон суперечив би досвіду країн ЄС, оскільки договір франчайзингу через свою диспозитивну природу передбачає закріплення спеціальних умов безпосередньо в самому договорі [3, с.73–74]. Перед тим як навести власну позицію з приводу цього питання, необхідно додатково зупинитися на деяких важливих аспектах.

Спроби прийняти окремий нормативно-правовий акт спостерігаються вже майже 20 років. У 2000 та 2001 роках у Верховній Раді України було зареєстровано два законопроекти. У 2017 Парламентом також було отримано окремий законопроект, який, однак, у 2019 був відкликаний. Останній документ в цілому був не великий за обсягом і містив ряд важливих позицій. Так, найголовніше, це те, що він оперував вже безпосередньо терміном франчайзинг. Якщо порівнювати його зміст із положеннями Цивільного кодексу, можна зробити висновок, що цей законопроект більш змістовно визначає умови договору саме в контексті регулювання питань, пов'язаних з обов'язками сторін. Додатково, у разі виникнення спору з нерезидентом, у ст.17 закріплена можливість звернення до міжнародного арбітражного суду. Однак, не зовсім зрозумілим є те, чому саме в ч.2 ст.4, яка присвячена формі договору, була закріплена вимога щодо реєстрації договору. Відповідно до змін, які відбулися у 2015 році, така вимога була скасована. Таким чином, враховуючи те, що законопроект було подано саме у 2017, автори не врахували, або свідомо проігнорували положення Цивільного кодексу, підкресливши необхідність такої реєстрації. На нашу ж думку, факт реєстрації договірних відносин повинен базуватися на добровільності і залежати від бажання

сторін, а не бути їх обов'язком, з виконанням якого буде пов'язуватись виникнення договірних відносин між ними.

Внаслідок обрання нашою країною європейського шляху розвитку та підписання у 2014 році Угоди про асоціацію, більшість науковців аналізують договір комерційної концесії в рамках міжнародного досвіду лише країн ЄС. На нашу думку, не менш важливим є дослідження регулювання відносин франчайзингу в США. Таку необхідність можна підкреслити навівши наступні аргументи: майже всі найбільш відомі компанії, які працюють за моделлю договірної конструкції "франчайзингу", виникли саме в цій країні. Хоча, безсумнівно, треба враховувати існуючі "генетичні" відмінності між системами правого регулювання, проте це жодним чином не впливає на можливість запозичення позитивного досвіду. Потрібно підкреслити і наступні особливості регулювання договору франчайзингу в США. Дана договірна конструкція отримує правову охорону як на федеральному рівні, так і на рівні штатів. Ведення бізнесу регулюється як франшиза за умови дотримання трьох вимог: (1) франчайзер надасть франчайзі право на використання своєї торгової марки; (2) франчайзер здійснює або має повноваження здійснювати значний контроль або допомогу над методами діяльності франчайзі; і (3) франчайзі сплачує франчайзеру винагороду щонайменше 615 доларів. Однак, найбільш актуальним є те, що в цілому регулювання спрямоване на вимоги про розкриття інформації (так звані "Pre-contractual disclosure"), тобто переддоговірні відносини. Зазначені вище вимоги надаються в окремому документі про розкриття інформації про франшизу (franchise disclosure document – FDD). На законодавчому рівні встановлено, що цей документ за загальним правилом має надаватися на вимогу франчайзі не пізніше ніж за 14 днів до підписання угоди або початку виплати коштів. Щодо строку, то законодавством окремих штатів він може бути по-різному визначений. Правила Федеральної торгової комісії містять положення щодо оманливих і несправедливих дій на етапі, що передуює підписанню самого договору. Як зазначається, одним із найчастіших порушень є незаконне подання фінансових результатів. При цьому, уявлення про фінансові результати включають будь-які усні, письмові або візуальні уявлення, основані на певному діапазоні фактичних або потенційних продажів, доходу, валового прибутку або чистого прибутку, та на які франчайзі може розрахо-

увати. Проте, у законодавстві імперативно визначено положення, що фінансові результати мають бути зазначені в пункті 19 документу про розкриття інформації про франшизу. Розміщення інформації про фінансові результати з потенційними франчайзі за межами пункту 19 є несправедливою та оманливою практикою, і відповідно є порушенням законодавства [6; 19].

Таким чином, можна зробити висновок, що питання про необхідність прийняття окремого нормативно-правового акта для врегулювання відносин за допомогою конструкції договору комерційної концесії (франчайзингу) є неоднозначним. З одного боку, враховуючи динамічність відносин, які виникають у досліджуваних договірних відносинах, його диспозитивний характер та досвід країн ЄС, доцільно звернути увагу на аргументи науковців-дослідників даного питання. Однак, з іншого боку, в рамках окремого закону можливо стала би більш детальна регламентація окремих елементів договору, при цьому з обов'язковим врахуванням аспектів, які є засадничими. Це допомогло би окремо, в рамках одного нормативно-правового акта, врегулювати переддоговірні відносини, доцільність чого доведена на прикладі США. На підставі вище проведеного дослідження можна стверджувати, що документ про розкриття інформації про франшизу надає можливість франчайзі отримати важливу інформацію, яка може істотно вплинути на підписання самої угоди. Більш детальна регламентація цього питання шляхом запровадження необхідності заповнення документа в окремому Законі мала б виключно позитивні наслідки. Окрім того, наявність спеціального законодавства у сфері права інтелектуальності, безпосередньо ще раз підкреслює не тільки багатогранність цих відносин, але й їх складність і необхідність детальної та чіткої законодавчої регламентації, підкреслюючи необхідність регулювання відносин за договором франчайзингу (комерційної концесії) окремим Законом з обов'язковим урахуванням принципу свободи договору.

Продовження дослідження сучасних тенденцій регулювання відносин за допомогою комерційної концесії пов'язано з необхідністю вирішення окремих проблемних питань, що виникають на підставі аналізу даної договірної конструкції та її змісту. Зокрема, досить актуальним є питання невизначеності поняття "ділової репутації" в рамках договору комерційної концесії. Так, Б. Падучак та М. Талда, проаналізувавши доктринальні позиції науковців, дійшли

висновку про відсутність "адекватного" визначення в їх працях [20]. У законодавстві воно надається у Законі України "Про банки і банківську діяльність". Проте, його зміст як оціночного поняття викладений у Постанові Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1 "Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи". Якщо узагальнити, то під діловою репутацією слід розуміти сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам закону. Тобто, це ті уявлення, що склалися у певній кількості людей з приводу того чи іншого бренду, компанії, продукту тощо. В сучасному світі підприємцями питанню репутації приділяється велика увага. Наприклад, зараз спостерігається тенденція до збереження навколишнього природного середовища, і величезна кількість компаній намагаються зменшити свої викиди, використовуючи при цьому технології перероблення, або встановлюючи сонячні панелі тощо. Цікавим є той факт, що всі ці дії можуть і не бути економічно вигідними, але через формування серед споживачів чіткого розуміння, що підприємство турбується про природу, компанії отримують дивіденди у вигляді поваги до бренду або збільшення продажів у довгостроковій перспективі. Ділова репутація в договорі комерційної концесії виступає вагомим стимулюючим фактором для контролю з боку правоволодільця, оскільки, відвідавши, наприклад, заклад харчування, увесь свій досвід ми будемо пов'язувати з брендом в цілому, а не з конкретним місцем. Серед науковців взагалі існує думка, що ділову репутацію не можна відносити до предмета договору комерційної концесії. Аргументація зводиться до того, що стаття 201 Цивільного кодексу визначає її як таку, що належить до невідчужуваних особистих немайнових благ, а в рамках договору можуть бути передані права, що є відчужуваними [21, с.404; 22]. Однак, на нашу думку, саме передання права на використання ділової репутації є кваліфікуючою ознакою договору комерційної концесії.

Актуальним питанням сьогодення є також визначення предмета даного договору. Зверненням до доктринальних положень можна лише підкреслити різноманітність даних позицій. Так, С.А. Бобков розуміє під предметом комерційної концесії дії правоволодільця, котрі він повинен вчинити для надання користувачеві пра-

ва користування його виключними правами, а також дії користувача щодо виплати винагороди, при цьому об'єктом договору є комплекс виключних прав. Також автор розділяє об'єкти договору на обов'язкові (право на комерційну інформацію, що охороняється, а також комерційне (фірмове) найменування), відсутність яких не може свідчити про наявність комерційної концесії, та факультативні [23, с.95–97]. Л. Василевська та А. Іванов визнають предметом договору будь-які виключні права, але в першу чергу ті, які спрямовані на індивідуалізацію товарів [24]. На думку С.А. Степанова, до складу комплексу виключних прав інтелектуальної власності може належати будь-яка сукупність виключних прав. При цьому він окремо виділяє засоби комерційної індивідуалізації та об'єкти промислової власності, як такі, що є найбільш поширеними, оскільки вони притаманні підприємницькому характеру договору [25, с.112–113]. Л.О. Красавчикова серед головних у предметі виділяє право на комерційне позначення та фірмове найменування, комерційну інформацію, що охороняється, та на товарний знак [26, с.107]. Вбачається правильною думка, що до обов'язкової складової комплексу виключних прав слід відносити торговельну марку та комерційне найменування, оскільки якщо права на них припиняються, то наслідком цього є припинення самого договору.

Розглядаючи сучасні тенденції регулювання договірних відносин комерційної концесії, варто звернути увагу й на дослідження питань регламентації прав та обов'язків сторін у національному законодавстві. На думку Ю.С. Паніної, зважаючи на вільний характер договору франчайзингу, немає сенсу прописувати на законодавчому рівні права та обов'язки сторін договору, але при цьому, на її думку, обов'язково треба закріпити в Цивільному кодексі вимогу про наявність в умовах договору франчайзингу взаємних прав та обов'язків сторін [2, с.207]. С.В. Резніченко зазначає, що на законодавчому рівні потрібно більш конкретно визначити права правоволодільця та користувача, адже потенційно можуть мати місце зловживання своїми правами з боку сторін, насамперед правоволодільця, оскільки основна деталізація прав відбувається при укладенні договору [4, с.72]. На нашу думку, вирішення важливості врегулювання основних прав та обов'язків, що виникають між сторонами, хоча й пов'язується з диспозитивністю їх регулювання, проте законодавцю все ж таки потрібно подбати про інтереси сто-

рін, шляхом закріплення у законодавстві основних умов договору, які будуть враховувати сучасні тенденції даних договірних відносин. Адже, їх відсутність потенційно може призвести до зловживань кожною стороною договору, зокрема, в першу чергу з боку правоволодільця.

Висновки

1. Розпочинаючи з назви договору, було визначено, що використання терміну "комерційна концесія" має суттєві недоліки, негативно впливає на сучасні тенденції регулювання відносин і потребує заміни на поняття "франчайзинг". Це дозволить привести національне законодавство у відповідність до законодавства західних іноземних країн та уникнути непорозумінь у практичній діяльності. Така реалізація можлива шляхом перейменування відповідного розділу Цивільного кодексу.

2. Наразі необхідним є прийняття окремого закону, присвячений договору комерційної концесії, який буде містити загальні положення, і водночас не буде стримувати стрімкий розвиток бізнесу, що працює за договором комерційної концесії. При цьому жоден із трьох раніше поданих до Верховної Ради України законопроектів так і не був прийнятий.

3. Встановлено, що норми регулювання

франчайзингу в США в основному стосуються переддоговірних відносин. Тому запропоновано при прийнятті спеціального закону додати положення, що будуть присвячені документу "про розкриття інформації про франшизу", який дозволить більшою мірою захистити права франчайзі (користувача за нормами національного законодавства).

4. Запропоновано до обов'язкової складової комплексу виключних прав відносити торговельну марку та комерційне найменування, оскільки якщо права на них припиняються, то наслідком цього є припинення самого договору. Це можливо врегулювати в окремому спеціальному законі.

5. Слід законодавчо закріпити основні умови договору, що будуть враховувати сучасні тенденції регулювання відносин за допомогою конструкції договору комерційної концесії. Відсутність цього може мати наслідком зловживання з боку сторін договору і з боку правоволодільця.

Конфлікт інтересів.

Конфлікт інтересів відсутній.

Вираз вдячності.

Дослідження виконано ініціативно без будь-якого фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- International Franchise Association (IFA): Franchise business economic outlook 2021. 18.02.2021. <https://www.franchise.org/franchise-information/franchise-business-outlook/franchise-business-economic-outlook-2021>
- Паніна Ю. С. Правове регулювання договору франчайзингу в Європейському Союзі та Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ужгород, 2017. 262 с. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/152>
- Аллахвердієв Расул Імран Огли. Правове регулювання договору комерційної концесії: робота ... ступеня магістра: 081. Суми, 2020. 90 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81909>
- Резніченко С. В. Права та обов'язки сторін за договором комерційної концесії (франчайзингу). *Часопис цивілістики*. 2013. Вип. 14. С. 70–73. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2013_14_15
- Buchan J. (2014). Deconstructing the Franchise as a Legal Entity: Practice and Research in International Franchise Law. *Journal of Marketing Channels*, 21:3, 143–158. <https://doi.org/10.1080/1046669X.2014.917015>
- Steven Feirman, Daniel Deane, Keri A. McWilliams, Kendal Tyre, Nathan Warecki, Brad Steinbrecher. The Franchise Law Review: USA. 04.03.2021. <https://thelawreviews.co.uk/title/the-franchise-law-review/usa#footnote-013>
- Переверзєв О. М., Загіршева Н. В. Договір комерційної концесії в системі господарських договорів України. *Ученые записки Таврического университета*. 2012. Т. 25 (64). № 2. С. 142–147.
- Смілянець І. П. Деякі аспекти договору франчайзингу за законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 59. С. 494–500. www.apdp.in.ua/v59/69.pdf
- Дмитришин В. С. Договір комерційної концесії та договір франчайзингу. Співвідношення понять та правова природа. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 199–203. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/23589>
- Бачинський Т. В. До питання про договір комерційної концесії (франчайзингу) та деякі новели його реєстрації. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2014. № 810. С. 226–230. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_39
- Маланчук Т. В. Віткова О. С. Щодо співвідношення понять "франчайзинг" та "комерційна концесія"

- в законодавстві України. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 929–933.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_227
12. Цеслів А. С. Комерційна концесія та суміжні договори: порівняльний аспект. *Бізнес Інформ*. 2013. № 6. С. 351–355. http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_6_62
 13. Сосна С. А. Новое в гражданском праве: франчайзинг. *Государство и право*. 1997. № 7. С. 25–32. <http://igpran.ru/journal/public/1997-7.pdf>
 14. Саніахметова Н. О. Договір концесії як форма інвестування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 25. С. 294–297. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2005_25_69
 15. Сидоров Я. О. Становлення інституту комерційної концесії в Україні (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2004. 19 с.
 16. Цірат Г. В. Договори франчайзингу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2003. 208 с.
 17. Карякіна О. Ю. Франчайзинг як правова форма ведення бізнесу (аспект перспективного законодавства). *Форум права*. 2011. № 2. С. 370–375. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_57
 18. Паніна Ю. С. Тенденції правового регулювання договору франчайзингу в країнах Європейського Союзу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 6. Т. 1. С. 86–89. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/14711>
 19. 15 U.S. Code SUBCHAPTER I FRANCHISE PROTECTION. Legal Information Institute. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/chapter-55/subchapter-I>
 20. Падучак Б., Талда М. Проблемні аспекти визначення предмета договору комерційної концесії. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 6. С. 51–56. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2013_6_9
 21. Право інтелектуальної власності: науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. Київ: Парламентське вид-во, 2006. 432 с.
 22. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві. Київ: Науковий світ, 2001. 306 с.
 23. Бобков С. А. Правовое регулирование коммерческой концессии в Российской Федерации: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 2004. 207 с.
 24. Витрянский В. В. и др. Гражданское право: учебник : в 4 т / отв. ред. Е. А. Суханов. Москва: Волтерс Клувер, 2005-2006. Т. 4: Обязательственное право. 2006. 816 с.
 25. Степанов С. А. Имущественные комплексы в российском гражданском праве. Москва: Норма, 2002. 176 с.
 26. Красавчикова Л. О. Институт коммерческой концессии в гражданском законодательстве РФ. *Цивилистические записки: межвуз. сб. науч. трудов*. 2002. Вып. 2. С. 104–119.

REFERENCES

1. International Franchise Association (IFA): Franchise business economic outlook 2021. 18.02.2021. <https://www.franchise.org/franchise-information/franchise-business-outlook/franchise-business-economic-outlook-2021>
2. Panina, YU. S. (2017). *Pravove rehulyuvannya dohovoru franchayzynhu v Yevropeyskomu Soyuzi ta Ukrayini* [Legal regulation of the franchise agreement in the European Union and Ukraine]. Candidate's thesis (12.00.03). Uzhhorod. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/152> (in Ukr.).
3. Allakhverdiyev, Rasul Imran Ohly. (2020). *Pravove rehulyuvannya dohovoru komertsyynoyi kontsesiyi* [Legal regulation of a commercial concession agreement]. *Robota ... stupenya mahistra* (081). Sumy. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81909> (in Ukr.).
4. Reznichenko, S. V. (2013). Prava ta obovyazky storin za dohovorum komertsyynoyi kontsesiyi (franchayzynhu) [Rights and obligations of the parties under the commercial concession (franchise) agreement]. *Chasopys tsyvilistyky*, (14), 70–73. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2013_14_15 (in Ukr.).
5. Buchan, J. (2014). Deconstructing the Franchise as a Legal Entity: Practice and Research in International Franchise Law. *Journal of Marketing Channels*, 21(3), 143–158. <https://doi.org/10.1080/1046669X.2014.917015>
6. Feirman, S., Deane, D., McWilliams, K. A., Tyre, K., Warecki, N. & Steinbrecher, B. (2021). The Franchise Law Review: USA. <https://thelawreviews.co.uk/title/the-franchise-law-review/usa#footnote-013>
7. Pereverzyev, O. M. & Zahrisheva, N. V. (2012). Dohovir komertsyynoyi kontsesiyi v systemi hospodarskykh dohovoriv Ukrayiny [Commercial concession agreement in the system of economic agreements of Ukraine]. *Uchenye zapysky Tavrycheskoho unyversyteta*, 25(64), No 2, 142–147 (in Ukr.).

8. Smilyanets, I. P. (2011). Deyaki aspekty dohovoru franchayzynhu za zakonodavstvom Ukrayiny [Some aspects of the franchise agreement under the laws of Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, (59), 494–500. www.apdp.in.ua/v59/69.pdf (in Ukr.).
9. Dmytryshyn, V. S. (2010). Dohovir komertsynoyi kontsesiyi ta dohovir franchayzynhu. Spivvidnoshennya ponyat ta pravova pryroda [Commercial concession agreement and franchise agreement. Correlation of concepts and legal nature]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, (3), 199–203. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/23589> (in Ukr.).
10. Bachynskyy, T. V. (2014). Do pytannya pro dohovir komertsynoyi kontsesiyi (franchayzynhu) ta deyaki novely yoho reyestratsiyi [On the issue of a commercial concession agreement (franchise) and some novelties of its registration]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivs'ka politekhnika". Yurydychni nauky*, (810), 226–230. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_39 (in Ukr.).
11. Malanchuk, T. V. & Vitkova, O. S. (2017). Shchodo spivvidnoshennya ponyat "franchayzynh" ta "komertsynna kontsesiya" v zakonodavstvi Ukrayiny [Regarding the relationship between the concepts of "franchising" and "commercial concession" in the legislation of Ukraine]. *Molodyy vchenyy*, (11), 929–933. http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_227 (in Ukr.).
12. Tsesliv, A. S. (2013). Komertsynna kontsesiya ta sumizhni dohovory: porivnyalnyy aspekt [Commercial concession and related agreements: a comparative aspect]. *Biznes Inform*, (6), 351–355. http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_6_62 (in Ukr.).
13. Sosna, S. A. (1997). Novoye v grazhdanskom prave: franchayzing [New in civil law: franchising]. *Gosudarstvo i pravo*, (7), 25–32. <http://igpran.ru/journal/public/1997-7.pdf> (in Russ.).
14. Saniakhmetova, N. O. (2005). Dohovir kontsesiyi yak forma investuvannya [Concession agreement as a form of investment]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, (25), 294–297. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2005_25_69 (in Ukr.).
15. Sydorov, YA. O. (2004). *Stanovlennya instytutu komertsynoyi kontsesiyi v Ukrayini (tsyvilno-pravovyy aspekt)* [Establishment of the institute of commercial concession in Ukraine (civil law aspect)]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.03). Kharkiv (in Ukr.).
16. Tsirat, H. V. (2003). *Dohovory franchayzynhu* [Franchise agreements]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.03). Kyiv (in Ukr.).
17. Karyakina, O. YU. (2011). Franchayzynh yak pravova forma vedennya biznesu (aspekt perspektyvnoho zakonodavstva) [Franchising as a legal form of doing business (aspect of long-term legislation)]. *Forum prava*, (2), 370–375. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_57 (in Ukr.).
18. Panina, YU. S. (2016). Tendentsiyi pravovoho rehulyuvannya dohovoru franchayzynhu v krayinakh Yevropeyskoho Soyuzu [Trends in the legal regulation of the franchise agreement in the European Union]. *Jurnalul juridic national: teorie si practică*, 6(1), 86–89. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/14711> (in Ukr.).
19. 15 U.S. Code SUBCHAPTER I FRANCHISE PROTECTION. Legal Information Institute. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/chapter-55/subchapter-1>
20. Paduchak, B. & Talda, M. (2013). Problemni aspekty vyznachennya predmeta dohovoru komertsynoyi kontsesiyi [Problematic aspects of determining the subject of the commercial concession agreement]. *Teoriya i praktyka intelektualnoyi vlasnosti*, (6), 51–56. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2013_6_9 (in Ukr.).
21. Paladiy, M. V., Myronenko, N. M., & Zharov, B. O. (Eds.). (2006). *Pravo intelektualnoyi vlasnosti: naukovopraktychnyy komentar do Tsyvilnoho kodeksu Ukrayiny* [Intellectual property law: scientific and practical commentary to the Civil Code of Ukraine]. Kyiv: Parlamentske vyd-vo (in Ukr.).
22. Stefanchuk, R. O. (2001). *Zakhyst chesti, hidnosti ta reputatsiyi v tsyvilnomu pravi* [Protection of honor, dignity and reputation in civil law]. Kyiv: Naukovyy svit (in Ukr.).
23. Bobkov, S. A. (2004). *Pravovoye regulirovaniye kommercheskoy kontsessii v Rossiyskoy Federatsii* [Legal regulation of commercial concession in the Russian Federation]. Candidate's thesis (12.00.03). Moskva (in Russ.).
24. Vitryanskiy, V. V. et al.; Sukhanov, Ye. A. (Ed.). (2006). *Grazhdanskoye pravo* [Civil law]. Uchebnik. Moskva: Volters Kluver. T. 4: Obyazatelstvennoye pravo (in Russ.).
25. Stepanov, S. A. (2002). *Imushchestvennyye komplekxy v rossiyskom grazhdanskom prave* [Property complexes in Russian civil law]. Moskva: Norma (in Russ.).
26. Krasavchikova, L. O. (2002). Institut kommercheskoy kontsessii v grazhdanskom zakonodatelstve RF [The institution of commercial concession in the civil legislation of the Russian Federation]. *Tsivilisticheskiye zapiski: mezhvuz. sb. nauch. trudov*, (2), 104–119 (in Russ.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
Форум права: 69 pp. 19–28 (4).

Related identifiers:

10.5281/zenodo.5075712

[http://forumprava.pp.ua/files/019-028-2021-4-FP-](http://forumprava.pp.ua/files/019-028-2021-4-FP-Malinovska,Komarovskyi_4.pdf)

[Malinovska,Komarovskyi_4.pdf](http://forumprava.pp.ua/files/019-028-2021-4-FP-Malinovska,Komarovskyi_4.pdf)

http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm

[2021_4_4.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm)

License (for files):

[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 09.09.2021

Accepted: 09.10.2021

Published: 15.10.2021

Available online: 15.10.2021

Cite as:

Маліновська, І. М., Комаровський, М. Д. (2021). Сучасні тенденції регулювання відносин за договором комерційної концесії. *Форум Права*, 69(4), 19–28. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075712>

Malinovska, I. M., & Komarovskiy, M. D. (2021). Suchasni tendentsiyi rehulyuvannya vidnosyn za dohovorom komertsynoyi kontsesiyi [Current Trends in Relationship Regulation of the Commercial Concession Agreement]. *Forum Prava*, 69(4), 19–28. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075712>

УДК 347.73(477)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075714>

А.В. СТЕБЛЯНКО,

асистент кафедри фундаментальної юриспруденції та конституційного права Сумського державного університету, доктор філософії зі спеціальності "Право", м. Суми, Україна; e-mail: a.steblianko@yur.sumdu.edu.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5080-0490>

Я.А. ШЕВЦОВ,

студент Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, м. Суми, Україна; e-mail: mexahik59@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4854-7040>

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ І ЗАГАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ

A.V. STEBLIANKO,

Assistant, Chair of Fundamental Jurisprudence and Constitutional Law, Sumy State University, Ph.D. in Law, Sumy, Ukraine; e-mail: a.steblianko@yur.sumdu.edu.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5080-0490>

YA.A. SHEVTSOV,

Student, Academic and Research Institute of Law, Sumy State University, Sumy, Ukraine; e-mail: mexahik59@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4854-7040>

LEGALIZATION OF VIRTUAL ASSETS IN UKRAINE: LEGAL ASPECT AND GENERAL CONCEPT

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. У зв'язку із законодавчим врегулюванням віртуальних активів виникає необхідність у визначенні їх правового статусу та виправлення недоліків у їх правовому регулюванні. **Метою** роботи є окреслення загальної концепції легалізації віртуальних активів у правовій площині. Використано такі основні **методи**: системно-структурний, що дозволив розглянути публікації, присвячені віртуальним активам; порівняльний метод був використаний при ознайомленні з досвідом інших держав щодо врегулювання питання віртуальних активів і наданні пропозицій з удосконалення останнього в Україні; метод критичного аналізу уможливив виявити дискусійні моменти при обігу віртуальних активів, а також дозволив сформулювати пропозиції та рекомендації відповідно до поставленої мети. **Результати.** Прийняття закону "Про віртуальні активи" стало важливим кроком на шляху до легалізації криптовалют та врегулювання всіх суміжних процесів. Законодавчо визначений статус віртуальних активів не відповідає першочерговій ідеї криптовалют. Держава має забезпечити не тільки матеріально-правове, а й практично-функціональне регулювання вказаної сфери. Концепція створення вітчизняної державної криптовалюти остаточно закріпить стабільну політику України у цій сфері. **Висновки.** Нинішній підхід до легалізації є досить обмеженим і не охоплює значну частину важливих суспільних відносин в сфері криптовалют, тому існує необхідність в оновленні деякої частини вже існуючого законодавства. Успішність легалізації криптовалют в Україні знаходиться у площині інтересів держави, а також великої кількості окремо взятих фізичних і юридичних осіб.

Ключові слова: віртуальні активи; криптовалюта; майнінг; оподаткування криптовалюти; цифрові активи

Problem statement. Despite the many years of actual existence of virtual assets, the legislative settlement of the latter has taken place recently. Therefore, there is an objective need to determine their legal status and shortcomings in their legal regulation, due to the legalization of these assets. The **purpose** of the work is to outline the general concept of legalization of virtual assets in the legal field. The following **methods** are used: system-structural allowed to consider publications on virtual assets; the comparative method was used in acquainting with the experience of other countries in settling the issue of virtual assets and providing proposals for improving the latter in Ukraine; the method of critical analysis made it possible to identify controversial points in the circulation of virtual assets, and also allowed to formulate proposals and recommenda-

tions in accordance with the goal. **Results.** The adoption of the law "On virtual assets" was an important step towards the legalization of cryptocurrency and the settlement of all related processes. The statutory status of virtual assets does not correspond to the primary idea of cryptocurrencies. Ownership of virtual assets is a classic and includes possession, use and disposal. The latter is somewhat restricted by law due to the rules for the use of virtual assets. The state must provide not only material and legal, but also practical and functional regulation of this area. A general analysis of case law shows that due to the lack of a regulatory framework in such cases, courts make different decisions, and in some cases, they are generally "limited" by law and cannot make full decisions. It is necessary to take into account the American experience, because in Ukraine the issue of regulating the cryptocurrency exchange rate remains open, as well as the issue of taxation of virtual assets. There is a need to involve authorized state bodies in this area and to protect the monetary policy of the state. The concept of creating a domestic state cryptocurrency will finally consolidate Ukraine's stable policy in this area. **Conclusions.** The current approach to legalization is rather limited and does not cover a significant part of important public relations in the field of cryptocurrencies, so there is a need to update some of the existing legislation. The success of legalization of cryptocurrencies in Ukraine is in the interests of the state, as well as a large number of individuals and legal entities.

Key words: virtual assets; cryptocurrency; mining; cryptocurrency taxation; digital assets

Постановка проблеми

Сьогодні для українського законодавства актуальним є питання легалізації віртуальних активів, більше відомих як "криптовалюта", а також якісне врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з електронними валютами і роботою з ними.

Станом на 2021 рік в Україні не існувало жодного закону чи іншого нормативно-правового акту, який би регулював питання віртуальних активів. При цьому, правовідносини з приводу генерування та торгівлі цифровими валютами набули популярності як в усьому світі, так і в Україні ще з 2010 року. За статистикою Україна входить в десятку країн світу за кількістю користувачів як Bitcoin, так і інших криптовалют [1]. Попри відсутність прямого нормативного регулювання питання, правова свобода дозволила українським користувачам створити внутрішній ринок криптовалют в Україні з виходом на міжнародний рівень. Крім того, склалась і певна база судової практики, що підтверджує необхідність захисту інтересів держави і суспільства в галузі цифрових активів.

Щодо наукового дискурсу проблеми, то, наприклад, Л. Свартз (Swartz, 2018) надає поняття криптовалюти, під якою розуміє двосторонню версію електронного гаманця, що дозволяє здійснювати електронні платежі прямо від однієї особи до іншої без залучення фінансових установ до їх обробки [2]. М. Демертзіс та Дж. Вулф (Demertzis and Wolff, 2018) зазначають, що низка загроз набувають ще більших масштабів через неоднозначну політику на світовому рівні – відсутність універсальних стандартів обігу криптовалюти, які були би основою для політики інших держав у цій сфері. Сюди ж науковців відносять і відсутність єдиної наглядової інституції

за обігом криптовалюти хоча б на рівні Європейського Союзу. Крім того, ними підтримується думка щодо необхідності урегулювання технологій, що уможливають майнінг та зберігання криптовалюти в мережі Інтернет, у зв'язку з чим має бути врегульовано і використання технології блокчейн [3].

В. Галанов із співавторами (Galanov et al., 2018) обґрунтовують необхідність функціонування ринку криптовалюти під контролем з боку держави [4]. Інші публікації присвячені питанню оподаткування криптовалют. Так, А. Рам (Ram, 2018) вважає, що з точки зору оподаткування, криптовалюта суттєво відрізняється від оподаткування звичайної валюти, тому операції з криптовалютою мають розглядатися як обмінні операції, і саме це має бути основою здійснення податкового контролю за криптовалютою у державі [5].

Відповідно, виникає необхідність у визначенні правового статусу віртуальних активів і недоліків у їх правовому регулюванні, що обумовлено існуючими тенденціями до легалізації криптовалюти. Тому метою статті є окреслення загальної концепції легалізації віртуальних активів у правовій площині. Її новизна полягає в новому погляді на віртуальні активи у частині їх легалізації. Водночас основними завданнями статті є аналіз правового регулювання віртуальних активів, визначення правового статусу останніх, визначення недоліків у врегулюванні вказаних активів і надання пропозицій щодо його удосконалення.

Правове регулювання віртуальних активів

Першим і дійсно важливим кроком до реалізації цифрових активів стало прийняття 08.09.2021 року Закону України "Про віртуальні активи", який незабаром набирає юридичної

сили і спрямований на легалізацію ринку криптовалют в Україні, та регулювання всіх суміжних процесів. Враховуючи фактичну відсутність іншої нормативної бази, новий закон дійсно врегулював багато важливих питань, однак далеко не повністю вирішив проблему легалізації [6]. Як планується, новий закон нарешті визначить юридичний статус та дефініцію віртуальних активів. Закон передбачає комплексне врегулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів в Україні, через визначення учасників таких відносин, встановлення їх правового статусу – прав і обов'язків, а також формування державної політики в сфері обігу віртуальних активів [7].

Відповідно до нового закону, "віртуальний актив" визначається як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражається сукупністю даних в електронній формі. З технічної точки зору, все досить правильно, так як фактично, віртуальні активи, це комп'ютерний код в програмній оболонці, який представлений власною мережею. Однак, з юридичної точки зору, таке поняття не до кінця розкриває суть даної категорії, оскільки не прописано, як саме співвідноситься об'єм (кількість) нематеріального блага та його вартість, що також пов'язано з особливостями ринку криптовалют [6].

Також у законі передбачено, що віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Така технічна можливість дійсно можлива і дуже часто реалізується на практиці, звідси ж висока популярність у світі технології "блокчейн", однак, у правовому полі виникає багато прогалин, пов'язаних із цим. Зокрема, як віртуальні активи співвідносяться з електронними документами, яким чином це впливає на їх вартість, який строк дії віртуальних активів в Україні тощо. Тут же закон пропонує примітивну класифікацію та поділ віртуальних активів на незабезпечні та забезпечні [8]. Закон також ввів правову новелу до цивільного законодавства внесенням зміни до низки законодавчих актів, зокрема, III розділ Цивільного кодексу доповнено главою 151 "Віртуальні активи" [6].

Варто відмітити, що попередні спроби надати певного юридичного статусу віртуальним активам, зокрема криптовалютам, були повністю невдалими. Приміром, у 2014 році Національний банк України видав лист щодо правомірності використання в Україні "віртуальної валюти/криптовалюти" Bitcoin, де запропонував

розглядати його як грошовий сурогат, без забезпечення реальною вартістю, з умовою неможливості використання грошових сурогатів як засобу платежу, оскільки це не відповідає нормам українського законодавства. Враховуючи правову природу категорії "грошового сурогату", така пропозиція була незрозумілою і фактично неможливою до реалізації. Міністерство фінансів, у свою чергу, висунуло позицію про те, що наразі не можна визнати Bitcoin цінністю, адже через його складну правову природу він не може бути: грошовими коштами; валютою і платіжним засобом іншої країни; валютною цінністю; електронними грошима; цінними паперами; грошовим сурогатом. При цьому, Bitcoin, разом із іншими популярними криптовалютами активно використовується в Україні з постійним виходом на міжнародний ринок і як платіжний засіб, і як "реальні електронні чи альтернативні гроші". При цьому, було підготовлено декілька законопроектів, один з яких і був прийнятий. Враховуючи попередні спроби врегулювання, а також явну неготовність українського законодавства до врегулювання такого складного питання, впровадження нової правової категорії "віртуальних активів" є досить логічним і прийнятним кроком держави, хоча сам підхід до реалізації такої новели викликає питання [1; 9].

Правовий статус віртуальних активів

Говорячи про статус віртуальних активів, необхідно зазначити, що за новим законом вони не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги). Тобто, попри вартісний характер, електронні активи не можна буде використовувати як платіжний засіб, що суттєво звужує можливості їх застосування [7].

Варто зауважити також, що таке рішення не відповідає першочерговій ідеї криптовалют, а також іде в розріз зі світовою практикою провідних у сфері високих технологій країн, приміром як Сполучені Штати Америки та Японія, де віртуальні активи, залежно від категорії, можуть застосовуватись як платіжний засіб, а в деяких випадках прирівнюються до грошей і залучаються до грошово-валютного обігу. Означене рішення, як вказує Н. Зозуля, крім того, є нелогічним у зв'язку з тим, що новим законом передбачено регулювання міжнародної співпраці у сфері електронних активів, однак, як можна забезпечити їх регулювання на зовнішньому ринку, якщо внутрішній ринок буде працювати зо-

всім по іншому, залишається незрозумілим [9].

Право власності щодо віртуальних активів

Найважливішою категорією, поряд із правовим статусом віртуальних активів, є питання права власності на них. Таке право набувається за фактом його створення (видобування у випадку криптовалюти), вчинення та виконання правочину пов'язаного з ним правочину, на підставі норми закону або рішення суду. Дане право засвідчується володінням ключа такого віртуального активу, з урахуванням винятків, коли володіння ключем не засвідчує власність особи: за умови утримання (зберігання) чужого ключа; за відповідного рішення суду; коли ключ набуто неправомірно [6].

Щодо загального права власності на віртуальні активи, то воно класичне і включає володіння, використання і розпорядження. Останнє дещо обмежено законом через правила використання віртуальних активів. При цьому, будь-які форми реалізації права власності на віртуальні активи фіксуються у системі забезпечення обороту віртуальних активів. Відповідно, як зазначає Н. Гришанова, закон також передбачає впровадження системи забезпечення існування і оборотоздатності віртуальних активів [8].

Система державних органів, відповідальних за реалізацію законодавства про віртуальні активи

Якщо брати до уваги юридичні та практичні аспекти легалізації віртуальних активів, а також необхідність реальної організації та забезпечення функціонування підконтрольного державі ринку криптовалют, то можна зробити висновок, що це дуже складні процеси, які в рамках нової для держави політики потребують якісного менеджменту. Відповідно, закон передбачив систему державних органів, які будуть реалізовувати реформу.

Як зазначають О. Олехова та О. Вишневський, Міністерство та Комітет з питань цифрової трансформації України визначені новим законом головними регуляторами ринку [7]. Міністерство з питань цифрової трансформації України (далі – Мінцифри), відповідно до Закону України "Про віртуальні активи", є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері обороту віртуальних активів [6].

Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондових ринків також регулюють деякі питання щодо віртуальних активів, віднесені до їх компетенції законом [7].

Крім того, нормативним актом передбачені й інші державні органи в межах своїх повноважень та в порядку, визначеному Конституцією та законами України, та відповідальність постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів [6].

Перелічені органи на етапі впровадження та реалізації нового законодавства мають щонайменше пів року для підготовки необхідної нормативно-правової основи (ряду підзаконних актів), а також створення матеріальної бази і забезпечення організації і функціонування всіх процесів згідно з новим законодавством [10].

Враховуючи означене та наявні прогалини в новому законі, зокрема щодо детальності регламентації великої кількості технічних деталей та відсутності необхідних матеріальних і процесуальних норм, вирішити це повинні визначені органи і, в першу чергу, Мінцифри [10; 11].

Судова практика у сфері обігу віртуальних активів

Попри відсутність нормативного регулювання довгий час в Україні наразі склалася досить змістовна судова практика у сфері обігу віртуальних активів. Зокрема, Н. Зозуля відмічає наступні справи та юридичні прецеденти.

Справа № 750/727/15-к від 30.01.2015 року, де в ухвалі про тимчасовий доступ до речей Деснянський районний суд м. Чернігова визначив, що випуск та обіг криптовалюти біткоїн на території України заборонений. Справа № 753/599/16 від 12.10.2016 року, в якій Апеляційний суд м. Києва у цивільній справі визначив, що Bitcoin не є річчю відповідно до ст.179 Цивільного кодексу України та не має ознак матеріального світу, а також, що він не є продукцією. На основі цього, суд не задовольнив позовні вимоги про зобов'язання передати товар у вигляді цифрової продукції Bitcoin [9].

Справа № 820/5120/16ю від 13.10.2016 року щодо скасування податкової консультації, де Харківський окружний адміністративний суд встановив, що операції з обміну звичайних валют на Bitcoin вільні від податку на додану вартість, зокрема, посилаючись на рішення Суду справедливості ЄС "Хедквіст проти Швеції" від 22.10.2015 року. Справа № 759/11642/17 від 03.08.2017 року, де Святошинський районний суд м. Києва постановив ухвалу про тимчасовий доступ до речей, в якому, зокрема, зробив висновок, що особи переслідували особисту корисливу зацікавленість з метою виготовлення та

емісії грошових сурогатів криптовалюти Bitcoin, випуск та обіг якої на території України заборонений [9].

Заслугує на увагу практика кримінального судочинства, пов'язана з криптовалютами. Загалом у 2017–2018 роках правоохоронні органи провели велику кількість обшуків та вилучили багато комп'ютерної техніки у осіб, які пов'язані з обігом криптовалюти, зокрема її видобуванням, з подальшою її конвертацією в електронні гроші. Важливо, що як в цивільних, так і в кримінальних справах у судах "майнінг" (видобуток) криптовалют, а також операції з ними, не є предметом судового розгляду, однак відносяться до значущих для справ обставин. Зокрема, криптовалюти та їх обіг пов'язані зі вчиненням злочинів із наркотичними засобами, незаконним обігом зброї, крадіжками, вимаганням, шахрайством тощо. Особливо складними для правоохоронної системи стали злочини з легалізацією нелегального прибутку через майнінг, що через відсутність нормативної бази не дозволило притягнути до відповідальності винних осіб. В інших випадках, криптовалюти чи операції з ними використовуються як товар чи засіб платежу, за аналогією з банківськими картками чи електронними грошима [1].

Загальний аналіз судової практики свідчить, що через відсутність нормативної основи в подібних справах суди приймають різні рішення, а в деяких випадках вони взагалі "обмежені" законом і не можуть повноцінно приймати рішення.

Недоліки законодавства про віртуальні активи

Якщо аналізувати нове законодавство загалом, зокрема в контексті технічної сторони питання, то можна визначити кілька головних проблем. Основною з них є питання "ринку цифрових активів". Новий закон передбачає його створення в Україні, а також міжнародну співпрацю, однак такий ринок вже давно існує, і сфера його суспільних відносин значно ширша, ніж передбачає нова правова регламентація. Звідси слідує і всі наступні проблеми.

Перш за все, залишається невирішеним питання юридичного статусу цифрових активів. Прийнята регламентація повністю відхиляється від першочергової задумки та ідеї криптовалюти, а саме використання її як товару та платіжного засобу, при цьому, таке її застосування наразі є дуже поширеним і популярним як у легальному, так і незаконному обігу. Звідси, як зазначає І. Лясківський, новий закон не регулює

й половини охопленого питання, зокрема щодо видобутку та використання криптовалют, а без повної та якісної їх легалізації як платіжного засобу й економічної одиниці про побудову і функціонування державної політики цифрових активів можна тільки мріяти [12].

Інша важлива проблема пов'язана з існуванням "чорного обігу віртуальних активів", про наявність якого свідчать численні фактори, зокрема відомості з джерел масової інформації, дані правоохоронних органів, судової практика тощо. Крім того, криптовалюта є засобом та інструментом, а інколи й предметом вчинення правопорушень. Приміром, її технічні особливості забезпечують дуже швидкий та захищений обіг по всьому світу, що сприяє появі різних незаконних фінансових схем тощо. Вирішення даної проблеми потребує не лише правової регламентації, а й впливу держави, зокрема, в галузі попередження та протидії незаконним діям з криптовалютами [1].

Поряд із цим, невирішеним є питання відповідальності в суспільних відносинах, пов'язаних із цифровими активами. Зокрема, необхідно врегулювати кримінальну, адміністративну і цивільну відповідальність.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність визначення ролі держави в політиці цифрових (віртуальних) активів не лише як способів посвідчення права, а й криптовалют. Держава має стати провідним суб'єктом таких правовідносин і забезпечити не тільки матеріально-правове, а й практично-функціональне регулювання вказаної сфери. Це відповідає інтересам як держави та її зарубіжних партнерів, так і багатьох фізичних і юридичних осіб в Україні.

Досвід інших держав щодо врегулювання питання віртуальних активів і пропозиції з удосконалення останнього в Україні

З аналізу політики та досвіду провідних держав світу щодо криптовалют можна помітити подібні концепції їх регулювання. Так, у Сполучених Штатах Америки, Японії, Ізраїлі, Швейцарії криптовалюти є платіжним засобом, за статусом подібним до грошей і залученим до вільного грошового обігу. У цих державах законодавство якісно врегулює правовий статус криптовалют та суб'єктів, які їх використовують, а також обіг цифрових активів.

Відмінною є лише політика оподаткування, зокрема, щодо того, які дії обкладаються податками та зборами, і, відповідно, за якими ставка-

ми, що обумовлено особливостями політики кожної окремої держави. Як видно, податкова політика має місце у всіх випадках і є дуже важливим аспектом легалізації криптовалют. Крім того, варто відмітити американський досвід із захисту "курсу" криптовалют. Так, особливості цифрових активів та ринку їх обігу на практиці призвели до того, що їх курс (вартість) залежить від значної кількості факторів, у тому числі політичних і економічних чинників, через що виникла необхідність підтримання відносної вартісної стабільності в інтересах усіх учасників ринку. Таку функцію, як зазначає Н. Зозуля, в Сполучених Штатах Америки виконує Комісія з цінних паперів, яка шляхом адміністративно-управлінських засобів регулює це питання, забезпечує функціональну стабільність курсу криптовалют і навіть виконує правоохоронні функції [9].

Тому, вважаємо за необхідне взяти до уваги американський досвід, оскільки в Україні регулювання курсу криптовалют, як і оподаткування віртуальних активів, залишається відкритим. Очевидно, що зазначені заходи є необхідними як для нормального функціонування ринку, так і для посилення державного захисту і впливу на ринку криптовалют. Крім того, є необхідність задіяти уповноважені державні органи і для захисту монетарної політики України, попередивши надмірні відтоки державних фінансів, а також грошей та інших матеріальних цінностей за межі держави за використання цифрових активів.

До врегулювання статуту криптовалют в Україні важливо також віднести питання їх класифікації для попередження неправомірних дій на ринку криптовалют. Приміром, сьогодні поширеним є явище "інтернет-скаму", під яким розуміється шахрайство в кіберпросторі. Криптовалюти за своєю природою ідеально підходять для використання в різних шахрайських схемах, приміром створення "фейкових" (нереальних,

нефункціональних) криптовалют і їх подальшої реалізації на ринку тощо. Це також потребує державного контролю шляхом створення державного реєстру всіх віртуальних активів із використанням суміжної технології "блокчейн", яка наразі активно впроваджується в різних галузях держави. Це, як зазначає І. Лясківський, є приводом для створення системи класифікації цифрових активів за різними критеріями [12].

Щодо перспектив легалізації криптовалют в Україні, то перспективною є концепція створення вітчизняної державної криптовалюти. Це остаточно закріпить стабільну політику держави, а у поєднанні з виваженою податковою політикою, українська криптовалюта може забезпечити Україні якісне економічне зростання.

Висновки

1. Легалізація віртуальних активів є необхідною для української правової системи. Нинішній обмежений підхід до легалізації не охоплює значну частину важливих суспільних відносин у сфері криптовалют. Легалізація повинна вийти за межі виключно встановлення правових статусів учасників правовідносин і орієнтуватися на існуючу юридичну практику України та зарубіжжя.

2. Для успішності новелізації нашої правової системи щодо криптовалюти необхідно оновити існуюче законодавство. Легалізація криптовалют в Україні становить інтерес держави та фізичних і юридичних осіб.

Конфлікт інтересів

Автори статті повідомляють про відсутність будь-якого конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження не отримало фінансової підтримки з боку юридичних чи фізичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Як регулюється криптовалюта в Україні? 05.09.2018. <https://opendatabot.ua/analytics/235-bitcoins-20-000-000> (дата звернення: 21.09.2021).
2. Swartz L. What was Bitcoin, what will it be? The techno-economic imaginaries of a new money technology. *Journal of Cultural Studies*. 2018. Vol 32. Issue 4. PP. 623–650. <https://doi.org/10.1080/09502386.2017.1416420>
3. Demertzis M., Wolff G. B. The economic potential and risks of crypto assets: is a regulatory framework needed? *Policy Contribution*. 2018. Issue 14. P. 1–14.
4. Galanov V. A., Perepelitsa D. G., Galanova A. V., Chelukhina N. F., Asyeva E. A. The concept and models of the cryptocurrency market. *International Journal of Engineering and Technology*. 2018. Special Issue 14. P. 311–315. <https://www.sciencepubco.com/index.php/ijet/article/view/16911>
5. Ram, A. J. (2018). Taxation of the Bitcoin: initial insights through a correspondence analysis. *Meditari Accountancy Research*, 26(2), 214–240.

6. Прийнято Закон "Про віртуальні активи". 08.09.2021.
<https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/213503.html> (дата звернення: 21.09.2021).
7. Олехова О., Вишневецький О. Закон "Про віртуальні активи".
<https://home.kpmg.ua/uk/home/media/press-releases/2021/09/zakon-pro-virtualni-aktyvy.html> (дата звернення: 21.09.2021).
8. Гришанова Н. Закон про віртуальні активи прийнято: основні положення. *Ліга Закон*. 08.09.2021.
https://jurliga.ligazakon.net/news/206103_zakon-pro-vrtualn-aktivi-priynyato-osnovn-polozhennya (дата звернення: 21.09.2021).
9. Зозуля Н. Криптовалюта в Україні та світі: регулювання, правовий статус та оподаткування. *Українське право*. 26.11.2018. [https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/kryptovalyuta-v-ukrayini-ta-sviti-regulyuvannya-pravovyy-status-ta-opodatkovannya-/](https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/kryptovalyuta-v-ukrayini-ta-sviti-regulyuvannya-pravovyy-status-ta-opodatkovannya/) (дата звернення: 21.09.2021).
10. Закон про віртуальні активи набуде чинності мінімум за пів року – НБУ. *Укрінформ*. 21.09.2021.
<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3319388-zakon-pro-virtualni-aktivi-nabude-cinnosti-minimum-za-piv-roku-nbu.html> (дата звернення: 21.09.2021).
11. Рада ухвалила закон про легалізацію криптовалюти. *Укрінформ*. 08.09.2021.
<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3312023-rada-uhvalila-zakon-pro-legalizaciu-kriptoaluti.html> (дата звернення: 21.09.2021).
12. Лясківський І. Новий закон про віртуальні активи – нові можливості для бізнесу. *AIN*. 13.09.2021.
<https://ain.ua/ru/2021/09/13/novij-zakon-pro-virtualni-aktivi-novi-mozhливosti-dlya-biznesu-kolonka-yurista/> (дата звернення: 21.09.2021).

REFERENCES

1. Yak rehuliuetsia kryptovaliuta v Ukraini? [How is cryptocurrency regulated in Ukraine?]. (2018).
<https://opendatabot.ua/analytics/235-bitcoins-20-000-000> (in Ukr.).
2. Swartz, L. (2018). What was Bitcoin, what will it be? The techno-economic imaginaries of a new money technology. *Journal of Cultural Studies*, 32(4), 623–650.
<https://doi.org/10.1080/09502386.2017.1416420>
3. Demertzis, M., & Wolff, G. B. (2018). The economic potential and risks of crypto assets: is a regulatory framework needed? *Policy Contribution*, (14), 1–14.
4. Galanov V. A., Perepelitsa D. G., Galanova A. V., Chelukhina N. F., Asyeva E. A. The concept and models of the cryptocurrency market. *International Journal of Engineering and Technology (UAE)*. 2018. Special Issue 14. P. 311–315. <https://www.sciencepubco.com/index.php/ijet/article/view/16911>
5. Ram, A. J. (2018). Taxation of the Bitcoin: initial insights through a correspondence analysis. *Meditari Accountancy Research*, 26(2), 214–240.
6. *Pryiniato Zakon "Pro virtualni aktyvy"* [The Law "On Virtual Assets" was adopted]. (2021).
<https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/213503.html> (in Ukr.).
7. Olekhova, O., & Vyshnevskiy, O. (2021). *Zakon "Pro virtualni aktyvy"* [Law "On Virtual Assets"].
<https://home.kpmg.ua/uk/home/media/press-releases/2021/09/zakon-pro-virtualni-aktyvy.html> (in Ukr.).
8. Hryshanova, N. (2021). *Zakon pro virtualni aktyvy pryiniato: osnovni polozhennia* [The law on virtual assets is accepted: basic provisions]. https://jurliga.ligazakon.net/news/206103_zakon-pro-vrtualn-aktivi-priynyato-osnovn-polozhennya (in Ukr.).
9. Zozulia, N. (2018). *Kryptovaliuta v Ukraini ta sviti: rehuliuвання, pravovyi status ta opodatкування* [Cryptocurrency in Ukraine and the world: regulation, legal status and taxation]. *Ukrainske pravo*.
[https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/kryptovalyuta-v-ukrayini-ta-sviti-regulyuvannya-pravovyy-status-ta-opodatkovannya-/](https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/kryptovalyuta-v-ukrayini-ta-sviti-regulyuvannya-pravovyy-status-ta-opodatkovannya/) (in Ukr.).
10. *Zakon pro virtualni aktyvy nabude chynnosti minimum za piv roku NBU* [The law on virtual assets will come into force in at least six months]. (2021). <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3319388-zakon-pro-virtualni-aktivi-nabude-cinnosti-minimum-za-piv-roku-nbu.html> (in Ukr.).
11. *Rada ukhvalyla zakon pro lehalizatsiiu kryptovaliuty* [The Council passed a law on the legalization of cryptocurrency]. (2021). <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3312023-rada-uhvalila-zakon-pro-legalizaciu-kriptoaluti.html> (in Ukr.).
12. Liaskivskiy, I. (2021). *Novyi zakon pro virtualni aktyvy – novi mozhlyvosti dlia biznesu* [New law on virtual assets - new business opportunities]. <https://ain.ua/ru/2021/09/13/novij-zakon-pro-virtualni-aktivi-novi-mozhливosti-dlya-biznesu-kolonka-yurista/> (in Ukr.).

Published in:
Форум права: 69 pp. 29–36 (4).

Related identifiers:

10.5281/zenodo.5075714

http://forumprava.pp.ua/files/029-036-2021-4-FP-Steblianko,Shevtsov_5.pdf

http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_4_5.pdf

License (for files):

[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 22.09.2021

Accepted: 18.10.2021

Published: 25.10.2021

Available online: 25.10.2021

Cite as:

Стебляно, А. В., Шевцов, Я. А. (2021). Легалізація віртуальних активів в Україні: правовий аспект і загальна концепція. *Форум Права*, 69(4), 29–36. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075714>

Steblianko, A. V., & Shevtsov, Ya. A. (2021). Legalizatsiya virtualnykh aktyviv v Ukraini: pravovyy aspekt i zahalna kontseptsiya [Legalization of Virtual Assets in Ukraine: Legal Aspect and General Concept]. *Forum Prava*, 69(4), 29–36. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075714>

УДК 342.7

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075716>**О.Г. КУШНІРЕНКО,**

доцент кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна; e-mail: kushnirenko_oleksandr@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1836-5043>**Р.В. МІЧКІВСЬКИЙ,**

студент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна; e-mail: rvladimirovich4@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8309-1870>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ, ПРИВАТНІСТЬ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

A.G. KUSHNIRENKO,

Ass. Professor, Chair of Constitutional Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ph.D. in Law, Kharkiv, Ukraine; e-mail: kushnirenko_oleksandr@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1836-5043>**R.V. MICHKIVSKYI,**

Student, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine; e-mail: rvladimirovich4@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8309-1870>

PROBLEMATIC ASPECTS OF COMPLIANCE WITH THE HUMAN RIGHT TO CONFIDENTIALITY, PRIVACY IN QUARANTINE RESTRICTIONS

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Становлення правової держави характеризується створенням такого громадянського союзу, який не тільки ґрунтується на праві і законі, але й встановлює справедливий баланс та, в першу чергу, гуманні взаємовідносини між органами державної влади та особою. На практиці сумнівною є наявність цього діалогу між громадянським суспільством та державою у запровадженні протиепідемічних заходів із запобігання поширенню пандемії COVID-19 в Україні. Здебільшого такий діалог відбувається у різних формах реалізації людиною своїх прав, інтересів та свобод. **Метою** статті є визначення правової природи концепції фундаментальних прав людини, основну увагу з яких приділено приватності, заборони втручання в приватне та сімейне життя і конфіденційності. На прикладі ситуації з поширенням коронавірусної хвороби та запровадженням протиепідемічних заходів висвітлено практичний бік реалізації прав людини і громадянина, гарантій та їх обмежень, а також перспективи удосконалення інститутів його захисту або мінімізації втручання органами державної влади у справедливий баланс інтересів. **Методи.** Використано діалектичний метод аналізу актів національного законодавства та практики інститутів судового захисту ЄС у контексті доцільності карантинних обмежень та встановлення законних і пропорційних процедур, порівняльно-правовий та формально-юридичний метод надав змогу дослідити змістовне та функціональне наповнення концепції основних прав на приватність, конфіденційність, захист від втручання у сімейне та приватне життя, а також можливостей їх обмеження, метод моделювання – для формулювання пропозицій для законодавця та уряду щодо забезпечення справедливого балансу у конфлікті інтересів. **Результат.** Встановлено, що обмеження прав і свобод, законних інтересів особи було здійснено задля запобігання поширенню пандемії COVID-19 в Україні, проте через його несанкціонованість та недостатню правову регламентацію, а також несвоєчасність встановлення та оновлення протиепідемічних заходів, відсутність детальних порядків їх регламентації призвело до погіршення ситуації через порушення пропорційності між метою, що ставить перед собою держава та інтересами суспільства. Через наявність багатьох правових колізій та прогалин у законодавстві можна констатувати порушення основоположних принципів права та свавільний характер дій деяких органів державної влади. **Висновки.** Встановлено, що реалізація в Україні протиепідемічних заходів в рамках пандемії COVID-19 обмежує основні права і свободи, проте вони не зовсім відповідають

вимогам пропорційності, закріпленого як і у Європейській конвенції з прав людини, так і у Конституції України, адже навіть задля задоволення загальносуспільної необхідності не можна визнати обґрунтованим непропорційне втручання в особистий простір людини, порушуючи його конфіденційність, приватність. Тому доцільним є врегулювання їх в умовах введення надзвичайного стану та впорядкування усіх обмежень, запровадження нормативно-правових актів, що уніфікують їх реалізацію та слугуватимуть гарантом дотримання балансу між інтересами охорони здоров'я нації та правами, свободами та інтересами людини і громадянина.

Ключові слова: обмеження прав; гарантії забезпечення прав; права і свободи людини; право на приватність; право на конфіденційність; міжнародні стандарти

Problem statement. The development of the law-based state is characterized by the creation of such a civil union, which is not only based on the right and the law, but also establishes a fair balance and, above all, humane relations between public authorities and the individual. In practice, the existence of this dialogue between civil society and the state in the implementation of anti-epidemic measures to prevent the spread of the COVID-19 pandemic in Ukraine is questionable. Such dialogue is mainly in various forms of human realization of their rights, interests, and freedoms. The article's **purpose** is to determine the legal nature of the concept of fundamental human rights, which focuses on privacy, the prohibition of interference with private and family life, and confidentiality. The situation with the spread of coronavirus disease and the introduction of anti-epidemic measures highlights the practical side of the implementation of human and civil rights, guarantees, and restrictions, as well as prospects for improving their protection or minimizing interference by public authorities in a fair balance of interests. **Methods.** We have used the dialectical method of analysis of acts of national legislation and practice of EU judicial protection institutes in the context of expediency of quarantine restrictions and establishment of legal and proportional procedures, comparative legal and formal legal method allowed analyzing interference in family and private life, as well as opportunities to limit them, the method of modeling – to formulate proposals for the legislature and the government to ensure a fair balance in conflicts of interest. **Results.** It was established that the restriction of rights and freedoms, legitimate interests of the individual was carried out to prevent the spread of the COVID-19 pandemic in Ukraine, but due to its unauthorized and insufficient legal regulations, as well as late establishment and renewal of anti-epidemic measures led to the deterioration of the situation because of lack of detailed regulations and the lack of proportionality between the purpose of the state and the interests of society. Due to the presence of many legal conflicts and gaps in the legislation, it is possible to state violations of fundamental principles of law and the arbitrary nature of the actions of some public authorities. **Conclusions.** It has been established that the implementation of anti-epidemic measures in Ukraine within the COVID-19 pandemic restricts fundamental rights and freedoms, but they do not fully meet the requirements of proportionality enshrined in both the European Convention on Human Rights and the Constitution of Ukraine. Disproportionate interference in the personal space of an individual, which violates his or her confidentiality and privacy, cannot be considered justified. Therefore, it is expedient to regulate them during a state of emergency and to regulate all restrictions, to introduce regulations that unify their implementation, and serve as a guarantor of the balance between the health of the nation and the rights, freedoms, and interests of person and citizen.

Key words: restriction of rights; guarantees of rights; human rights and liberties; right to privacy; right to confidentiality; international norms

Постановка проблеми

В сучасній Україні обрано курс на розвиток правової держави. Це означає, що в Україні створюються взаємні права та обов'язки, організовується взаємна відповідальність суспільства, держави та окремих осіб. Відповідальність особи перед державою існує при будь-якому типі держави, що виявляється у дотриманні певних заборон, наприклад, щодо заборон створення незаконних збройних формувань, виконання обов'язків, зокрема, сплати податків, а також несення тягаря обмежень у разі правопорушень. Але тільки у правовій державі існує відповідальність державної влади перед особою у разі порушення державою прав, свобод і законних інтересів особи. Ця відповідальність реалі-

зується шляхом висунення позовних вимог до держави та її органів, захисту права особи у суді, у тому числі, й у міжнародних судових органах. Конституціоналісти доходять висновку, що при ускладненні взаємозв'язків між суспільством і особою, громадянином та державою, індивідумом та колективом їхні інтереси та проблеми стають більш взаємозалежними і через це підвищується взаємна відповідальність. Натомість, зазначені явища і процеси, крім глибокого осмислення, потребують узагальнення та відображення у законодавстві.

Типовими рисами правової держави, на думку А.Є. Шевченка та А.В. Старостюка, є виокремлена Дж. Локком, І. Кантом, Ж.Ж. Руссо, Ш. Л. Монтеск'є концепція, що містить в собі такі

ознаки, як: а) верховенство і панування правового закону; б) постійне ствердження суверенітету народу, як єдиного джерела державної влади; в) поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову; г) забезпечення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, виконання ними своїх обов'язків перед іншими людьми, державою і громадянським суспільством; ґ) урегулювання взаємовідносин між особою та державою, ґрунтуючись на принципі: дозволено все, що не заборонено – для осіб, а державним органам – тільки те, що прямо дозволено законом; д) взаємну відповідальність особи й держави, відповідальність держави перед громадянським суспільством; е) ефективну організацію контролю та нагляду за здійсненням законів і режиму законності [1, с.68–69].

Як зазначили Л.А. Касинюк і Е.А. Мельник, правова держава є нічим іншим, як формою організації й діяльності державної влади, якій властиві демократичний режим конституційного правління й законності, верховенство права, поділ державної влади та взаємний контроль владних гілок, взаємна відповідальність держави й особи, визнання, гарантування та забезпечення основних прав людини та громадянина [2, с.28].

При цьому визнання домінуючої ролі права не завжди свідчить, що така держава є правовою. А.В. Бочковий зазначає, що не всякий закон може бути правовим явищем, а тому факт дотримання принципу верховенства закону ще не є достатнім свідченням наявності правової держави [3, с.70].

Одним із критеріїв становлення правової держави є забезпечення та імплементація в інституційно-організаційний механізм забезпечення захисту та реалізації фундаментальних прав і свобод. Їх характерними рисами є наявність таких юридичних властивостей, як адресованість широкому колу об'єктів, тобто встановлюють принципи, на яких має будуватися галузеве законодавство. Вони є рівними та єдиними для всіх без винятку, забезпечуються підвищеним рівнем правової охорони, виступають як передумова будь-яких правовідносин в конкретній сфері невід'ємних прав кожного учасника цих правовідносин, не можуть бути змінені в рамках діючої конституції без прийняття нової. Це найбільш стабільні та фундаментальні права, підвищеного ступеню гарантованості, а тому вони й відрізняються від конституційних прав тим, що становлять для останніх юридичну базу, як і для інших норм.

Це так звані права першого покоління – не-

відчужувані особисті і політичні права – інституту прав людини другого та третього покоління. До них належать: право на життя, свободу та особисту недоторканість, право на недоторканість приватного життя, свобода совісті, думки та інші. Ці права є предметом наукового дослідження, як і право на медичну допомогу та права, що пов'язані з розвитком інформаційного суспільства – права на незалежне від державного втручання життя за будь-якими поглядами, на захист персональних даних, конфіденційність та інші. Не зважаючи на їх невід'ємність та непорушність, закріплену в ст.21 Конституції України, і те, що не допускається звуження змісту та обсягу чинних прав та свобод у ст.22 Конституції України, права за своєю юридичною природою мають властивість обмежуватися в демократичному суспільстві. Даний принцип був закріплений ще римським правом, яке констатувало, що право однієї людини закінчується там, де починаються права інших людей. Інститут обмеження прав і свобод людини і громадянина відповідає духу права й закріплюється в міжнародному праві, а саме в статті 29 Загальної декларації прав людини, згідно з якою під час здійснення своїх прав і свобод "кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання вимог моралі, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві".

Конституція України допускає аналогічний підхід до прав людини, за якого вони можуть бути обмежені тільки задля досягнення загального блага і тільки за умови дотримання принципів доцільності та пропорційності такого обмеження. На практиці це призводить до суперечності між інтересами людини, суспільства та держави [4]. Однак виклики сьогодення не минули нашу державу й ускладнили процес виконання нею її обов'язків перед людьми, суспільством, що покладені на неї Конституцією. Проблемними залишаються як поширення коронавірусної хвороби, так і застосовані органами публічної влади обмеження низки конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Щодо наукового обґрунтування проблеми, то О.І. Зозуля досліджував стан реалізації громадянських і політичних прав людини в умовах запровадженого для запобігання пандемії COVID-19 в Україні комплексу протиепідемічних заходів [5]; О.М. Бандурка – виконання правоохоронної функції держави в умовах пандемії [6]; В.С. Селюков та В.С. Макаренко – взаємо-

дію поліції з громадськістю в умовах карантинних обмежень [7]. У свою чергу, Б. Одігбо, Ф. Ез, Р. Одігбо та Дж. Каджанг (Odigbo, Eze, Odigbo and Kajang, 2020) розібрали межі контролю ізоляції в період пандемії та порушення прав людини й наслідки, що такі порушення спричиняють у соціально-економічній сфері та сфері соціального маркетингу [8]. В.А. Сильва (Silva, 2006) відзначив, що існують основні права *prima facie* й існують стандарти реалізації кожного з них в кожній ситуації, які визначаються в відповідності з фактами й правовими нормами кожної ситуації в відповідності з законом [9, с.29]. К. Ніст і Т. Фальчетта (Nyst and Falchetta, 2017) наголошують, що наразі право на недоторканість приватного життя вийшло на перше місце для правозахисних механізмів як національного масштабу, так і всесвітнього [10].

З цього можна зазначити, що під час форс-мажорності поширення коронавірусної хвороби баланс прав ще не стоїть на порядку денному, а правами на невтручання у приватне та сімейне життя, конфіденційність та приватність нехтують правоохоронні органи. Тому метою статті є визначення правової природи концепції фундаментальних прав людини, основну увагу з яких приділено приватності, забороні втручання в приватне та сімейне життя і конфіденційності. Її новизною є вдосконалення правових механізмів забезпечення реалізації таких основних прав громадян, як права на приватність, конфіденційність, невтручання у приватне та сімейне життя. Завданням статті є визначення правової регламентації карантинних обмежень національними нормативно-правовими актами, встановлення сутності порушення права на приватність та конфіденційність та європейської практики.

Правова регламентація карантинних обмежень національними нормативно-правовими актами

Запроваджені Кабінетом Міністрів України так звані карантинні заходи суттєво обмежили коло таких прав людини, як свобода пересування, вільний вибір місця проживання та право вільно залишати територію України, право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, а також статті 32 Конституції. Разом із тим, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина можливе лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану, а тому будь-які постанови органів виконавчої влади, розпорядження голів органів державних адміністрацій і місцевого самоврядування в час-

тині обмеження прав слід перевіряти на відповідність Конституції України Конституційним Судом України. При цьому, введений урядом карантинний період впливає на інтенсифікацію інформатизації всіх сфер суспільного життя.

В статті 34 Конституції України міститься таке застереження щодо регулювання подібних відносин у кризових ситуаціях, як можливість обмеження цих прав законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Проте, чи корелюється це обмеження з існуючим станом, слід з'ясувати докладніше. Відповідно до Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)" підкреслюється важливість дотримання і гарантія безперешкодного здійснення прав людини в інформаційній сфері [11]. Відповідно до презумпції відкритості інформації, яку визначає ч.2 ст.1 Закону України "Про доступ до публічної інформації", інформація стосовно епідемії, яка є у віданні органів державної влади, вважається публічною, крім випадків, встановлених законом [12]. Стаття 17 Закону України "Про захист населення від інфекційних хвороб" передбачає права та обов'язки громадян та їх об'єднань у сфері захисту населення від інфекційних хвороб. Зокрема, це право на отримання достовірної інформації щодо епідемічної ситуації в Україні.

У свою чергу, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які зобов'язані періодично повідомляти через засоби масової інформації про епідемічну ситуацію та здійснювані протиепідемічні заходи, несуть відповідальність згідно із законом за відмову у наданні інформації, умисне перекручення або приховування об'єктивних даних про захворювання населення на інфекційні хвороби [13]. Згідно з вищезазначеними положеннями, на нашу думку, виникає певна конкуренція, що полягає в перетинанні права на недоторканість приватного життя і права на отримання правдивої інформації щодо епідемічної ситуації в Україні, адже органи публічної влади іноді нехтують вже згаданим принципом, сутність якого полягає в тому, що права однієї людини закінчуються там, де починаються права іншої. Відповідно до ньо-

го, для забезпечення прав членів суспільства в ніякому разі не повинно порушуватися право на анонімність і конфіденційність персональних даних, разом із конфіденційною інформацією щодо здоров'я людей. У випадку незаконного розголошення персональних даних осіб, у яких була підозра на захворювання, стаття 182 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу.

Відповідно до цього, перевірка COVID-19-сертифікатів при відвідуванні різноманітних закладів, для доступу до транспортних перевезень, висвітлення інформації у засобах масової інформації щодо деяких осіб, на нашу думку, є порушенням конституційних прав. Як зазначено в рішенні Конституційного Суду України від 30.10.1997 р. № 5-зп/1997, ч.5 ст.23 Закону України "Про інформацію" закріплює статус медичної інформації, тобто свідчень про стан здоров'я людини, історію її хвороби, як інформації з обмеженим доступом [14]. Відповідно до іншого рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012, лише фізична особа, якої стосується конфіденційна інформація, має право вільно, на власний розсуд визначати порядок ознайомлення з нею інших суб'єктів [15]. Отже, вичерпними підставами для відступу від цих положень згідно статті 32 Основного Закону, є згода особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації стосовно неї, а також у разі відсутності такої згоди тільки у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Згідно з Постановами Кабінету Міністрів України "Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2" від 11.03.2020 р. № 211 [16], "Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України від 16 червня 2021 р. № 611" [17], "Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2" від 09.12.2020 р. № 1236 [18], згідно з п.6 якого задля протидії поширенню коронавірусної хвороби COVID-19 та моніторингу самоізоляції використовується система та її мобільний додаток, а п.11 Постанови Кабінету Міністрів України № 1236 передбачає внесення до системи персональної інформації.

За її п.15 поточний контроль за перебуванням особи в місці здійснюється працівниками Національної поліції, Національної гвардії відповідно до внутрішнього порядку заходів з контролю за самоізоляцією, державних установ Міністерства охорони здоров'я епідеміологічного профілю, посадовими особами, уповноваженими органами місцевого самоврядування.

За п.18 Постанови [18] задля здійснення контролю за дотриманням обмежувальних протиепідемічних заходів на вулицях, у парках, інших громадських місцях (громадських будинках і спорудах, закладах громадського харчування, розважальних закладах (нічних клубах), громадському транспорті) працівники Національної поліції, Національної гвардії, посадові особи, уповноважені органами місцевого самоврядування, мають право проводити вибіркочну перевірку документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство чи її спеціальний статус, а також довідок про звернення за захистом в Україні, виданих відповідно до Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту", а також документів, що підтверджують вакцинацію від коронавірусної хвороби COVID-19, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби у випадках, коли це є підставою для незастосування обмежувальних протиепідемічних заходів, передбачених для відповідних рівнів епідемічної небезпеки. Перевірка чинності COVID-сертифіката здійснюється зазначеними уповноваженими особами з використанням мобільного додатка Порталу Дія або в інших інформаційних системах, засобами яких здійснюється підтвердження його чинності, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29.06.2021 р. № 677 [19].

Сутність порушення права на приватність та конфіденційність та європейська практика з цих питань

Цілком зрозуміло, що у разі такої перевірки порушується право пацієнта на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, певний діагноз, а також відомості, одержані при його медичному обстеженні, чим і є вакцинація або отримання негативного результату тестування на предмет коронавірусної хвороби COVID-19 методом полімеразної ланцюгової реакції або експрес-тесту на визначення антигена коронавірусу SARS-CoV-2. Згідно ст.39-1 Основ законодавства України про охорону здоров'я, забороняється вимагати та

надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта [20]. У цій постанові зазначається коло суб'єктів, котрі будуть здійснювати перевірку. Тож, наприклад, Національна поліція відповідно до свого профільного законодавства не має таких повноважень. Стаття 31 цього Закону передбачає тільки перевірку документів, що посвідчують особу та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, наприклад, право керувати транспортним засобом. Тому затримання особи та перевірка її інфікованості корона вірусом є явним порушенням ст.5(1) (b) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції).

Натомість, європейська практика виправдовує даний підхід у разі, якщо такі процедури проводяться з метою забезпечення виконання передбаченого законодавством зобов'язання або якщо наявна правова вимога у зв'язку з цим. Підхід має місце, як вважає європейська спільнота, лише тоді, коли відповідна особа повинна була пройти таку перевірку, проте не пройшла і тоді негайне затримання стосується тих випадків, коли це важливо для виконання відповідного зобов'язання та коли існують підозри щодо того, що ця особа може інфікувати інших.

За аналогією, можна в якості прикладу застосувати рішення Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) "McVeigh та Інші проти Сполученого Королівства (витяг)" від 18.03.1981 р. № 8022/77 стосовно особи, підозрюваної в участі в терористичній діяльності, яку було затримано [21]. Така ситуація була викликана переважанням суспільного інтересу над особистими правами і свободами. Якщо таке затримання відбулося, воно не повинно бути свавільним чи здійсненим із прихованою метою, до того ж, воно має проходити з дотриманням принципів пропорційності та мати на меті забезпечення негайного виконання зобов'язання, тобто мати коротку тривалість і бути припинене після виконання такого зобов'язання, що підтверджено п.37 рішення ЄСПЛ "Ерпле проти Німеччини" (Erple v. Germany), заява № 77909/01 від 24.03.2005 року [22].

За аналогією з коронавірусною хворобою та нав'язливих методів тестування на коронавірус, можна навести превентивні заходи проти поширення туберкульозу, Обов'язкова перевірка на туберкульоз за допомогою туберкулінової шкірної проби або рентгенографії грудної клітки для захисту здоров'я населення та відповідної особи не вважалися непропорційними втручанням

у право на фізичну недоторканість згідно ст.8 Конвенції відповідно до рішення ЄСПЛ "Асаманне та інші проти Бельгії (ухв.), № 10435/83, 10 грудня 1984 року" [23]. Нав'язливі методи тестування та вакцинування виявляються в обмеженнях, зазначених у постановках Кабінету Міністрів України, описаних вище правах та свободах, адже починаючи від користування загальноміським транспортом та регіональним сполученням, закінчуючи не допуском до виконання своїх функціональних обов'язків, пов'язаних з певною посадою – всі подібні заходи створюють штучні нав'язливі заклики до тестувань, вакцинування від коронавірусної хвороби COVID-19.

Також відповідно до ст.8 Конвенції кожен має право на повагу до приватного та сімейного життя. У п.30 рішення ЄСПЛ у справі "Сідорова проти Росії" передбачено, що повага до конфіденційності даних про здоров'я є життєво важливим принципом у правових системах усіх Договірних Сторін Конвенції. Розголошення таких відомостей може вирішальним чином вплинути на приватне та сімейне життя людини, а також на її соціальне становище та професійну діяльність, ганьблячи її та піддаючи ризику остракізму [24]. З огляду на наявні в сьогоденні тенденції щодо дискримінації багатьох осіб за ознаками того, що вони не бажають або відмовляються вакцинуватися від коронавірусної хвороби COVID-19, можна таким чином констатувати неправомірний вплив на сферу приватного інтересу особи, а через відсутність збалансування публічного та приватного, держава досить часто переходить за межі свавільного, порушуючи право особи на конфіденційність витребовуючи при кожній нагоді сертифікати про вакцинацію, чи ПЛР-тести.

Важливим аспектом є також наявність як негативного, так і позитивного обов'язку держави в забезпеченні права на повагу до приватного та сімейного життя. Звертаючись знову до ст.8 Конвенції, держава повинна не просто утримуватися від незаконного втручання, але й створювати відповідні механізми ефективного захисту приватного життя. Відповідно до усталеної практики ЄСПЛ, визначаючи зміст подібних зобов'язань, Суд постійно наголошує на необхідності брати до уваги саме справедливий баланс між конкуруючими інтересами суспільства і індивіда, а також свободу розсуду держави [25]. Тому для того, щоб правильно тлумачити зміст ст.8 конвенції та встановити межі між позитивними та негативними зобов'язаннями держави,

слід звернутися до таких компонентів, на яких базується як і ст.8 ЄКПЛ, так і більшість рішень Суду, винесених з питань захисту "права на приватність".

Дослідивши вище перший принцип балансу інтересів, доцільно наголосити на принципі необхідності застосування заходів щодо захисту прав, що охороняються ст.8 Конвенції в демократичному суспільстві. Для цього слід провести аналогію з рішенням, що стосується сфери Кримінального процесу – "RomanZakharov v. Russia". Доктринальні аспекти, які впливають з цього рішення Суду, можна застосовувати на практиці і при розгляді питання щодо карантинних обмежень.

Першим важливим мотивом Суду стало питання, яке повинні вирішувати національні органи при вирішенні будь-якого питання пов'язаного з втручанням у приватне життя чи його обмеженням: чи можна досягти поставлених цілей шляхом вжиття менш обмежувальних засобів? Таким чином, в цьому аспекті слід говорити про "якість закону", який означає, що законодавство держави повинно бути не лише передбачуваним і доступним у застосуванні, але й гарантувати, що заходи, що порушують приватне життя, мають застосовуватись лише, якщо це "необхідно в демократичному суспільстві". При цьому, було наголошено на відсутності такої вимоги як передбачуваність у російському законодавстві, адже в ньому відсутні уточнення, як поняття "особа, яка може мати інформацію про кримінальний злочин" і "особа, яка може мати в розпорядженні інформацію, що стосується кримінальної справи" [26]. Так, це рішення наголошує, що закон повинен визначати межі будь-якого розсуду, надано уповноваженим суб'єктам владних повноважень і спосіб їх реалізації із достатньою ясністю, враховуючи правомірні цілі таких заходів, про які йдеться мова, для того, щоб дати особі можливість здійснити належний захист від такого втручання.

Такий же підхід простежується у справі "Hashman and Harrup v. The United Kingdom", де вказується, що жодну норму не можна вважати законом, якщо вона не досить чітко сформульована, що давало б особі можливість керуватися цією нормою виключно в своїх інтересах, які не завжди переслідують законні цілі. Ступінь чіткості, яку мають забезпечувати формулювання національних законів і яка в жодному разі не може охопити всі непередбачувані обставини, значною мірою залежить від змісту певного документа, сфери, на яку поширюється закон, а

також від кількості та статусу тих, кому він адресований (п.31) [27]. Якщо перевести дане рішення в площину карантинних обмежень, то останні не забезпечуються жодним законодавчим актом, що би регламентував державну політику в цій сфері, окрім чисельних Постанов уряду, на які ж самі органи, уповноважені на реалізацію обмежень в період пандемії, посиляються невірною, що є підставою для чисельних спорів в національних судах, де суд стає на бік далеко не на сторону відповідача у цій справі. Отже, відсутність передбачуваного, якісного та єдиного законодавчого акту – одна з найнагальніших проблем з забезпечення прав і свобод особи в період таких надзвичайних ситуацій.

Іншим важливим принципом, що покладається в основу ст.8 Конвенції, є сприяння законній меті. Цей принцип розглянемо крізь захист персональних даних, що стосуються здоров'я. За умови, що пріоритетність життя людини та дотримання професійних стандартів є фундаментальними принципами у сфері охорони здоров'я, обробка даних, що стосуються останнього, має гарантувати повагу до прав кожного, зокрема, права на захист персональних даних та конфіденційність. Слід звернутися до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 27.03.2019 року стосовно обробки даних, що стосуються здоров'я, зокрема присвяченій науковій міжнародній співпраці у боротьбі проти коронавірусної хвороби COVID-19. Згідно статтей 5(1)(b) та 89(1) Загального регламенту із захисту персональних даних (GDPR) дозволено використовувати законно зібрані дані повторно для наукових досліджень без отримання згоди суб'єкта за умови встановлення відповідних гарантій. Статтями 7(1)(c), 17(3)(d) і 21(6) Регламенту обмежено також право особи заперечувати проти проведення наукових досліджень, до яких включено її дані, як і право видалення таких даних обмежуються у разі, якщо існує значний суспільний інтерес, якого можна досягнути завдяки таким науковим дослідженням (Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС) [28].

Проте, Регламент зазначив і про персоналізований підхід до даного питання, тим самим дозволяючи різним країнам Європи встановлювати різний рівень застосування таких обмежень. До того ж, панівним в реалізації такої мети є і принцип мінімізації даних та цільового обмеження, який полягає в тому, для опрацювання персональних даних для досягнення зна-

чного суспільного інтересу, цілей наукового дослідження питання поширення і протидії пандемії може здійснюватися, якщо контролером попередньо було оцінено можливість реалізації таких цілей за допомогою опрацювання лише знеособлених даних, та за умови, що існуватимуть відповідні гарантії [29].

Висновки

1. Забезпечення фундаментальних прав повинно бути пріоритетом держави, оскільки свавільне втручання в приватну сферу індивіда, посягання на його конфіденційність є посяганням на нормальний діалог між суспільством і державою та є основною перешкодою створення громадянського суспільства. Під час кризи державі слід посилити заходи правового, соціального, економічного захисту для підтримки базово необхідних прав тих осіб, які опинилися в цьому загрозливому становищі.

2. Ефективне застосування дієвих профілактичних та протиепідемічних заходів повинно здійснюватися з дотриманням фундаментальних прав та свобод людини і громадянина. Обмеження у правовій, соціальній, економічній сферах повинно бути пропорційним, мати справедливу мету, відповідати певним критеріям правомірності та зв'язку змісту-процедури обмежувальних заходів, а також бути тимчасовим і відповідати міжнародним стандартам, викладеним в рішеннях ЄСПЛ та науковій діяльності європейських правознавців та правозастосувачів.

3. Практика законодавчої діяльності Кабінету Міністрів України показала безсистемність, хаотичність, неузгодженість та непослідовність, оскільки дані органи не уповноважені вводити надзвичайний стан, який до того ж не був вве-

дений. Це стосується обмеження прав людини, включаючи право на невтручання з боку держави у приватне та сімейне життя, свободу віросповідання, на мирні зібрання, вільне пересування, конфіденційність та захист персональних даних. Наявною є й проблема несвоєчасності застосування протиепідемічних і профілактичних заходів, а через відсутність процедури їх реалізації через недоліки юридичної техніки – наявні чисельні порушення з боку органів виконавчої влади, їх посадових осіб та органів місцевого самоврядування законодавства з охорони конфіденційності, приватності та захисту персональної інформації громадян. Світова спільнота відкидає будь-яку дискримінацію і категорично її забороняє, а карантинними обмеженнями, обов'язковими, а іноді і штучно створеними умовами для примусової вакцинації діями, держава дискримінує значну частину населення, перешкоджаючи їм у доступі до реалізації права на освіту, працю, захист від втручання у приватне та сімейне життя тощо.

4. Нагальним є введення на чітко визначений законодавством строк режиму надзвичайного стану задля систематизації доробок Кабінету Міністрів України у єдиний законодавчий акт, з дотриманням основних принципів і правової визначеності та досконалої юридичної техніки задля узгодження змісту з процедурою.

Конфлікт інтересів

Автори ніяких конкуруючих інтересів не оголошують.

Вираз вдячності

Дослідження виконано ініціативно та не отримало будь-якого фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевченко А. Є., Старостюк А. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2017. 270 с.
2. Касинюк Л. А., Мельник Е. А. Правова держава та проблеми становлення її в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 28–32. http://www.lsej.org.ua/6_2019/6.pdf
3. Бочковой А. В. О последствиях неправовой формы политической организации общества. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. № 1. С. 67–73.
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 № 995_015. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 23.09.2021).
5. Зозуля О. І. (2020). Громадянські та політичні права людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні. *Форум Права*, 61(2), 6–22. <http://doi.org/10.5281/zenodo.3702447>
6. Бандурка О. М. Правоохоронна функція держави в умовах пандемії. *Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 лют. 2021 р.)*. Харків, 2021. С. 24–27.
7. Селюков В. С., Макаренко В. С. Проблеми взаємодії поліції з громадськістю в умовах карантинних обмежень. *Право і безпека*. 2021. Вип. 80 (1). С. 62–66. <http://doi.org/10.32631/pb.2021.1.08>
8. Odigbo B., Eze F., Odigbo R. and Kajang J. COVID-19 lockdown controls and human rights abuses: the

- socioeconomic and social marketing implications. *Emerald Open Res.* 2021, 2:45. <https://doi.org/10.35241/emeraldopenres.13810.2>
9. Silva V. A. O Conteúdo Essencial Dos Direitos Fundamentais e a Eficácia Das Normas Constitucionais. *Revista de Direito do Estado.* 2006. No. 4. p. 23–51. https://constituicao.direito.usp.br/wp-content/uploads/2006-RDE4-Conteudo_essencial.pdf
 10. Carly Nyst, Tomaso Falchetta. The Right to Privacy in the Digital Age. *Journal of Human Rights Practice.* Volume 9, Issue 1, February 2017, Pages 104–118. <https://doi.org/10.1093/jhuman/huw026>
 11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 № 530–IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-IX> (дата звернення: 23.09.2021).
 12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939–VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 23.09.2021).
 13. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645–III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення: 23.09.2021).
 14. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України "Про інформацію" та статті 12 Закону України "Про прокуратуру" (справа К. Г. Устименка) від 30.10.1997 № 5-зп. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97#Text> (дата звернення: 23.09.2021)
 15. Рішення Конституційного Суду України: від 20.01.2012 № 2-рп/2012. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text> (дата звернення: 23.09.2021).
 16. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-n#Text> (дата звернення: 23.09.2021).
 17. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2021 № 611. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-2021-n#Text> (дата звернення: 23.09.2021).
 18. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1236. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-n#Text> (дата звернення: 23.09.2021).
 19. Деякі питання формування та використання сертифіката, що підтверджує вакцинацію від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.2021 № 677. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-2021-n#Text> (дата звернення: 23.09.2021).
 20. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801–XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 23.09.2021).
 21. Case of Bernard Leo McVEIGH, Oliver Anthony O'neil and Arthur Walter Evand against the United Kingdom: Judgment European Court of Human Rights. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid"::"001-95663"}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 23.09.2021).
 22. Case Of Epple v. Germany: Judgment European Court of Human Rights, 24.03.2005. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid"::"001-68623"}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 23.09.2021).
 23. Аналіз відповідей на COVID-19 та вимог ЄСПЛ. <https://www.echrblog.com/2020/03/an-analysis-of-covid-19-responses-and.html> (дата звернення: 23.09.2021).
 24. Case Of Sidorova v. Russia: Judgment European Court of Human Rights, 28.05.2019. <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-sidorova-proti-rosii-tekst-rishennya/https://www.echr.com.ua/translation/sprava-sidorova-proti-rosii-tekst-rishennya/> (дата звернення: 23.09.2021).
 25. Бабаєва О., Іорданова О., Лагутіна К. Право на невтручання у приватне та сімейне життя: практика ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право.* 2021. Вип. 5. С. 220–227.
 26. Case of Roman Zakharov v. Russia, Judgment European Court of Human Rights, 04.12.2015. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid"::"22002-10793%22"}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) (дата звернення: 23.09.2021).
 27. Case of Hashman and Harrup against the United Kingdom: Judgment European Court of Human Rights, 25.11.1999. <http://hudoc.echr.coe.int/ENG?i=001-106995> (дата звернення: 23.09.2021).
 28. Загальний регламент про захист даних: Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27.04.2016. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 23.09.2021).

29. Роз'яснення Уповноваженого щодо додержання прав людини і громадянина в умовах карантину. <https://burshtyn-rada.if.gov.ua/novyny/roz-yasnennya-upovnovazhenogo-shhodo-doderzhannya-prav-lyudyny-i-gromadyanyna-v-umovah-karantynu/> (дата звернення: 23.09.2021).

REFERENCES

1. Shevchenko, A. YE., & Starostyuk, A. V. (2017). *Teoriya derzhavy i prava* [Theory of State and Law]. Navchalnyy posibnyk. Vinnytsya: TOV "Nilan-LTD" (in Ukr.).
2. Kasynyuk, L. A., & Melnyk, E. A. (2019). Pravova derzhava ta problemy stanovlennya yiyi v Ukrayini [Rule of law and problems of its formation in Ukraine]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*, (6), 28–32. http://www.lsej.org.ua/6_2019/6.pdf (in Ukr.).
3. Bochkovoy, A. V. (2014). O posledstvyakh nepravovoy formy polytycheskoy orhanyzatsyy obshchestva [On the consequences of the illegal form of political organization of society]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, (1), 67–73 (in Russ.).
4. *Zahalna deklaratsiya prav lyudyny* [Universal Declaration of Human Rights]. (10.12.1948 No. 995_015). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (in Ukr.).
5. Zozulia, O. I. (2020). Hromadyanski ta politychni prava lyudyny v umovakh zapobihannya poshyrennyu COVID-19 v Ukrayini [Civil and political human rights in the context of preventing the spread of COVID-19 in Ukraine]. *Forum Prava*, 61(2), 6–22. <http://doi.org/10.5281/zenodo.3702447> (in Ukr.).
6. Bandurka, O. M. (2021). Pravookhoronna funktsiya derzhavy v umovakh pandemiyi [Law enforcement function of the state in a pandemic]. *Aktualni pytannya diyalnosti subyektiv hospodaryuvannya v umovakh pandemiyi COVID-19: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kharkiv* (s. 24–27) (in Ukr.).
7. Selyukov, V. S., & Makarenko, V. S. (2021). Problemy vzayemodiyi politsiyi z hromadskisty v umovakh karantynnykh obmezhen [Problems of interaction of the police with the public in the conditions of quarantine restrictions]. *Pravo i bezpeka*, 80(1), 62–66. <http://doi.org/10.32631/pb.2021.1.08> (in Ukr.).
8. Odigbo, B., Eze, F., Odigbo, R. & Kajang, J. (2021). COVID-19 lockdown controls and human rights abuses: the socioeconomic and social marketing implications. *Emerald Open Res*, 2:45. <https://doi.org/10.35241/emeraldopenres.13810.2>
9. Silva, V. A. (2006). O Conteúdo Essencial Dos Direitos Fundamentais e a Eficácia Das Normas Constitucionais. *Revista de Direito do Estado*, (4), 23–51. https://constituicao.direito.usp.br/wp-content/uploads/2006-RDE4-Conteudo_essencial.pdf
10. Nyst, C., & Falchetta, T. (2017). The Right to Privacy in the Digital Age. *Journal of Human Rights Practice*, 9(1), 104–118. <https://doi.org/10.1093/jhuman/huw026>
11. *Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny, spryamovanykh na zapobihannya vynyknennyyu i poshyrennyu koronavirusnoyi khvoroby (COVID-19)* [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Aimed at Preventing the Occurrence and Spread of Coronavirus Disease (COVID-19)]. *Zakon Ukrayiny* (17.03.2020 No. 530–9). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-IX> (in Ukr.).
12. *Pro dostup do publichnoyi informatsiyi* [On access to public information]. *Zakon Ukrayiny* (13.01.2011 No. 2939–6). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (in Ukr.).
13. *Pro zakhyst naseleння vid infektsiynykh khvorob* [On protection of the population from infectious diseases]. *Zakon Ukrayiny* (06.04.2000 No. 1645–3). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (in Ukr.).
14. *Rishennya Konstytutsiyного Sudu Ukrayiny u spravi shhodo ofitsiyного tлумachennya statey 3, 23, 31, 47, 48 Zakonu Ukrayiny "Pro informatsiyu" ta statti 12 Zakonu Ukrayiny "Pro prokuraturu" (sprava K. H. Ustymenka)* [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of official interpretation of Articles 3, 23, 31, 47, 48 of the Law of Ukraine "On Information" and Article 12 of the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" (case of KG Ustymenko)]. (30.10.1997 No. 5-zp). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97#Text> (in Ukr.).
15. *Rishennya Konstytutsiyного Sudu Ukrayiny* [Decision of the Constitutional Court of Ukraine]. (20.01.2012 No. 2-rp/2012). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text> (in Ukr.).
16. *Pro zapobihannya poshyrennyu na terytoriyi Ukrayiny hostroyi respiratornoyi khvoroby COVID-19, sprychynenoyi koronavirusom SARS-CoV-2* [On prevention of the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2 in Ukraine]. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny* (11.03.2020 No. 211). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-n#Text> (in Ukr.).
17. *Pro vnesennya zmin do deyakykh aktiv Kabinetu Ministriv Ukrayiny* [On amendments to some acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny* (16.06.2021 No. 611). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-2021-n#Text> (in Ukr.).
18. *Pro vstanovlennya karantynu ta zaprovadzhennya obmezhuvalnykh protyepidemichnykh zakhodiv z metoyu zapobihannya poshyrennyu na terytoriyi Ukrayiny hostroyi respiratornoyi khvoroby COVID-19,*

- sprychynenoyi koronavirusom SARS-CoV-2* [On the establishment of quarantine and the introduction of restrictive anti-epidemic measures to prevent the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by the coronavirus SARS-CoV-2 in Ukraine]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (09.12.2020 No. 1236). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-n#Text> (in Ukr.).
19. *Deyaki pytannya formuvannya ta vykorystannya sertyfikata, shcho pidtverdzhuye vaktsynatsiyu vid hostroyi respiratornoyi khvoroby COVID-19, sprychynenoyi koronavirusom SARS-CoV-2, nehatyvnyy rezultat testuvannya abo oduzhannya osoby vid zaznachenoyi khvoroby* [Some issues of formation and use of a certificate confirming vaccination against acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2, a negative test result or recovery from this disease]. Postanova Kabinetu Mnistriv Ukrainy (29.06.2021 No. 677). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-2021-n#Text> (in Ukr.).
 20. *Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovya* [Fundamentals of Ukrainian legislation on health care]. Zakon Ukrainy (19.11.1992 No. 2801–12). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (in Ukr.).
 21. Case of Bernard Leo McVEIGH, Oliver Anthony O'neil and Arthur Walter Evand against the United Kingdom: Judgment European Court of Human Rights. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-95663"\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
 22. Case Of Epplé v. Germany: Judgment European Court of Human Rights, 24.03.2005. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-68623"\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
 23. *Analiz vidpovidey na COVID-19 ta vymoh YESPL* [Analysis of responses to COVID-19 and ECtHR requirements]. <https://www.echrblog.com/2020/03/an-analysis-of-covid-19-responses-and.html> (in Ukr.).
 24. Case Of Sidorova v. Russia: Judgment European Court of Human Rights, 28.05.2019. <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-sidorova-proti-rosii-tekst-rishennya/https://www.echr.com.ua/translation/sprava-sidorova-proti-rosii-tekst-rishennya/>
 25. Babayeva, O., Iordanova, O., & Lahutina, K. (2021). Pravo na nevtruchannya u pryvatne ta simeyne zhyttya: praktyka YESPL [The right not to interfere in private and family life: the case law of the European Court of Human Rights]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (5), 220–227 (in Ukr.).
 26. Case of Roman Zakharov v. Russia, Judgment European Court of Human Rights, 04.12.2015. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid%22:":"%22002-10793%22"}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{)
 27. Case of Hashman and Harrup against the United Kingdom: Judgment European Court of Human Rights, 25.11.1999. <http://hudoc.echr.coe.int/ENG?i=001-106995>
 28. *Zahalnyy rehlament pro zakhyst danykh* [General Data Protection Regulation]. Rehlament Yevropeyskoho Parlamentu i Rady (YES) (27.04.2016 No. 2016/679). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (in Ukr.).
 29. *Rozyasnennya Upovnovazhenoho shchodo dodержannya prav lyudyny i hromadyany v umovakh karantynu* [Clarification of the Commissioner for Human and Civil Rights in Quarantine]. <https://burshtyn-rada.if.gov.ua/novyny/roz-yasnennya-upovnovazhenogo-shhodo-doderzhannya-prav-lyudyny-i-gromadyany-v-umovah-karantynu/> (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
 Форум права: 69 pp. 37–47 (4).

Related identifiers:
 10.5281/zenodo.5075716

http://forumprava.pp.ua/files/037-047-2021-4-FP-Kushnirenko,Michkivskiyi_6.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_4_6.pdf

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 23.09.2021
Accepted: 19.10.2021
Published: 25.10.2021
Available online: 25.10.2021

Cite as:

Кушніренко, О. Г., Мічківський, Р. В. (2021). Проблемні аспекти додержання права на конфіденційність, приватність в умовах карантинних обмежень. *Форум Права*, 69(4), 37–47. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075716>

Kushnirenko, A. G., Michkivskiyi, R. V. (2021). Problemni aspekty dotrymannya prava na konfidentsiynist, pryvatnist v umovakh karantynnykh обмежен [Problematic Aspects of Compliance with the Human Right to Confidentiality, Privacy in Quarantine Restrictions]. *Forum Prava*, 69(4), 37–47. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5075716>

UDK 341.1

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529515>
O.M. MOISEIENKO,

 Ph.D. Student, Chair of European Union Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine; e-mail: olenamoiseenko@gmail.com;

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5881-8161>

THE HISTORY OF THE MEDIATION INSTITUTE IN INTERNATIONAL PUBLIC LAW IN THE PRE-WESTPHALIAN PERIOD

O.M. MOISEENKO,

аспірантка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна; e-mail:

olenamoiseenko@gmail.com;

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5881-8161>

ІСТОРІЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ У МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ У ДОВЕСТФАЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Problem statement. The analysis of the history of legal regulation of mediation in relations between various subjects of International Law in the pre-Westphalian period helps to clarify the legal nature of this institution as one of the means of peaceful settlement of international disputes in modern International Law and its significance to resolve those conflicts, which, unfortunately, still threaten the peaceful coexistence of states and peoples, undermine the foundations of International Law. Even though mediation has been and remains the subject of study of many domestic and foreign scholars, there are no special studies of its formation in the pre-Westphalian period. The **purpose** of the article is to study the peculiarities of the use of mediation procedures to resolve international disputes in the pre-Westphalian period; to determine the features and role of mediation in different periods of human history before the conclusion of the Westphalian Peace Treaty in 1648. **Results.** It is established that mediation in public International Law is an institution and one of the means of peaceful settlement of international conflicts, which in the most general form involves the intervention of a third party to reconcile the parties by putting forward their proposals for a mutually acceptable compromise settlement. Mediation is one of the oldest means of resolving international disputes known to mankind. Along with other means of peaceful settlement of international disputes/conflicts, mediation reflects the development of human civilization, characterized by the transition from force-oriented relations to relations, which are subject to certain rules. **Conclusion.** It was mediation, the foundations of which were formed since ancient times, that played an extremely important role in the conclusion of the Peace of Westphalia of 1648, which became the starting point in the history of modern international law and laid the foundation for the implementation of the principle of the peaceful settlement of international disputes, which is the legal basis for all means of international disputes resolving.

Key words: mediation; international public law; peaceful means of resolving international disputes; pre-Westphalian period

Постановка проблеми. Аналіз історії правового регулювання медіації у відносинах між різними суб'єктами міжнародного права у довестфальський період допомагає з'ясувати правову природу цього інституту як одного із засобів мирного вирішення міжнародних спорів у сучасному міжнародному праві та його значення для врегулювання тих конфліктів, які, на жаль, все ще загрожують мирному співіснуванню держав і народів, підривають основи міжнародного права. Незважаючи на те, що медіація була і залишається предметом вивчення багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, спеціальні дослідження її становлення в довестфальський період відсутні. **Метою статті** є дослідження особливостей використання процедур медіації для вирішення міжнародних спорів у довестфальський період; встановлення особливостей та ролі посередництва в різні періоди історії людства до укладення Вестфальського мирного договору 1648 року. **Результати.** Встановлено, що посередництво Медіація у міжнародному публічному праві – це інститут та один із засобів мирного вирішення міжнародних конфліктів, який у найзагальнішому вигляді передбачає вступ третьої сторони у спір з метою примирення сторін шляхом висунання своїх власних пропозицій щодо взаємо-

прийнятого компромісного врегулювання. Медіація є одним із найдавніших засобів вирішення міжнародних суперечок, відомих людству. Поряд з іншими засобами мирного врегулювання міжнародних суперечок/конфліктів медіація відображає розвиток людської цивілізації, що характеризується переходом від силових відносин до відносин, які підпорядковуються певним правилам. **Висновок.** Саме посередництво, основи якого склалися з найдавніших часів, відіграло надзвичайно важливу роль у укладенні Вестфальського мирного договору 1648 р., який став відправною точкою в історії сучасного міжнародного права та заклав основу для впровадження принципу мирного врегулювання міжнародних спорів, який є правовою основою для всіх засобів вирішення міжнародних спорів.

Ключові слова: медіація; міжнародне публічне право; мирні засоби вирішення міжнародних спорів; довестфальський період

Problem statement

It is known, the study of the evolution of any social phenomenon is the basis for revealing its deep essence, identifying patterns and contradictions of the influence of certain internal and external factors on its current state and prospects for development. That is why the analysis of the history of legal regulation of mediation in relations between various subjects of International Law in the pre-Westphalian period is important to clarify the legal nature of the institution of public mediation as one of the means of peaceful settlement of international disputes in modern International Law and its significance to resolve those conflicts, which, unfortunately, still threaten the peaceful coexistence of states and peoples, undermine the foundations of International Law.

A retrospective analysis of the institution of mediation in public International Law is usually carried out in the context of the formation and consolidation in International Law of the principle of peaceful settlement of international disputes, the content of which is the obligation of states to use various methods to settle disputes without using a force. It should be taken into account that the formal legal consolidation of the obligation to resolve disputes exclusively peacefully as a principle of International Law was carried out first in the Hague Conventions of 1899 and 1907, and later in the UN Charter in 1945. In turn, mediation, as well as arbitration procedures were actively used in international practice long before that.

The history of the formation and development of the institute of international public legal mediation is mainly considered by both foreign and domestic scholars in the context of the study of peaceful means of settling international disputes. Among the scholars who studied mediation in International Law at various times and thus addressed the evolution of this institution can be named A. Abashidze, J. Allain, L. Anisimova, S. Bailey, D. Berkovich, R. Bilder, I. Blyshchenko, C. Bourely, M. Brockhaus, M. Bruce, F. Vicuña, C. Vukovic, M. Garcia, D. Davidenko, G. Dam, Oppenheim, A. Cassese, D.

Keron, D. Collier, M. O'Connell, A. Ladyzhensky, S. Lazarev, M. Lebedeva, D. Levin, R. Mackenzie, J. Merrills, N. Samartseva, T. Samvelyan, Y. Semkina, E. Pushmin, R. Khorolsky, Z. Tropin, M. Trunk-Fedorova, R. Caesar, R. Shabtai, G. Shinkaretskaya, G. Sharmazanashvili, D. Wilkenfield. M. Yanovsky, S. Yuval and others.

However, particular studies of the history of the formation of the international public law mediation institution in the pre-Westphalian period in the national science of International Law have not been conducted, which is the purpose of the article. Its novelty consists in obtaining new knowledge about the use of mediation in international relations in the pre-Westphalian period to settle disputes; the establishment of the features of the development of this institution; the impact of mediation on the conclusion of the Westphalian Peace Treaty.

The article aims to study the history of the use of the institution of mediation in the pre-state, antique periods, and the feudal period before 1648.

Mediation as one of the means of peaceful settlements of disputes

Considering the formation of legal regulation of the principle of peaceful settlement of international disputes in the pre-Westphalian period, it can be argued that intermediary or International Public Law mediation is one of the oldest means of resolving international disputes that have been used and continue to be used in international relations¹.

It should be noted that mediation as a technique of resolving a dispute is characteristic of both domestic and international public law; it is applied in various national jurisdictions and, as practice shows, is becoming more widespread, in particular

¹ The de facto principle of the peaceful settlement of international disputes developed as a response and the principle of the natural continuation of the prohibition of the use of force or threat in international relations. Their interrelationship shows the desire of the international community to establish not only the illegitimate use of force in international communication but also the mechanisms that can ensure the peaceful coexistence of the state and the international legal order.

in private law relations. Taking into account the existing approaches, we can state that the concept of mediation is used as a general term to denote various forms of mediation, which allows achieving the settlement of conflicts in various spheres of human activity.

Mediation in public International Law is an institution and one of the means of peaceful resolving of international conflicts, which in the most general form involves a third party entering into a dispute to reconcile the parties by proposing a mutually acceptable compromise settlement, along with other means of peaceful settlement of international disputes [1, p.13; 2, p.54; 3, p.28], and as J. Jackson rightly points out, serves as a reflection of the development of human civilization as a transition from force-oriented relationships to relationships that are subject to certain rules [4, p.109].

Mediation in legal science is considered as a way to resolve a dispute between the conflicting parties with the participation and under the guidance of a neutral third party – a mediator who is not empowered to make a decision that is binding on the parties [5, p.47; 6, p.45]; as the mechanism for settling disputes and disputes, which aims to develop mutually beneficial or mutually acceptable conditions for their resolution and voluntary imprisonment by the parties to the agreement in accordance with the terms [7, p.10], as the conciliation procedure between the conflicting parties by entering into voluntary negotiations with an uninterested third party, called a mediator or mediator, who assists the parties in the negotiations and facilitates an agreement between them [8, p.33], as the procedure of active participation in the conflict of a neutral disinterested party, which has authority over all conflicting parties and makes active efforts for mutually beneficial settlement of the dispute [6, p.8], as a method that allows the parties to the conflict, with the assistance of a neutral and impartial third party mediator, to develop on a voluntary basis a mutually beneficial and mutually acceptable solution that suits their interests [9, p.8], as the process by which the parties to a conflict, through a neutral mediator, systematically identify problems and seek ways and means of resolving them, sometimes alternative, and seeking to reach a consensus that suits their interests; it is the participation in the conflict of a neutral disinterested party that is authoritative for all conflicting parties [10, p.34].

The purpose of International public-law mediation is to settle the dispute in such a way as to en-

sure the preservation of peace and security. At the same time, it is desirable to settle disputes without the use of force.

Currently, mediation in the objective sense, as an institution and one of peaceful means of resolving international disputes, combines substantive and procedural rules of law (including soft law) that govern social relations arising from the fact that the conflict is resolved by voluntarily reaching an agreement between the parties on mutually beneficial legal and (or) actual actions (inaction), which are designed to eliminate the contradictions underlying the conflict.

Currently, mediation in an objective sense, as an institution and one of the peaceful means of resolving international disputes combines material and procedural rules of law (including soft law) that regulate social relations arising from the fact that the conflict is resolved through the voluntary resolution of the conflict is resolved by the voluntarily reaching agreement between the parties on mutually beneficial legal and (or) actual actions (inaction), which are designed to eliminate the contradictions underlying the conflict.

In a subjective sense, public law mediation as one of the types of peaceful means of resolving international disputes is a legally secured activity of the parties to the conflict and other participants in the reconciliation process, aimed at using a set of legal and other (psychological, axiological, etc.) means to resolve the conflict/ dispute, by voluntarily reaching agreement by the parties on mutually acceptable legal and (or) actual actions (inaction), which in turn are aimed at eliminating the contradictions underlying the conflict/dispute.

It should be noted that the social role of mediation as one of peaceful means of conflict resolving is not only to restore and maintain social harmony but also to cultivate a sense of stability and confidence in the participants in public relations in the existing legal order. The possibility of using international legal public mediation to resolve international disputes is one of the important guarantees for ensuring the stability of international relations and international legal order. At the same time, unlike mediation in private law relations, within the framework of public law international, the mediation main functions are not only the preservation of friendly relations between the parties (in our case, the subjects of international law, more often states) but also the promotion of peace and the prevention of armed conflicts in general.

Assumption of the existence of some mediation practices in the pre-state period

Mediation has its roots in the depths of human history. Without going into discussions about the origin of International Law and its periodization, we can agree with the opinion of Ukrainian researcher O. Butkevych, who notes that the main genetic developments in international relations and International Law were created in intergroup, intercommunal communication, and some of them survived to the stage emergence of international relations and international proto-law (leadership, early state) and formed their basis [11, p.157]. Among such "developments" was mediation. The author points out that at the stage of local groups in their relationship there are some elements of future institutions of International Law, such as *mediation in conflicts* (most often these functions were performed by a leader elected and responsible to the group as a whole "....", *proxenia* "...." [11, p.160].

O. Butkevych notes that in the described period the formation of primarily "most necessary" norms and institutions of International Law begins, and the existence of international relations would not be possible in absence of such norms and institutions [11, p.160]. Similarly, in his work "History of European Law", which has already become a classic of the history of state and law, Swedish researcher E. Annars believes that the practice of dispute resolution in the early stages of human civilization was of paramount importance for the formation of law itself [12, p.6]. Such considerations are based on the results of research in many sciences.

Mediation practices in the antic period

L.V. Davydenko writes about mediation as one of the types of conciliation procedures in primitive, traditional societies in his work "Amicable Dispute Resolution in the European Legal Tradition". In this work, the author provides a thorough description of various types of mediation for conflict resolution in the history of Europe, including public and private, church and secular, mediation of nobles, officials, businessmen. L.V. Davydenko notes: "The next most important step in the evolution of human society was the formation of a special peacekeeping power. In tribal society, leaders and elders were given the function of conciliators" [13, p.35].

By the way, according to this researcher, in the historical and legal literature, traditionally, much more attention is paid to the settlement by the mediation of international public disputes, mainly interstate, than to conciliatory procedures in the settlement of private disputes. Confirming this thesis,

he points out that in the XVII century a treatise specifically devoted to mediation in international disputes appeared. This is a work on mediation in international disputes, written by Johann Wolfgang Textor, a famous German lawyer. In this paper, the author describes in great detail the situations that may require mediation², as well as the mediation procedure, the consequences of the mediator's actions, the characteristics that the mediator must meet [14].

According to another well-known English researcher Roebuck D., who is the author of numerous studies based on primary sources, mediation (mediation) and arbitration in ancient times are *almost the only means* of peaceful settlement of conflicts [15, p.136]. In support of this, from the works of the famous historian Herodotus, it can be concluded that mediation was one of the practiced ways of resolving conflicts, including even war [16, p.78; 17, p.25].

Who was empowered to mediate in ancient times? The mediators of that time, as a rule, were the most authoritative members of society, who enjoyed honor and power. Mediation was also carried out by relevant bodies and individual officials, politicians, and the military (in ancient Greece – *amphictyonya*, Oracle of Delphi, political and military associations "*symmachia*", politicians, winners of the Olympic Games; in Ancient Rome - the Roman people, the senate, kings, emperors, other statesmen, ambassadors). According to the method of implementation, preference was given to individual mediation, although slave-owning states also used a collective form of mediation. At that time, international practice and doctrine began to establish a distinction between mediation and arbitration, the criterion of which was the subject matter of the dispute and the legal force of the influence of third parties on the settlement of the dispute. However, no clear distinction was made between these institutions in slave-owning international law, as evidenced, for example, by the almost widespread use by ancient authors of the terms "*arbitral*" and "*arbitration*".

As an illustration, we can give an example from the book of Xenophon "*Kiropedia*" (ancient Greek *Κύρου παιδεία*; "Education of Cyrus"; IV c. BCE.) which describes the mediation of Cyrus II (a Persian king of the Achaemenid dynasty who ruled in

² Although this document had no legal force, its doctrinal and practical significance is not in doubt, and is certainly evidence of the development of the mediation mechanism in those days.

559-530 BCE) between the Armenians and the Chaldeans, who were constantly at war. The Chaldeans are mountain people whose lands bordered on the lands of the Armenians, and who were in constant conflict. Cyrus inflicted a military defeat on them, and then offered their ambassadors an agreement under which the Chaldeans were given the right to cultivate land in Armenia subject to the payment of taxes to the Armenian king, and also decided to independently control the mountain fortresses by agreement with the parties [4, p.168].

One of the important historical examples of mediation in the ancient period is the participation of leading ancient Greek cities in resolving the conflict between the Aetolian League and Macedonia during the First Macedonian War in 209 BCE. Notwithstanding the goals pursued by these cities, it should be noted that attempts at mediation on their part took place every year from 209 to 206 BCE, and eventually ended in peace [10, p.268].

A similar practice of engaging a mediator to resolve the conflict existed in ancient China and Persia. Gradually, this practice is gaining popularity and recognition, and the rules that are being created at this time are becoming formalized and systematized. Thus, we can conclude that mediation, which is known in the early stages of the formation of historical communities of people, along with other future institutions of public communication, was important for the formation of the foundations of international law.

In almost all modern studies of the institution of mediation, both in public international law and in the domestic law of states, an example is "proxenia", a social and legal institution that existed in ancient Greece [6, p.32]. The term "proxenia" (ancient Greek προξενία) meant hospitality. In ancient Greece proxenia meant appealing to a mediator to establish and maintain connections, negotiate, and interact with individuals, families, clans, tribes, and even city-states. Such a mediator was named proxenetes. This was a person capable of constructive communication and endowed with common sense, who was guided by the principal to establish or maintain friendly relations and enjoyed hospitality, privileges, honor, and respect in the host family, clan, state [13, p.168]. This person, due to custom, had responsibilities both to the principal and to the host party, had to take care of the interests of both parties and contribute to their implementation. Achieve this proxenetes could only by facilitating the reconciliation of interests and reaching agreements between the sender and the host party. It can be assumed that among the sig-

nificant number of functions it performed proxenetes (care for the accommodation of foreigners; mediation between foreign officials and institutions; certification of wills made by foreigners; determining the order of liquidation of the foreigner's inheritance, if he had no legal heirs; mediation in trade; providing foreigners with access to temples for religious ceremonies), he could also to take a direct part in resolving disputes that have arisen between the parties to the relationship. In Ancient Greece itself, the institution of proxenia became widespread and was borrowed from other countries of the ancient world, entering the practice of international relations [18, p.234].

In the early feudal period, mediation was used both for the settlement of international disputes, frictions and for inter-feudal strife (about possession, about the boundaries of principalities, dignity, and honor, titles, etc.). This is due to the peculiarities of feudal, in particular industrial relations.

Mediation as the instrument of peaceful settlement of international disputes in the Middle Ages

During the Middle Ages, popes, emperors, papal legates, and bishops often acted as mediators in international and domestic strife. In general, at this time, due to the great influence of the Roman Catholic Church, the idea was preached that Europe was the only "Christian state" led by a father and emperor, in connection with which the latter is, so to speak, *ex officio* mediators and supreme arbitrators in all international and inter-feudal disputes [19, p.12]. Among the historical examples is the participation of Pope Alexander VI in the settlement of the confrontation between Portugal and Spain in their struggle for the establishment of rule over the colonies in the late XV century (1493-1494). We are talking about the papal bull "*Inter caetera*" from 04.05.1493 on the territorial division between Spain and Portugal of possessions in the Atlantic. One of the results of the adoption of the bulls was the conclusion on 07.06.1494 in the city of Tordesillas (Spain) Tordesillas agreement between Spain and Portugal on the division of territories in the newly discovered lands.

It should be noted that in Kievan Rus', representatives of the Orthodox Church also acted as mediators in disputes between rulers of states, and in inter-feudal inter-princely internal disputes. Thus, in 1357, Metropolitan Oleksii, at the request of the Grand Duke of Moscow Ivan Ivanovich, went to the Horde, where, acting as a mediator, held successful negotiations with Khan Berdybek, who as a re-

sult of these negotiations refused to pay a new tribute and stopped threatening war [20, p.53; 21, p.15]. Oleksii also acted as an arbitrator between Prince Dmitry of Moscow and Prince Mikhail of Tver (Tverskoy) in 1367, and Bishop Euthymius of Tver (Tverskoy) was a mediator in negotiations between the same princes in 1375 [22, p.131, 145].

In medieval Christian Europe (Respublica Christiana) the special authority to ensure the preservation of peace between Christian peoples belonged to the popes and the emperor, they were mediators *ex officio* in various international conflicts [20, p.54]. The intervention of the pope, rarely the emperor, in international disputes with a view to their peaceful settlement through good offices, mediation or arbitration was perceived by the peoples of Europe as appropriate and necessary. Known cases of resolving interstate disputes by the Pope or his representatives (cardinals, nuncios, etc.) through good services or mediation are peace between France and England (1360), peace between Charles VII of France and Duke Philippe of Burgundy (1435).

An illustration of successful mediation efforts can be considered the conclusion of peace between Ivan the Terrible and Stefan Batory in 1582 in the Zapolska Cave through the mediation of the papal ambassador Possevino. In 1617, Truce of Yam-Zapolsky, a peace treaty between Sweden and Russia was concluded with the mediation of the British ambassador Duwson Merike (in some sources Ivan Ulyanov) [20, p.63].

In the period of absolutism, the mediation from the predominantly individual (carried out by popes and legates), passed to the collective mediation of sovereigns and diplomats carried out by them at international congresses and conferences. This time can be considered the heyday of mediation. As a desirable means of facilitating the peaceful settlement of disputes that may arise, the use of mediation was enshrined even in individual treaties, mostly bilateral. It should be noted that the development of the institution of international public mediation is caused by the need to end the centuries-old wars between states. It is interesting that in the period of absolutism there is a distinction between mediation, international arbitration, and good services [23, p.96].

Mediation ultimately played an extremely important role in resolving one of the longest-running conflicts in Europe at the turn of the Middle Ages and modern history. This was the Thirty Years' War (1618–1648) in the Holy Roman Empire, in which

almost all European states were involved.

Considering that from 4.5 to 8 million people died in the Thirty Years War, and continuous wars did not stop for decades, the need for peace became increasingly apparent. Reconciliation took place in 1648, and treaties were signed (Münster and Osnabrück on May, 15 and October, 24, respectively), which are widely known as the Treaty of Westphalia. The mediators were Fabio Kigi, the Papal Nuncio to Cologne, and the Venetian envoy Alvise Contarini.

The signing of this historically significant treaty was a turning point and the starting point in the history of modern International Law, many concepts of which (official recognition, mediation, etc.) were first formulated during the negotiations in Münster and Osnabrück. Treaty laid the foundation for the implementation of the principle of peaceful settlement of international disputes, which is the legal basis for all means of resolving international disputes.

Conclusions

The study of the formation and development of mediation procedures as means of peaceful settlement of international disputes in the pre-Westphalian period, suggests that mediation is one of the oldest means of conflict resolution, known to human communities since ancient times.

Despite the assumption that the elements of mediation existed in the so-called "pre-state" period, historical monuments show that mediation was actively used as a procedure of reconciliation in the ancient period. It is at this time that the rules of mediation begin to take shape, which is still applied today. The development of the foundations of the institution of mediation in the early feudal period, and the active participation of the Roman Catholic Church as an international mediator is an objective reflection of the evolution of European civilization, which is gradually beginning to realize the need for peaceful settlement of international disputes.

The period of absolutism marked the transition of mediation from predominantly individual (carried out by popes and legates) to collective mediation of sovereigns and diplomats, carried out by them at international congresses and conferences. This time can be considered the heyday of mediation.

Mediation itself played an extremely important role in the conclusion of the Treaty of Westphalia in 1648, which became the starting point in the history of modern international law and laid the foundation for the implementation of the principle of

peaceful settlement of international disputes, which is the legal basis for all international disputes.

Conflict of interest

The author declares no conflict of interest.

Acknowledgment

The study was conducted proactively, without any funding.

REFERENCES

1. Bercovitch, J. (1992). *The Structure and Diversity of Mediation in International Relations*. In: Bercovitch, J. & Rubin J. Z. (Eds.). *Mediation in International Relations: Multiple Approaches to Conflict Management*. Great Britain: Macmillan Press Ltd.
2. Bourely, C. (1990). *Bibliography on the Peaceful Settlement of International Disputes*. Geneva: Henry Durrant Institute.
3. Zartman, I. W., & Touval, S. (1985). International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics. *Journal of Social Issues*, (41), 27–45.
4. Jackson, J. H. (1997). *The World Trading System. Law and Policy of International Economic Relations*. MIT Press.
5. Bercovitch, J. (2008). *Theory and practice of international mediation: selected essays*. London: Routledge.
6. Lazarev, S. V. (2011). *Osnovy sudebnogo primireniya* [Basics of judicial conciliation]. Moskva: Infotropik Media (in Russ.).
7. Nikolyukin, S. V. (2013). *Pravovyye tekhnologii posrednichestva (mediatsii) v Rossiyskoy Federatsii* [Legal technologies of mediation (mediation) in the Russian Federation]. Nauchno-prakticheskoye posobiye. Moskva: Yusticinform (in Russ.).
8. Soloveva, A. S. (2012). Procedura mediatsii pri razreshenii vneshneekonomicheskikh sporov [Mediation procedure for resolving foreign economic disputes]. *Tamozhennoe delo*, (3), 33–35 (in Russ.).
9. Shamlikashvili, C. A. (2011). Effektivnost mediatsii vo vneshnetorgovykh sporakh [The effectiveness of mediation in foreign trade disputes]. *Vneshnetorgovoe pravo*, (1), 7–13 (in Russ.).
10. Korovyakovskij, D. G. (2011). Primenenie procedury mediatsii vo vneshneekonomicheskoy deyatel'nosti [Application of the mediation procedure in foreign economic activity]. *Tamozhennoe delo*, (3), 33–38 (in Russ.).
11. Butkevich, O. V. (2008). *U istokov mezhdunarodnogo prava* [At the origins of international law]. SPb.: Izd-vo R. Aslanova "Yuridicheskij centr Press" (in Russ.).
12. Anners, E. (1994). *Istoriya evropejskogo prava* [History of European law]. Moskva: Nauka (in Russ.).
13. Davydenko, D. L. (2013). *Primiritelnye procedury v evropejskoj pravovoj traditsii* [Conciliation procedures in the European legal tradition]. Moskva: Infotropik Media (in Russ.).
14. Textor, Johann Wolfgang [1638-1701]. *Synopsis of the Law of Nations*. Edited by Ludwig von Bar. Translation by John Pawley Bate. Washington: Carnegie Institution, 1916. Reprint. Buffalo. W.S. Hein, 1995. [XXVI], v, 349 pp.
15. Roebuck, D. (2000). Best to Reconcile: Mediation and Arbitration in the Ancient Greek World. *Journal of the Chartered Institute of Arbitrators*, 66(4), 275–287.
16. Eckstein, Arthur. (2002). Greek Mediation in the First Macedonian War, 209-205 B.C. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, (51), 268–297. <http://doi.org/10.2307/4436658>
17. Utchenko, S. L. (Red.). (1972). *Gerodot. Istoriya v devyati knigah* [A story in nine books]. Kn. 1. L.: Nauka (in Russ.).
18. Laktionov, A. (2006). *Istoriya diplomatii* [History of diplomacy]. Moskva (in Russ.).
19. Potemkin, V. P. (1941). *Istoriya diplomatii v 3 t.* [History of diplomacy in 3 volumes]. Moskva: OGIZ, T. 1 (in Russ.).
20. Pushmin, E. A. (1965). *Posrednichestvo v mezhdunarodnom prave* [Mediation in international law]. Extended abstract of candidate's thesis. Rostov-na-Donu (in Russ.).
21. Pushmin, E. A. (1974). *Mirnoe razreshenie mezhdunarodnykh sporov (mezhdunarodno-pravovye voprosy)* [Peaceful resolution of international disputes (international legal issues)]. Moskva: Mezhdunar. otnosheniya (in Russ.).
22. Abashidze, A. H., & Solncev, A. M. (2012). *Mirnoe razreshenie mezhdunarodnykh sporov: sovremennyye problem* [Peaceful Resolution of International Disputes: Contemporary Issues]. Monografiya. Moskva: RUDN (in Russ.).
23. Borisov, N. S. (2006). *Sergij Radonezhskij* [Sergius of Radonezh]. Moskva: Molodaya gvardiya (in Russ.).

Published in:
Форум права: 69 pp. 48–55 (4).

Related identifiers:
10.5281/zenodo.5529515
http://forumprava.pp.ua/files/048-055-2021-4-FP-Moiseienko_7.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_4_7.pdf

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 27.09.2021
Accepted: 21.10.2021
Published: 27.10.2021
Available online: 27.10.2021

Cite as:

Moiseienko, O. M. (2021). The History of the Mediation Institute in International Public Law in the Pre-Westphalian Period. *Форум Права*, 69(4), 48–55. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529515>

Moiseienko, O. M. (2021). The History of the Mediation Institute in International Public Law in the Pre-Westphalian Period. *Forum Prava*, 69(4), 48–55. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529515>

UDK 347.962(477)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529517>

I.V. BORODINA,

Ass. Professor, Chair of Judicial Organization and Prosecutorial Activities, Yaroslav Mudryi National Law University, Ph.D. in Law, Associate Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: vostorg191103@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2655-635X>

THE IMAGE OF A JUDGE IN UKRAINE: PRECONDITIONS AND ESSENCE

I.B. БОРОДИНА,

доцентка кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидатка юридичних наук, доцентка, м. Харків, Україна; e-mail: vostorg191103@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2655-635X>

ІМІДЖ СУДДІ В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ ТА СУТНІСТЬ

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Problem statement. Having a person with his or her rights and freedoms as the highest social value, Ukrainian society needs to have a judicial authority able to have a strong positive image in society and the international arena. Our legal reality is the evidence of the low credibility and image of the judiciary in the country. It manifests itself in an increased level of public distrust in the judiciary and the lack of confidence of foreign and international judicial institutions in national judicial institutions. The **purpose** of the work is to study the formation of the image of a judge in Ukraine from the standpoint of the preconditions for its formation and to propose systemic measures to improve it through the prism of the essence of the judicial image. In this regard, the following research **methods** are used: qualitative analysis with the help of induction and deduction, analysis and synthesis to explore the essence of the judge image phenomenon; system analysis method to clarify the factors determining the real state of the judicial image and to establish means for its promotion; formal-logical method to substantiate the conclusions. **Results.** It has been established that the low image of a judge as a face of judicial power can cause a threat of several crisis phenomena in society and state. The formation of a judge's image should be seen as a systemic, constant, purposeful activity aimed at shaping public opinion about the judiciary and carried out with the help of various measures of promotion. The preconditions for the formation of the professional image of judges are the basis for the development of this phenomenon, the coincidence of circumstances or the current legal atmosphere. They are judicial policy, the level of legal culture, the economic well-being of the state population, the quality of relations between the judiciary and the media, the level of adequate organizational, technical and material support of the judiciary and judges, the quality of court personnel's job, even the Ukraine's inclusion in transnational cooperation, etc. **Conclusions.** Acquisition of a high professional image is one of the foundations of a democratic and legal state. The image of a judge as one of the main subjects of the formation of a high image of the judiciary as a whole is based on the constituent components and the prerequisites for its formation. Image is a multifaceted concept artificially projected by the actors interested. The changes in the image of a judge and the judiciary can occur both in the direction of addition (strengthening and increase) and in the direction of reduction (weakening and decrease). The growth of the subjects' positive image is desirable.

Key words: *the image of a judge; the judiciary; a judge, increase confidence in the judiciary*

Постановка проблеми. Українському суспільству, в якому людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю, беззаперечно необхідна така судова влада, яка буде мати високий позитивний імідж у суспільстві та на міжнародній арені. Наразі наша правова реальність є свідченням низького авторитету та іміджу судової влади в країні, що проявляється підвищеним рівнем недовіри суспільства до органів судової влади, відсутністю довіри іноземних та міжнародних судових установ до національних судових інституцій та відсутністю довіри громадян. **Мета** роботи – дослідити становлення іміджу судді в Україні з позиції передумов його формування, запропонувати системні заходи його підвищення через призму сутності суддівського іміджу. У зв'язку із цим використовуються такі **методи** дослідження як якісний аналіз за допомогою індукції та дедукції, аналізу та синтезу для вивчення сутності такого явища як імідж судді; метод системного аналізу для з'ясування факторів, що обумовлюють реальний стан суддівського іміджу та для встановлення засобів його популяризації; формально-логічний – в обґрунтуванні висновків. **Результати.**

Встановлено, що низький імідж судді як обличчя судової влади може зумовлювати загрозу виникнення в суспільстві та державі низки кризових явищ. Формування суддівського іміджу необхідно розглядати як планомірну, постійну, цілеспрямовану діяльність, що має на меті становлення громадської думки щодо судової влади, здійснювану за допомогою різних заходів популяризації. Передумови формування професійного іміджу суддів є базисом для розвитку цього феномену, збігом обставин чи правовою атмосферою, що склалася. Ними є судова політика, рівень правової культури, економічний добробут населення держави, якість взаємовідносин судових органів з засобами масової інформації, рівень належного організаційно-технічного та матеріального забезпечення судових органів та суддів, якість роботи персоналу суду, навіть включення України до транснаціонального співробітництва, тощо. **Висновки.** Здобуття суддями високого професійного іміджу – одна із основ демократичної та правової держави. Імідж судді як одного з основних суб'єктів формування високого іміджу судової влади в цілому ґрунтується на власне суддівському іміджі, на його складових компонентах та на передумовах його становлення. Імідж – це багатогранне поняття; штучно спроектоване зацікавленими суб'єктами; зміна іміджу судді та судової влади в цілому може відбуватись як у сторону зміцнення (зростання, збільшення, росту), так і в сторону зниження (зменшення, послаблення). Зрозуміло, що бажаним є саме зростання позитивного іміджу суб'єктів.

Key words: імідж судді; судова влада; суддя; підвищення довіри до судової влади

Problem statement

Scholars traditionally consider issues and problems of judicial power. Meanwhile, new impulses in the development of judicial reform determine many lawyers' initiatives for its critical comprehension, scientific evaluation and formulation of proposals for the improvement of the relevant legal field. The ongoing judicial reform in Ukraine is aimed at creating the most perfect and efficient model of the judicial system that would comply with the world's standards of organization and functioning of courts and the needs of Ukrainian society.

It is believed that under such conditions the low image of the judiciary can threaten the emergence of many crisis phenomena in society and the state. Such phenomena are the destruction of the democratic principles of justice, ignoring the effectiveness of judicial protection of fundamental rights and freedoms of a man and a citizen, the refusal to attract foreign investment.

Questions on the analysis and research of problems of forming a high positive image of the judiciary in Ukraine are not inherently new. It is because the formation of the image of the judiciary has been taking place during the evolution of judicial law. However, terminologically, the application of the concept of "image" provides new approaches and new aspects to study. Moreover, time imposes new requirements on a positive image of a court. Therefore, today we can say that this topic is not fully developed, as there are no in-depth doctrinal studies of all aspects of the image of the judiciary. Among the scholars who have taken an interest in this question are M. Burbyk [1], O. Velychko [2], K. Harnyk [3], Yu. Hurtova [4], D. Prytyka [5], O. Shcherbaniuk [6], et al.

The purpose of the work is to study the formation of the image of a judge in Ukraine from the

standpoint of the preconditions for its formation and to propose systemic measures to improve it through the prism of the essence of the judicial image. The novelty of the study is that the author tried to explore the mechanism of image formation of judges in Ukraine as a planned purposeful activity aimed at forming public opinion about the judiciary, carried out through various promotional measures. It is proved that image is an artificial and dynamic phenomenon; the formation of a positive image and its improvement is a constant, continuous, thoughtful work of a number of actors. From these provisions follow the task of the article, which is to establish the components of the image of the judge and to explore the prerequisites for its formation, in which to show possible ways to improve or modernize.

The essence and significance of the image of the judge

We all understand that one of the foundations of a democratic and legal state is the acquisition of prestige and image by courts and judges. Furthermore, as Matti Maasikas, Head of the European Union Delegation, noted, judicial reform is not only an internal issue for Ukraine. Its successful implementation will directly determine the country's foreign policy image and the attraction of international aid and investments [7].

Different dictionaries give similar definitions for the term "image". In particular, according to the Free Explanatory Dictionary, "image" is 1) a public opinion and an idea about someone or something; reputation, picture; 2) the picture of a person (including his appearance and manner of behaviour) aimed at forming a public opinion or an idea about him or her [8]. In the Dictionary of Foreign Sociocultural Terms "image" is presented as a picture and view; purposefully formed picture of a person,

phenomenon, object, designed to increase the emotional and psychological influence on someone for popularization, advertising, propaganda, etc. [9].

Researchers note that "the image of a judge" can be considered as his internal and external picture formed in the consciousness of the public under the influence of internal and external factors. Hence, they distinguish several elements. These are visual image, professional image and authoritative image. It is noted that a positive professional image of a judge includes a set of professional qualities that any judge should possess a priori and reflects a certain level of his competence, as well as his personal moral and ethical qualities, that characterize the judge as a fair, impartial, competent employee [1].

Foreign scholars also study the image of judges using the idea of reputation. They note that judge's decisions and actions influence the gaining of ones reputation in different audiences. A judge with a good reputation has the respect of his or her friends and colleagues and may be able to advance to a higher court, have more exposure in media and have a more lasting legacy and perhaps even a memory of him or her in professional circles. A judge with a poor reputation among colleagues is less likely to have significant career successes [10, p.2]. Reputation is a measure of a lawyer's performance. Everyone can create it through a combination of talent, knowledge, competence and integrity [11, p.26].

A judge is one of the main subjects of the formation of a high image of the judiciary as a whole. Therefore, the image of a judge is considered to be based on existing legal (judicial) policy and the recognized priorities. It is aimed at forming a positive public opinion about the work of courts, further developing their openness and accessibility for citizens and media. According to Yu. Hurtova, "a positive representation or positive image of the judiciary is an indicator of the business and moral qualities of the people representing it. The image of a court is a kind of a picture, which is purposefully created through the perception of different social groups. It is necessary to take into account the peculiarities of the perception of different social groups, regional specifics, and national traditions, formed set of values and norms of behaviour. The more attractive and convincing is the image of judicial organization, the higher is its reputation and professional authority, as well as public confidence in it" [4]. O. Shcherbaniuk holds a similar opinion, out that "the image of the judiciary is its external expression, an indicator of business and moral

qualities of the people representing it" [6]. It is worth agreeing with the researchers.

The professional literature often contains the thesis that the image of any institution is not a matter of chance or convenience but rather the habit and lifestyle of the entire team. The judiciary is no exception. We are convinced that raising and maintaining a proper image of the court is a systematic purposeful activity of a certain range of actors. Through a wide range of means and practices, they should contribute to the formation of a positive impression of the judiciary as a whole. Thus, every employee of a court (as a public institution and as a public authority) is an important component for the shaping of the public impression of the court. At the same time, we must understand that the circle of actors "responsible" for the formation of the image of the judiciary is not limited exclusively to judges who, undoubtedly, are the key players in this area.

It means that we consider image formation as a systematic, purposeful activity aimed at the formation of public opinion about the judiciary and carried out with the help of various measures of popularization. In this case, we are talking about an artificial image formed in the public or individual consciousness by media, judges themselves, bodies of the judicial community, human rights organizations, certain citizens, etc. Therefore, the image of a court and a judge is created by PR, propaganda, advertising, commentaries, social networks pages style, etc. Hence, it can combine both real properties of this state-legal phenomenon and non-existent, fictitious ones. Thus, image is a multifaceted concept artificially projected by the actors interested. Moreover, the changes in the image of a judge and the judiciary can occur both in the direction of addition (strengthening and increase) and in the direction of reduction (weakening and decrease). Obviously, the growth of the subjects' positive image is desirable.

The professional literature also contains the opinion on the importance of the continuous introduction of actions aimed at increasing the authority of the judiciary. For instance, Yu. Hurtova notes: "if purposeful work to strengthen the image of the judiciary is not carried out, the authority weakens... Public sympathy depends on the activity of representatives of the judiciary to promote their goals and objectives" [4]. We fully agree with this logical conclusion. In times of permanent reform of the judiciary, the unstable economic and political situation in the country, maintenance of a positive image (not to mention its strengthening) can be

achieved only when based on activity, consistency and virtue. The everyday behaviour of a judge is the foundation for society's formation of its perception of the judicial system as a whole.

Professional image of a judge: three components

The formation of the professional image of a judge can be considered in three aspects. Firstly, what the image of the judge oneself is. Secondly, what elements form it? Thirdly, what prerequisites for the formation of a judge's professional image exist? At the same time, they are closely intertwined and complement each other. However, observance or non-observance of them influence the result.

As regards the image of a judge oneself, it should consist of several elements. One of them is the appearance of a judge (manner of communication, facial expressions, clothing style. The next one is the mastery of the art of oral and written speech (clear expression of thoughts). The following is knowledge of the law. The one we should also consider is moral integrity. The final one is compliance with the rules of business etiquette and ethics of the judge.

As regards elements forming the image of a judge, we can say that many factors influence the actual (real) image of a judge. To begin with, it is the legislation constituting the legal basis of the legal status of judges and guiding their judicial activity. Moreover, it is the attitude towards participants in a judicial process. Next, it is a personal attitude of a judge towards the issue of his or her image. Furthermore, it is the desire and ability to make fair judicial decisions. The importance of this element cannot be overestimated, as the content of the judicial decision may be used to assess the qualification of a judge. Finally, it is the recognition of a judge in certain areas of the court jurisdiction. In particular, a judge has to constantly improve his or her qualifications and engage in self-education, which includes an in-depth study of the regulatory framework, scientific literature and judicial practice. In addition, a judge should take part in scientific conferences, seminars, round tables and even have scientific publications on legal topics.

The judge's ability to use the latest telecommunications capabilities available is of no lesser importance. This refers to advanced technologies, such as the electronic justice system, the system of automatic distribution of cases, video recording of court proceedings, videoconferencing, etc.

Moral integrity and compliance with the norms of ethics of judges is also certainly very important, since "one of the main guarantees of ensuring the

implementation of legitimate, fair, impartial and effective judicial proceedings in Ukraine is the proper performance by judges of their duties, observance of labour discipline. The disciplinary responsibility of the judicial corps in Ukraine is designed to ensure that the conduct of the bearers of justice meets the requirements of the current legislation. Nevertheless, it is crucial for the institute of disciplinary responsibility in the judicial system of our state to be clearly and effectively regulated at the legislative level. Otherwise, the competence of authorized subjects of application measures of disciplinary impact on judges may turn into instruments of pressure on the representatives of the judiciary in Ukraine" [1].

Prerequisites for the formation of the professional image of the judge

As regards the preconditions for the formation of the professional image of a judge, they are the basis for the development of this phenomenon, the coincidence of circumstances or the current legal atmosphere. In contrast to causes, it is generally accepted that preconditions are something non-obvious, yet possible and important. By considering them at a particular time in a particular legal space, we can try to determine what has provoked a given (certain, definite) state of affairs. As A.V. Kostruba rightly points out, "legal relations are not a frozen element of the legal system but its dynamic part. They develop along with public relations subject to legal regulation. Such relations include all the variants, forms and social manifestations of such legal regulation. The dynamics of legal relations consists of their emergence, change and termination, which are often distant from each other in time and space. At the same time, the emergence, change and termination of legal relations should be considered as stages of a single process of development of legal relations, not as certain isolated stages" [12]. Preconditions can be philosophical, historical, cultural, social, real, political, economic, etc. Hence, the preconditions for the formation of the image of a judge may be judicial policy, level of legal culture, the economic well-being of the state population, quality of relations between the judiciary and the media, level of adequate organizational, technical and material support of the judiciary and judges, quality of court personnel's job, even the Ukraine's inclusion in transnational cooperation, etc.

As regards judicial policy, it is necessary to note the following. Judicial policy as a whole is a kind of a consequence of the observance of the principles of mutual respect and cooperation of the branches of government and public authorities. The place of

the judiciary and its relations with the other branches of government in modern democracies is mentioned in Opinion No. 18 of the Consultative Council of European Judges [13]. It states that unbalanced critical commentaries provided by politicians are irresponsible. It causes a serious problem, as it may unwittingly or deliberately undermine public confidence and trust in the justice system. In such cases, the judiciary should point out that this conduct is an attack on the constitution of a democratic state and the legal position of other branches of government.

As regards the level of the legal culture, its improvement should be one of the priorities of the image of a judge. After all, as noted in the legal literature, legal culture is an evolving system of the legal values (legal consciousness, legal science, legislation, legal order, legal activities) created in the course of the development of a society. Such values absorb the advanced achievements of the legal culture of humankind. This is a qualitative state of an individual, a society and a legal system. Legal culture includes processes and phenomena reflecting the essence of the Ukrainian legal state and civil society, its basic bases and principles.

In the period of information transformation and global informatization, the strengthening of the image of the judiciary and judges increasingly begins to depend on the media, "their commitment". Coverage of judges' work should be oriented toward the interests of society and the public. Moreover, it should ensure that a population is adequately informed and educated. Obviously, critical publications and remarks about the judge in media (in print, on television, on the Internet), complaints of citizens both to media and to disciplinary bodies or bodies of the pre-trial investigation will supposedly have negative consequences for the image of the judge. For example, in Ukraine, there is the DEJURE Foundation, which implements a special project "HONOUR and NOT.HONOUR of the week".¹

To ensure proper communication with the media and avoid a biased negative approach to the coverage of judicial proceedings in the periodical press, all courts should establish press services or introduce positions of press secretaries. They are to provide quality information on the results of the most relevant criminal, civil and other cases. We

believe that, in this direction, it is crucial to give importance to judges-speakers.

The image of a court and the image of a judge are interrelated state-legal phenomena. Therefore, it is not surprising that components of the image of the court influence the formation of the decent image of the judge. In particular, such components are its proper organizational, technical and material support, timely provision of buildings with the necessary requirements, informatization and computerization of court institutions, creation of information kiosks and terminals, etc. A judge must hold sessions in an official environment in specially equipped halls with symbols of state power. Furthermore, free access to courtrooms must be provided to all interested persons, including representatives of the media. Finally, copies of all court decisions should be printed and issued on time, etc.

Conclusions

Surely, the named elements and prerequisites are not an exhaustive list of factors influencing a judge's image. Moreover, we can only consider an image as the dynamic status or a variable public perception of a particular bearer of judicial power. Thus, it is subject to correction through painstaking, constant, hard work. In addition, this is not just a judge's job.

All of the above measures should contribute to a qualitative improvement of the level of judicial protection of the rights and freedoms of citizens and legal persons and the formation of a positive professional image of a judge in Ukraine in general. In addition, the formation of a high image of the judicial system and an increase in its popularity among the population are possible under certain circumstances. First, the activities of the judiciary should be clear to people. Next, they should meet the needs of both the whole society and the interests of every citizen. Finally, such activities should be constantly maintained, because an image can change in time and space under the influence of various factors as it is a changeable and dynamic phenomenon.

Conflict of interest

None to declare.

Acknowledgment

None.

REFERENCES

1. Burbyka, M. M. (Led.). (2016). *Orhanizatsiya ta pryntsyipy diyalnosti sudovoyi vlady Ukrayiny: sutnist, ponyattya, suchasnyy stan diyalnosti ta shlyakhy optymizatsiyi administratyvnopravovykh zasad formu-*

¹ DEJURE Foundation – Ukrainian analytical and advocacy centre established in 2016 to develop the rule of law and implement justice reforms in Ukraine. Official website – <https://dejure.foundation/>

- vannya pozytyvnoho imidzhu: Shlyakhy optymizatsiyi administratyvno-pravovykh zasad pidvyshchennya doviry hromadyan do sudovoyi vlady v Ukrayini (zaklyuchnyy) [Organization and Principles of the Judiciary of Ukraine: the Essence, Concept, Current State of Activity and Ways to Optimize the Administrative and Legal Bases for the Formation of a Positive Image: Scientific Research Work Report (Final)]. (No. derzhavnoyi reyestratsiyi 0113U003314). Sumy: Sumy State University. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/55705/1/Burbyka_1308.pdf (in Ukr.).
2. Velychko, O. I. (2013). Pozytyvnyy imidzh sudovoyi vlady Ukrayiny ta yoho strukturni element [Positive Image of the Judiciary of Ukraine and Its Structural Elements]. *Aktualni problemy prava: teoriya i praktyka*, (26), 210–218 (in Ukr.).
 3. Harnyk, K. (2018). *Dovira do sudu ta imidzh sudovoyi vlady: yaki vony sohodni?* [Trust in the Court and Image of the Judiciary: What are They Today?]. <http://suddya.com.ua/news/dovira-do-sudu-ta-imidzh-sudovoi-vladi-aki-voni-sogodni> (in Ukr.).
 4. Hurtova, YU. (2019). Imidzh sudovoyi vlady v Ukrayini [Image of the Judiciary in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya*, 2(41), 109–114. [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2019/2019_02\(41\)/15.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2019/2019_02(41)/15.pdf) (in Ukr.).
 5. Prytyka, D. M. (2009). Dyskusiyi problemy sudovoyi reformy v Ukrayini [Discussion Problems of the Judicial Reform in Ukraine]. *Visnyk hospodarskoho sudochynstva*, (1), 44–54 (in Ukr.).
 6. Shcherbanyuk, O. V. (2018). Pozytyvnyy imidzh sudovoyi vlady yak osnova doviry do sudu [Positive image of the judiciary as a basis of trust in the court]. In: Bakayanova, N. M. (Red.). *Tvorchyy shlyakh vchenoho: do 80-richchya profesora V. V. Dolezhana: mater. kruhl. stolu*. Odesa: Yurydychna literatura (s. 103–105) <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9914/Shcherbaniuk%20103-105.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (in Ukr.).
 7. *V Ofisi Prezydenta vidbulasya zustrich za uchasti posliv krayin G7 ta YES shchodo pidtrymky sudovoyi reformy v Ukrayini* [The Presidential Office Hosted a Meeting with G7 and EU Ambassadors to Support Judicial Reform in Ukraine]. <https://www.president.gov.ua/news/v-ofisi-prezydenta-vidbulasya-zustrich-za-uchasti-posliv-kra-70685>
 8. *Імідж* [Image]. In: Free Explanatory Dictionary. The Newest Online Dictionary of the Ukrainian Language (2013-2018). <http://sum.in.ua/ff/imidzh/> (in Ukr.).
 9. *Імідж* [Image]. In: Dictionary of Foreign Sociocultural Terms. https://slovyk.me/dict/social_terms/%D1%96%D0%BC%D1%96%D0%B4%D0%B6 (in Ukr.).
 10. Garoupa, N., & Ginsburg, T. (2009). Judicial audiences and reputation: perspectives from comparative law. *Columbia Journal of Transnational Law*, (47), 451–490. https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2440&context=journal_articles
 11. James G. Carr. (2010). Truth or Consequences: A Judge's Guide to Protecting Your Reputation. *Litigation on JSTOR*, 36(3), 26–30. <https://www.jstor.org/stable/429760776>
 12. Kostruba, A. V. (2010). Tsyvilni pravovidnosyny i pravoprypnyayuchi yurydychni fakty v mekhanizmi pravovoho rehulyuvannya [Civil legal relations and stopped legal facts in the mechanism of the legal adjusting]. *Uchenye zapysky Tavrycheskoho natsyonanoho unyversyteta ym. V. Y. Vernadskoho. Seryya "Yurydycheskye nauky"*, 23(62), (2), 89–96 (in Ukr.).
 13. Opinion № 18 (2015) of the Consultative Council of European Judges to the Attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on "The Position of the Judiciary and Its Relation with the Other Powers of State in a Modern Democracy". In: Kavakin, A. O. Documents of the Consultative Council of European Judges = Dokumenty Konsultatyvnoyi rady yevropeyskykh suddiv. Kyiv: In Yure (s. 703–764). http://www.vru.gov.ua/content/file/Opinion_1-18.pdf

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 69 pp. 56–61 (4).

Related identifiers:

10.5281/zenodo.5529517

http://forumprava.pp.ua/files/056-061-2021-4-FP-Borodina_8.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_4_8.pdf
License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)
Received: 29.09.2021

Accepted: 25.10.2021

Published: 29.10.2021

Available online: 29.10.2021

Cite as:
Borodina, I. V. (2021). The Image of a Judge in Ukraine: Preconditions and Essence. *Форум Права*, 69(4), 56–61. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529517>

 Borodina, I. V. (2021). The Image of a Judge in Ukraine: Preconditions and Essence. *Forum Prava*, 69(4), 56–61. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529517>

УДК 351.74:342.76(477)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529533>

I.В. ЗОЗУЛЯ,

професор кафедри правоохоронної діяльності та поліціїсти Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, м. Харків, Україна; e-mail: journals@meta.ua;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3507-0012>

В.А. ГОЛУБ,

аспірантка Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна; e-mail: slava130813@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0969-8850>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗШИРЕННЯ ДЕРЖАВНОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ КОЛА СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) ЗА ОБ'ЄКТОМ ПОРУШЕННЯ

I.V. ZOZULIA,

Professor, Chair of Law Enforcement and Police, Kharkiv National University of Internal Affairs, Doctor of Law, Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: journals@meta.ua;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3507-0012>

V.A. GOLUB,

Graduate Student, Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine; e-mail: slava130813@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0969-8850>

LEGAL BASIS FOR EXPANSION BY THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE OF THE RANGE OF SUBJECTS OF STATE SUPERVISION (CONTROL) OVER THE OBJECT OF THE VIOLATION

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Чинне законодавство України передбачає обов'язковість проведення державного нагляду (контролю) щодо виявлення та запобігання порушень належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища лише суб'єктами господарювання. Такий стан через переважаючу кількість порушень вимог техногенної та пожежної безпеки не суб'єктами господарювання на об'єктах з масовим перебуванням людей є край небезпечним. Тому **метою** статті є висвітлення стану новітнього нормативно-правового забезпечення Державною службою України з надзвичайних ситуацій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності та практики розширення її повноважень і кола суб'єктів під час здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб й можливості його проведення за об'єктом порушення. Використано **методи** теоретичного дослідження для формалізації нормативно-правового забезпечення Державною службою України з надзвичайних ситуацій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; порівняння – для зіставлення предметів означеного нормативно-правового забезпечення та встановлення можливості розширення повноважень Державної служби України з надзвичайних ситуацій і кола суб'єктів під час здійснення державного нагляду (контролю). **Результати.** Показано, що новітнє нормативно-правове забезпечення Державною службою України з надзвичайних ситуацій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності в цілому спрямоване на практику розширення її повноважень і кола суб'єктів під час здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб й можливості його проведення за об'єктом порушення. Будь-яка відсутність у діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій повноважень із належного державного нагляду (контролю) не суб'єктів господарювання є вразливою через небезпеку ймовірного виникнення аварій та надзвичайних ситуацій. **Висновки.** Доцільним є внесення змін до Закону України "Про основні засади державного

нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" щодо передбачення можливості проведення державного нагляду (контролю) на об'єкті в цілому, а не за організаціями, а також із розширення кола суб'єктів перевірки не тільки сфері господарської діяльності, а й інших осіб без такого статусу.

Ключові слова: Державна служба України з надзвичайних ситуацій; суб'єкти господарювання; об'єкти з масовим перебуванням людей; державний нагляд (контроль)

Problem statement. The current legislation of Ukraine provides for the obligation to carry out state supervision (control) regarding the detection and prevention of violations of the proper quality of products, works and services, the permissible level of danger for the population, and the natural environment only by business entities. Such a situation is extremely dangerous due to the overwhelming number of violations of man-made and fire safety requirements of non-business entities at facilities with a mass presence of people. Therefore, the **purpose** of the article is to highlight the state of the latest regulatory and legal support by the State Emergency Service of Ukraine of state supervision (control) in the field of economic activity and the practice of expanding its powers and the circle of subjects during the implementation of state supervision (control) over compliance and fulfillment of the requirements of the law in the field of civil protection, man-made fire safety, the activity of emergency and rescue services and the possibility of its implementation at the object of the violation. The **methods** of theoretical research were used to formalize regulatory and legal support by the State Emergency Service of Ukraine of state supervision (control) in the field of economic activity; comparison – to compare the subjects of the specified normative and legal provision and establish the possibility of expanding the powers of the State Emergency Service of Ukraine and the range of subjects during the implementation of state supervision (control). **Results.** It is shown that the latest regulatory and legal support of the State Emergency Service of Ukraine of state supervision (control) in the field of economic activity is generally aimed at the practice of expanding its powers and the circle of subjects during the implementation of state supervision (control) over compliance and fulfillment of the requirements of the law in the field of civil protection, man-made fire safety, the activity of emergency and rescue services and the possibility of its implementation at the object of the violation. The partial lack of powers of proper state supervision (control) of non-business entities in the State Emergency Service of Ukraine is vulnerable due to the danger of possible accidents and emergencies. **Conclusions.** It is expedient to introduce amendments to the Law of Ukraine "On the Basic Principles of State Supervision (Control) in the Field of Economic Activity" to provide for the possibility of state supervision (control) of the object as a whole, rather than of organizations, as well as to expand the range of subjects' inspections not only of the sphere of economic activity but also of other persons without such status.

Key words: The State Emergency Service of Ukraine; business entities; objects with mass stay of people; state supervision (control)

Постановка проблеми

Чинний Закон України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" від 05.04.2007 р. № 877-V [1] передбачає обов'язковість проведення державного нагляду (контролю) щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства в частині забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища *лише суб'єктами господарювання*. Цілком природно, що з плином часу у зв'язку з надзвичайною важливістю проблеми та потребою осучаснення стану нормативно-правового забезпечення діяльності органів державного нагляду та контролю, питання підвищення їх ефективності та розширення повноважень під час здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства отримали нове забарвлення, в тому числі, й науково-практичне обґрунтування.

В цілому, питання з'ясування нормативно-правових засад та їх практичної реалізації під час

трансформації системи державного нагляду й контролю у сфері господарської діяльності в Україні були предметом досліджень В.В. Дятлової та С.В. Вознюк [2]; порядок здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності та узагальнення, що *головним суб'єктом здійснення контрольної діяльності є держава* через механізм наділення її повноваженнями реального впливу на суспільство – предметом наукової розвідки В.В. Сергійчук [3]. Очевидно, що розширення кола суб'єктів державного нагляду (контролю) та можливість його проведення за об'єктом порушення дозволяє запобігти у подальшому значних матеріальних і людських втрат.

Як приклад, конкретну проблему *визначення суб'єкта перевірки* під час будівельних робіт при проведенні державного нагляду (контролю) порушував ще у 2015 році П.П. Петров. Він зазначав, що "відповідно до п.2 ч.1 ст.67 Кодексу цивільного захисту України¹ Державна служба України з над-

¹ Станом на сьогодні стаття 67 виключена з Кодексу цивільного захисту України на підставі Закону від 21.04.2022 р. № 2228-IX [4]. Тоді ж у Кодексі були онов-

звичайних ситуацій здійснює контроль за додержанням вимог техногенної та пожежної безпеки під час проведення робіт із будівництва. При цьому, законами не визначено порядок та спосіб реалізації такого повноваження. Крім того, навіть якщо буде визначено, що контроль за додержанням вимог техногенної та пожежної безпеки під час проведення будівельних робіт може здійснюватись у порядку та у спосіб, визначені Законом України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності", існує питання визначення суб'єкта перевірки (власник, замовник або підрядник)" [5].

Про необхідність запровадження нового принципу нагляду за об'єктами в цілому, а не за організаціями, зазначали А.І. Харчук, О.В. Міллер, А.П. Половко та В.В. Артеменко. Вони вказали на відсутність будь-якого обґрунтування необхідності запровадження вказаних змін у тогочасному законодавстві України [6]. При цьому, як припустили у 2018 році О.В. Міллер, А.І. Харчук та Ю.Є. Шелюх, особлива небезпека виникає при порушенні суб'єктами господарювання правил пожежної безпеки на об'єктах з масовим перебуванням людей, що приводить до значних матеріальних втрат й до загибелі та травмування значної кількості людей [7]. М.М. Кулешов до того ж зазначив, що кількісний показник пожеж обмежений лише пожежами на об'єктах суб'єктів господарювання, хоча до 70 % пожеж виникає саме у житловому секторі [8].

Аналогічні проблеми з підвищення ефективності управлінських засад нагляду (контролю), в тому числі, й у сфері господарської діяльності, властиві не тільки нашій країні. Так, М.С. Гулум та С.Л. Мюррей (Gulum and Murray, 2011) вважають, що низька ефективність систем оповіщення про масові надзвичайні ситуації для надання важливої інформації під час загрозливих подій обумовлена відсутністю обізнаності та довіри до систем сповіщення, і може бути причиною низьких показників підтвердження аварійної ситуації, до того ж, не тільки для об'єктів господарювання [9]. Т. Кліндт (Klindt, 2010) зазначає, що керівники надзвичайних ситуацій (нагляду/контролю) все частіше розглядають роль некомерційних організацій (не суб'єктів господарювання) у покращенні готовності та реагування, не приділяючи рівної уваги тому, що необхідно для того, щоб ці організації могли надати допомогу. Такі організації повинні мати комплексні внутрішні плани на випадок небезпеки, якщо вони збираються запропонувати зовнішню допомогу [10]. К.П. Райлі та Л.Д. Сарбо (Riley and Sarbo, 2004) звертають особливу увагу на потребу

лені норми щодо центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері цивільного захисту.

розробки фахових стандартів служби пожежної охорони та їх впровадження у діяльність пожежних служб [11]. Як зазначають К.Л. Квіак, Р.Кемпбелл, М.Г. Кассавечія, Ч. Хейнс, Л.А. Ллойд, Н. Броквей, Д.О. Наваріні, Б.Е. Піатт, М. Сенгер (Квіак, Campbell, Cassavechia, Haynes, Lloyd, Brockway, Navarini, Piatt and Senger, 2017), підвищення фаховості при цьому пов'язують із розробкою та опрацюванням новітніх компетенцій та формуванням навиків співробітників із керування надзвичайними ситуаціями [12].

Як йшлося раніше, Державна служба України з надзвичайних ситуацій є одним із державних органів системи державного нагляду та контролю в Україні, що здійснює контроль за додержанням вимог техногенної та пожежної безпеки, і потребує розширення кола суб'єктів державного нагляду (контролю) та можливості його проведення за об'єктом порушення. Тому метою статті є висвітлення стану новітнього нормативно-правового забезпечення Державною службою України з надзвичайних ситуацій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності та практики розширення її повноважень і кола суб'єктів під час здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб й можливості його проведення за об'єктом порушення. Новизна роботи полягає у висвітленні новітнього нормативно-правового забезпечення Державною службою України з надзвичайних ситуацій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності та практики розширення її повноважень і кола суб'єктів під час здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб й можливості його проведення за об'єктом порушення. Завданнями статті є визначення правових засад державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності та стану нормативно-правового забезпечення Державною службою України з надзвичайних ситуацій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Правові засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності

Як зазначають у Міністерстві юстиції України, при здійсненні державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності "система державного нагляду та контролю в Україні на сьогоднішній день перебуває в процесі становлення. Однією з першочергових проблем державного нагляду та контролю в Україні є недосконалість нормативно-правової бази" [13].

Відповідно до абз.2 ст.1 Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" від 05.04.2007 р. № 877-V, "державний нагляд (контроль) – діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування (далі – органи державного нагляду (контролю)) в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища" [1].

Частиною 3 ст.19 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV визначено, що державний контроль та нагляд за господарською діяльністю здійснюють "органи державної влади і посадові особи, уповноважені здійснювати державний контроль і державний нагляд за господарською діяльністю, їх статус та загальні умови і порядок здійснення контролю і нагляду визначаються законами" [14].

Щодо безпосереднього визначення державних органів, що уповноважені здійснювати державний нагляд (контроль) за господарською діяльністю, то, як видно з абз.2 ст.1 Закону України [1], це "центральні органи виконавчої влади, їх територіальні органи, державні колегіальні органи, органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органи місцевого самоврядування". Звідси випливає, що за Законом проведення державного нагляду (контролю) можливе лише у суб'єктів господарювання.

При цьому, за ст.55 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV [14], "суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Суб'єктами господарювання є: господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці".

Частина 4 ст.3 Закону України "Про основні за-

сади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" від 05.04.2007 р. № 877-V визначає, що "виключно законами встановлюються органи, уповноважені здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності" та "види господарської діяльності, які є предметом державного нагляду (контролю)". До того ж у ст.2 Закону від 05.04.2007 р. № 877-V визначені деякі сфери дії Закону та органи, що здійснюють у них контроль (нагляд) [1]. Відповідно до зауваження, що "виключно законами встановлюються органи, уповноважені здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності", децю випереджаючи можна зазначити, що компетенція Центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, яким за Положенням про Державну службу України з надзвичайних ситуацій є Державна служба України з надзвичайних ситуацій, щодо здійснення державного нагляду (контролю), законодавчо визначена саме Кодексом цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI в останній редакції [15].

Стан нормативно-правового забезпечення Державною службою України з надзвичайних ситуацій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності

Станом на сьогодні в Україні Державна служба України з надзвичайних ситуацій, як орган державної влади, відповідно до п.1 Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1052, здійснює державний нагляд (контроль) та "є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності" [16], в тому числі, й за "міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими держадміністраціями, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання" (пп.39 п.4).

Разом із тим, відповідно до п.1 ст.8 Господарського кодексу України, "державна, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання", тому щодо них не застосовуються передбачені у пп.42 п.4 Положення про Державну службу України з надзвичай-

них ситуацій [16], заходи із "вжиттям інженерно-технічних заходів цивільного захисту відповідно до закону; діяльністю аварійно-рятувальних служб, станом їх готовності до реагування на аварії та надзвичайні ситуації, а також вживає заходів до зупинення діяльності неатестованих аварійно-рятувальних служб у порядку, визначеному законодавством; дотриманням періодичності навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів цивільного захисту, та вживає заходів для усунення виявлених недоліків". До того ж, *"діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів"* (ч.3 ст.3 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV [14]). *Не відносяться до суб'єктів господарювання і громадські організації.*

На відміну від здійснення державного нагляду (контролю) тією ж Державною службою України з надзвичайних ситуацій діяльності суб'єктів господарювання, *відсутність такого нагляду (контролю) під час діяльності не суб'єктів господарювання є дуже вразливою* через небезпеку ймовірного виникнення різного роду аварій та надзвичайних ситуацій. Тобто, *наразі не вирішене належним чином питання можливості проведення державного нагляду (контролю) територіальними підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій не суб'єктів господарювання.* Певну спробу вирішення цього питання можна углядіти в дозволі рятувальникам перевіряти об'єкти і підприємства з високим ступенем ризику за Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку органів державного нагляду (контролю), на які не поширюється дія Закону України "Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" від 18.12.2017 р. № 1104 [17] – "ДСНС та її територіальні органи (в частині здійснення державного нагляду (контролю) стосовно закладів оздоровлення та відпочинку дітей, інтернатних закладів, закладів дошкільної освіти, загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, спеціалізованої освіти, а також суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику (у тому числі об'єктів паливно-енергетичного, військово-промислового комплексів, об'єктів підвищеної небезпеки, хімічно-небезпечних об'єктів та об'єктів висотного будівництва)", а також таких об'єктів, "як торговельно-розважальні центри, а також інші об'єкти із масовим перебуванням людей, які є суб'єктами господарювання з високим ступенем ризику".

При цьому слід зазначити, що станом на сьогодні Постанова Кабінету Міністрів України [17] є чинною, хоча й *термін її дії визначений "до 31 грудня 2018 р. включно"*. Сам же Закон України "Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" від 03.11.2016 р. № 1728-VIII [18] наразі не є чинним.

У зв'язку з введенням в Україні з 24.02.2022 р. воєнного стану через повномасштабне російське вторгнення до нашої держави, враховуючи сьогоденні реалії, стосовно державного нагляду (контролю) діяльності суб'єктів господарювання Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування повноважень між центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері цивільного захисту, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту" від 21.04.2022 р. № 2228-IX [4] були внесені зміни до ст.17 "Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері цивільного захисту" Кодексу цивільного захисту України [15].

Зокрема, відносно до державного нагляду (контролю) діяльності суб'єктів господарювання визначалось, що Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту: "розгортає в разі проведення мобілізації спеціальні формування, призначені для виконання окремих завдань цивільного захисту міст та суб'єктів господарювання, віднесених відповідно до груп та категорій цивільного захисту (п.12 ч.2 ст.17); реалізує державну політику з питань організації та виконання заходів з евакуації населення, координує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання із зазначених питань (п.20 ч.2 ст.17); забезпечує організацію навчання з питань цивільного захисту посадових осіб центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання, забезпечує організацію розроблення програм з навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, розглядає та затверджує їх, забезпечує організацію та контроль за їх виконанням (п.32 ч.2 ст.17); здійснює державний нагляд (контроль) у сфері пожежної та техногенної безпеки щодо виявлення та запобігання порушенню вимог законодавства органами та суб'єктами господарювання, аварійно-рятувальними службами, іншими юридичними особами (п.39 ч.2 ст.17); бере участь у розробленні суб'єктами господарювання положень, інструкцій та інших нормативних документів з питань пожежної та техногенної безпеки (п.42 ч.2 ст.17); забезпечує контроль за створенням та ви-

користанням матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання (п.45 ч.2 ст.17); здійснює реєстрацію декларацій відповідності матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки (п.49 ч.2 ст.17); отримує в установленому порядку від центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб інформацію, необхідну для виконання повноважень (п.59 ч.2 ст.17)".

При цьому, за абз.1 ч.1 ст.65 Кодексу цивільного захисту України визначалось, що "Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, здійснює державний нагляд (контроль) щодо: 1) центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, інших державних органів та органів місцевого самоврядування; 2) *суб'єктів господарювання*; 3) аварійно-рятувальних служб" [15].

Крім того, відповідно до пункту 1 частини першої статті 65 Кодексу цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403–VI [15] та з метою забезпечення контролю щодо виконання вимог законів та інших нормативно-правових актів з питань техногенної та пожежної безпеки, цивільного захисту міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування наказом МВС України від 06.02.2017 р. № 92 затверджено Інструкцію з організації перевірок діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування щодо виконання вимог законів та інших нормативно-правових актів з питань техногенної та пожежної безпеки, цивільного захисту [19]. До питань щодо перевірки діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (у межах їх повноважень) було, наприклад, віднесено: розроблення та здійснення заходів, спрямованих на забезпечення сталого функціонування національної економіки в особливий період, зокрема *суб'єктів господарювання*, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади; *розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на поліпшення техногенної та пожежної безпеки суб'єктів господарювання*, що належать до сфери їх управління, з урахуванням джерел небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та ін. Це переважно стосувалось діяльності із забезпечення техногенної безпеки, виконання вимог техногенної безпеки; захо-

дів щодо забезпечення пожежної безпеки; стану інженерного захисту територій, укриття населення в захисних спорудах цивільного захисту; організації робіт з попередження та реагування на надзвичайні ситуації, підвищення сталого функціонування об'єктів в умовах надзвичайних ситуацій тощо, загальною кількістю у 34 заходи *стосовно суб'єктів господарювання*.

Звертає на особливу увагу позитивна зміна акцентів "щодо дотримання вимог законодавства стосовно *врахування потреб осіб з інвалідністю*, насамперед тих, які *пересуваються на кріслах колісних, мають порушення зору та слуху*, оприлюднення інформації про місця розташування та стан готовності таких споруд на офіційних веб-ресурсах суб'єктів владних повноважень усіх рівнів з позначенням їх доступності для зазначених *маломобільних груп населення* міжнародним символом доступності, а також іншими доступними способами" в організації проведення оцінки стану готовності до використання за призначенням споруд подвійного призначення і найпростіших укриттів державної та комунальної форми власності. Вона відбулась за Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.12.2020 № 1659-р, яким було затверджено план основних заходів цивільного захисту на 2021 рік [20] щодо ДСНС, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, *суб'єктів господарювання державної та комунальної форми власності*, органів місцевого самоврядування. Серед запланованих також є "здійснення комплексу заходів, спрямованих на приведення захисних споруд у готовність до використання за призначенням"; "організація створення на об'єктах підвищеної небезпеки автоматизованих систем раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення в зонах можливого ураження і персоналу таких об'єктів".

На жаль, Розпорядження Кабінету Міністрів України [20] щодо "врахування потреб осіб з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на кріслах колісних, мають порушення зору та слуху", обмежувалось тільки планами на 2021 рік. Його цілковита слушність та доцільність підтверджується обмеженістю кола суб'єктів для проведення їх перевірки на відповідність нормам пожежних вимог, що може призводити до їх ігнорування та до зловживання не суб'єктами господарювання під час здійснення своєї діяльності.

Останнім часом все частіше трапляються пожежі у пансіонатах (приватних будинках), в яких перебувають літні люди. За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій ці приміщення не зареєстровані як об'єкти з масовим перебуванням людей, а їх власники *не є суб'єктами господарювання*.

При цьому, за п.5 розділу II "Правил пожежної безпеки в Україні" [21], "до об'єктів з масовим перебуванням людей відносяться об'єкти з постійним або тимчасовим перебуванням на них 100 і більше осіб або такі, що мають хоча б одне окреме приміщення з одночасним перебуванням 50 осіб". Зрозуміло, що таких об'єктів в Україні дуже багато. А "до найбільш складних з погляду можливих сценаріїв у разі пожежі об'єктів з масовим перебуванням людей належать навчальні (зокрема дошкільні) заклади, заклади охорони здоров'я зі стаціонаром, будинки для людей похилого віку та інвалідів, санаторії та заклади відпочинку, розважальні, культурно-освітні та видовищні заклади, криті спортивні споруди, готелі, мотелі, кемпінги, торгівельні підприємства, адміністративно-офісні будинки, аеропорти, вокзали тощо" [22].

Так, наприклад, "у ніч на 10 липня 2011 року у селі Біле на Рівненщині в будівлі Дубровицького районного територіального центру надання соціального обслуговування виникла пожежа, внаслідок якої загинуло 16 людей похилого віку. 29 травня 2016 р. у селі Літочки Броварського району на Київщині сталася пожежа у приватному будинку, де було організоване тимчасове проживання людей похилого віку. Загинуло 17 осіб". 27.11.2016 року внаслідок пожежі в розважальному центрі "Мі100" у Львові було евакуйовано 250 осіб [22].

Або зовсім недавно, 21.01.2021 року сталася пожежа у пансіонаті "Золотий час" м. Харкова з літніми людьми, під час якої загинуло 15 осіб і п'ятеро шпиталізували з опіками, отруєнням чадним газом та у стані стресу. Як повідомлялось, будинок для літніх людей не мав належних документів [23]. 24.07.2021 року у Кривому Розі сталася пожежа в господарчому приміщенні на першому поверсі приватного трьох поверхового будинку з літніми людьми [24].

У всіх перелічених подіях, що трапились, є одна спільна складова – відсутність реєстрації власників об'єктів у якості суб'єктів господарювання. Можна також припустити, що всупереч Постанові Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку органів державного нагляду (контролю), на які не поширюється дія Закону України "Про тим-

часові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" від 18.12.2017 р. № 1104 [17], у цих та інших, не названих подібних нещасних випадках, могла мати місце й елементарна недбалість та формальність як власників об'єктів, так і державних інспекторів України з нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки із своєчасного та ретельного виконання обов'язків державного нагляду (контролю).

Висновки

1. Новітнє нормативно-правове забезпечення Державною службою України з надзвичайних ситуацій державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності в цілому спрямоване на практику розширення її повноважень і кола суб'єктів під час здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб й можливості його проведення за об'єктом порушення. Будь-яка відсутність у діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій повноважень із належного державного нагляду (контролю) не суб'єктів господарювання є вразливою через небезпеку ймовірного виникнення аварій та надзвичайних ситуацій.

2. Доцільним є внесення змін до Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" щодо передбачення можливості проведення державного нагляду (контролю) на об'єкті в цілому, а не за організаціями, а також із розширення кола суб'єктів перевірки не тільки сфері господарської діяльності, а й інших осіб без такого статусу.

Конфлікт інтересів

Автори статті повідомляють про відсутність будь-якого конфлікту інтересів відносно цього змісту.

Вираз вдячності

Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри правоохоронної діяльності та поліції Харківського національного університету внутрішніх справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877–V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>
2. Дятлова В. В., Вознюк С. В. Трансформація системи державного нагляду й контролю у сфері господарської діяльності в Україні: нормативно-правові засади та їх практична реалізація. *Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємство*. 2013. № 6. С. 9–15. http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_6_4
3. Сергійчук В. В. Порядок здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 5(2). С. 27–33. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_5\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_5(2)_8)

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування повноважень між центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері цивільного захисту, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту: Закон України від 21.04.2022 № 2228–ІХ. *Голос України*. 15.06.2022. № 123. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2228-20#n116>
5. Петров П. П. Проблеми реалізації деяких функцій Державної служби України з надзвичайних ситуацій через недосконале законодавство. *Наукові праці*. Вип. 252. Державне управління. 2015. Т. 263. С. 107–110. <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/governmgmt/2015/263-252-18.pdf>
6. Харчук А. І., Міллер О. В., Половко А. П., Артеменко В. В. Шляхи оптимізації системи державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки. *Пожежна безпека*. 2014. № 25. С. 91–95. https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/files/17_8.pdf
7. Міллер О. В., Харчук А. І., Шелюх Ю. Є. (2018). Нормативно-правова невідповідність пожежної безпеки на об'єктах з масовим перебуванням людей. *Пожежна безпека*. 2018. № 23. С. 121–124. <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/PB/article/view/511/504>
8. Кулешов М. М. Аналіз підходів до оцінки ефективності системи державного нагляду (контролю) у сфері пожежної безпеки. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління*. 2018. Вип. 9. С. 407–415. <http://doi.org/10.5281/zenodo.1491414>
9. Muhammet S. Gulum, Susan I. Murray. Challenges faced during a mass emergency notification system implementation. *Journal of emergency management*. 2011. Vol. 9. No. 6. <https://www.wmpllc.org/ojs/index.php/jem/article/view/1398>
10. Tamara Klindt. Disaster planning for small- and medium-sized nonprofit organizations: challenges and advantages. *Journal of emergency management*. 2010. Vol. 8. No. 3. <https://www.wmpllc.org/ojs/index.php/jem/article/view/1330>
11. Christopher P. Riley, Linda D. Sarbo. Developing a professional standards model for the fire service. *Journal of Emergency Management*. 2004. Vol. 2. No. 1. Pp. 29–34. <https://www.wmpllc.org/ojs/index.php/jem/article/download/1609/1637>
12. Carol L. Cwiak, Ronald Campbell, Matthew G. Cassavechia, Chuck Haynes, Lanita A. Lloyd, Neil Brockway, George O. Navarini, Byron E. Piatt, Mary Senger. Emergency Management Leadership in 2030: Shaping the Next Generation Meta-Leader. *Journal of Emergency Management*. 2017. Vol. 15. No. 2. <https://www.wmpllc.org/ojs/index.php/jem/article/view/610>
13. Косенко О. Правові аспекти здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. https://minjust.gov.ua/m/str_24659
14. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436–ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. № 19–20. № 21–22. Ст. 144. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
15. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403–VІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. Ст. 458. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
16. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052. *Офіційний вісник України*. 2015. № 102. Ст. 3514. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-n#Text>
17. Про затвердження переліку органів державного нагляду (контролю), на які не поширюється дія Закону України "Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності": Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2017 № 1104. *Офіційний вісник України*. 2018. № 19. Ст. 632. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2017-n#Text>
18. Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 03.11.2016 № 1728–VІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 4. Ст. 37. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1728-19#Text>
19. Про затвердження інструкції з організації перевірок діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування щодо виконання вимог законів та інших нормативно-правових актів з питань техногенної та пожежної безпеки, цивільного захисту: Наказ МВС України від 06.02.2017 № 92. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/re30144.html
20. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2021 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.12.2020 № 1659-р. *Урядовий кур'єр*. 12.01.2021. № 6. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1659-2020-p#Text>

21. Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 № 1417. *Офіційний вісник України*. 2015. № 26. Ст. 767.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15#Text>
22. Пожежна безпека об'єктів з масовим перебуванням людей. 18.09.2017.
<https://oppb.com.ua/news/pozhezhna-bezpeka-obyektiv-z-masovym-perebuванняm-lyudey-0>
23. Уманська М. Пожежа в будинку для літніх людей в Харкові: деталі й версії. 22.01.2021.
<https://www.radiosvoboda.org/a/kharkiv-pozhezha-v-budynku-dlya-litnih-lyudey-kto-vynen/31062964.html>
24. У Кривому Розі сталася пожежа у пансіонаті для літніх людей. 24.07.2021.
https://lb.ua/society/2021/07/24/490099_krivomu_rozi_stalasya_pozhezha.html

REFERENCES

1. Pro osnovni zasady derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) u sferi hospodarskoyi diyalnosti [On the basic principles of state supervision (control) in the field of economic activity]. *Zakon Ukrayiny* (05.04.2007 No. 877–5). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2007. № 29. Ст. 389.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (in Ukr.).
2. Dyatlova, V. V., & Voznyuk, S. V. (2013). Transformatsiya systemy derzhavnoho nahlyadu u kontrolyu u sferi hospodarskoyi diyalnosti v Ukrayini: normatyvno-pravovi zasady ta yikh praktychna realizatsiya [Transformation of the system of state supervision and control in the sphere of economic activity in Ukraine: regulatory and legal principles and their practical implementation]. *Derzhava ta rehiony. Ser.: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo*, (6), 9–15. http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_6_4 (in Ukr.).
3. Serhiychuk, V. V. (2015). Poryadok zdiysnennya zakhodiv derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) u sferi hospodarskoyi diyalnosti [The procedure for implementation of measures of state supervision (control) in the field of economic activity]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Yurydychni nauky*, 5(2), 27–33. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_5\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_5(2)_8) (in Ukr.).
4. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo rozmezhuvannya povnovazhen mizh tsentralnym orhanom vykonavchoyi vlady, shcho zabezpechuye formuvannya derzhavnoi polityky u sferi tsyvil'noho zakhystu, ta tsentralnym orhanom vykonavchoyi vlady, shcho realizuye derzhavnu polityku u sferi tsyvilnoho zakhystu [On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding the separation of powers between the central body of executive power, which ensures the formation of state policy in the field of civil protection, and the central body of executive power, which implements state policy in the field of civil protection]. *Zakon Ukrayiny* (21.04.2022 No. 2228–9). *Holos Ukrayiny*. (15.06.2022 No. 123). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2228-20#n116> (in Ukr.).
5. Petrov, P. P. (2015). Problemy realizatsiyi deyakykh funktsiy derzhavnoi sluzhby Ukrayiny z nadzvychnykh sytuatsiy cherez nedoskonale zakonodavstvo [Problems of implementation of some functions of the state service of Ukraine in emergency situations due to imperfect legislation]. *Naukovi pratsi*, 252. *Derzhavne upravlinnya* (263), 107–110.
<https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/governmgmt/2015/263-252-18.pdf> (in Ukr.).
6. Kharchuk, A. I., Miller, O. V., Polovko, A. P., & Artemenko, V. V. (2014). Shlyakhy optymizatsiyi systemy derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) u sferi pozhezhnoyi ta tekhnohennoyi bezpeky [Ways to optimize the system of state supervision (control) in the field of fire and man-made safety]. *Pozhezhna bezpeka*, (25), 91–95. https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/files/17_8.pdf (in Ukr.).
7. Miller, O. V., Kharchuk, A. I., & Shelyukh, YU. YE. (2018). Normatyvno-pravova nevidpovidnist pozhezhnoyi bezpeky na obyektakh z masovym perebuванняm lyudey [Normative and legal inconsistency of fire safety at objects with mass presence of people]. *Pozhezhna bezpeka*, (23), 121–124. <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/PB/article/view/511/504> (in Ukr.).
8. Kulyeshov, M. M. (2018). Analiz pidkhodiv do otsinky efektyvnosti systemy derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) u sferi pozhezhnoyi bezpeky [Analysis of approaches to assessing the effectiveness of the system of state supervision (control) in the field of fire safety]. *Visnyk NUTSZ Ukrayiny. Seriya: Derzhavne upravlinnya*, (9), 407–415. <http://doi.org/10.5281/zenodo.1491414> (in Ukr.).
9. Muhammet, S. Gulum, & Susan, L. Murray. (2011). Challenges faced during a mass emergency notification system implementation. *Journal of emergency management*, 9(6).
<https://www.wmpllc.org/ojs/index.php/jem/article/view/1398>
10. Klindt, Tamara. (2010). Disaster planning for small- and medium-sized nonprofit organizations: challenges and advantages. *Journal of emergency management*, 8(3).
<https://www.wmpllc.org/ojs/index.php/jem/article/view/1330>

11. Christopher, P. Riley, & Linda, D. Sarbo. (2004). Developing a professional standards model for the fire service. *Journal of Emergency Management*, 2(1), 29–34.
<https://www.wmpllc.org/ojs/index.php/jem/article/download/1609/1637>
12. Carol, L. Cwiak, Ronald, Campbell, Matthew, G. Cassavechia, Chuck Haynes, Lanita A. Lloyd, Neil Brockway, George O. Navarini, Byron E. Piatt, Mary Senger. (2017). Emergency Management Leadership in 2030: Shaping the Next Generation Meta-Leader. *Journal of Emergency Management*, 15(2). <https://www.wmpllc.org/ojs/index.php/jem/article/view/610>
13. Kosenko, O. *Pravovi aspekty zdiysnennya derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) u sferi hospodarskoyi diyalnosti* [Legal aspects of state supervision (control) in the sphere of economic activity]. https://minjust.gov.ua/m/str_24659 (in Ukr.).
14. Hospodarskyy kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]. Zakon Ukrainy (16.01.2003 No. 436–4). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, (18, 19–20, 21–22), 144.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (in Ukr.).
15. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy [Civil Protection Code of Ukraine]. Zakon Ukrainy (02.10.2012 No. 5403–6). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 2013, (34–35), 458.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (in Ukr.).
16. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Derzhavnu sluzhbu Ukrainy z nadzvychaynykh sytuatsiy [On the approval of the Regulations on the State Service of Ukraine for Emergency Situations]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (16.12.2015 No. 1052). *Ofitsiyyny visnyk Ukrainy*, (102), 3514.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-n#Text> (in Ukr.).
17. Pro zatverdzhennya pereliku orhaniv derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu), na yaki ne poshyryuyetsya diya Zakonu Ukrainy "Pro tymchasovi osoblyvosti zdiysnennya zakhodiv derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) u sferi hospodarskoyi diyalnosti" [On the approval of the list of state supervision (control) bodies, which are not covered by the Law of Ukraine "On temporary features of the implementation of state supervision (control) measures in the field of economic activity"]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (18.12.2017 No. 1104). *Ofitsiyyny visnyk Ukrainy*, 2018, (19), 632.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2017-n#Text> (in Ukr.).
18. Pro tymchasovi osoblyvosti zdiysnennya zakhodiv derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) u sferi hospodarskoyi diyalnosti [About the temporary features of state supervision (control) measures in the field of economic activity]. Zakon Ukrainy (03.11.2016 No. 1728–8). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 2017, (4), 37. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1728-19#Text> (in Ukr.).
19. *Pro zatverdzhennya instruktsiyi z orhanizatsiyi perevirok diyalnosti ministerstv ta inshykh tsentralnykh orhaniv vykonavchoyi vlady, mistsevykh derzhavnykh administratsiy ta orhaniv mistsevoho samovryaduvannya shchodo vykonannya vymoh zakoniv ta inshykh normatyvno-pravovykh aktiv z pytan tekhnohennoyi ta pozhezhnoyi bezpeky, tsyvilnoho zakhystu* [On the approval of the instructions on the organization of inspections of the activities of ministries and other central executive bodies, local state administrations and local self-government bodies regarding the fulfillment of the requirements of laws and other normative legal acts on man-made and fire safety, civil protection]. Nakaz MVS Ukrainy (06.02.2017 No. 92). http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/re30144.html (in Ukr.).
20. Pro zatverdzhennya planu osnovnykh zakhodiv tsyvilnoho zakhystu na 2021 rik [On approval of the plan of basic measures of civil defense for 2021]. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy (28.12.2020 No. 1659-r). *Uryadovyy kuryer*, (12.01.2021 No. 6).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1659-2020-p#Text> (in Ukr.).
21. Pro zatverdzhennya Pravyl pozhezhnoyi bezpeky v Ukraini [On approval of fire safety rules in Ukraine]. Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy (30.12.2014 No. 1417). *Ofitsiyyny visnyk Ukrainy*, 2015, (26), 767. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15#Text> (in Ukr.).
22. *Pozhezhna bezpeka obyektiv z masovym perebuvanniam lyudey* [Fire safety of objects with mass presence of people]. (18.09.2017). <https://oppb.com.ua/news/pozhezhna-bezpeka-obyektiv-z-masovym-perebuvanniam-lyudey-0> (in Ukr.).
23. Umanska, M. (2021). *Pozhezha v budynku dlya litnikh lyudey v Kharkovi: detali y versiyi* [Fire in a home for the elderly in Kharkiv: details and versions]. <https://www.radiosvoboda.org/a/kharkiv-pozhezha-v-budynku-dlya-litnih-lyudey-kto-vynen/31062964.html> (in Ukr.).
24. *U Kryvomu Rozi stalasya pozhezha u pansionati dlya litnikh lyudey* [A fire broke out in a boarding house for the elderly in Kryvyi Rih]. (24.07.2021).
https://lb.ua/society/2021/07/24/490099_krivomu_rozi_stalasya_pozhezha.html (in Ukr.).

Published in:
Форум права: 69 pp. 62–72 (4).

Related identifiers:
10.5281/zenodo.5529533
http://forumprava.pp.ua/files/062-072-2021-4-FP-Zozulia.Golub_9.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_4_9.pdf

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 11.10.2021
Accepted: 02.11.2021
Published: 12.11.2021
Available online: 12.11.2021

Cite as:

Зозуля, І. В., Голуб, В. А. (2021). Правові засади розширення Державною службою України з надзвичайних ситуацій кола суб'єктів державного нагляду (контролю) за об'єктом порушення. *Форум Права*, 69(4), 62–72. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529533>

Zozulia, I. V., & Golub, V. A. (2021). Pravovi zasady rozshyrennya Derzhavnoyu sluzhboyu Ukrainy z nadzvychaynykh situatsiy kola subyektiv derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) za obyektom porushennya [Legal Basis for Expansion by the State Emergency Service of Ukraine of the Range of Subjects of State Supervision (Control) Over the Object of the Violation]. *Forum Prava*, 69(4), 62–72. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529533>